

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XXI. ÉVFOLYAM.

1906. Február

II. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A gyakorlati kiképzésről általában.

I. A gyakorlati kiképzés a kolozsvári áll. tanítóképzőben.

1. Uj tantervünk szerint a közműveltségi tantárgyak ép oly lényegesen hozzátartoznak a tanító *hivatásszerű* kiképzéséhez, mint a pedagógiaiak és mint a tanítói gyakorlat. Mindamellett az uj tanterv is megadja a pedagógiai elméletnek és gyakorlatnak a többi tantárgyak között az elsőséget. Azonban a fősúlyt nem a pedagógiai elméletre, hanem a *gyakorlati kiképzésre, a tanítási gyakorlatok intenzív előkészítésére helyezi.* És az előkészítésben nem csupán a pedagógia tanárának és a gyakorlóiskola tanítójának, hanem *közvetlenül vagy közvetve* a tanítóképző minden tanárának részt kell vennie. Im ezeket írja elő *az a rendelet*, mellyel az uj tanterv életbeléptettetett. Részletesebb utasítást a gyakorlati kiképzés módjára nem ad.

Az uj tanterv megjelenése óta elmúlt majdnem három év és fokozatos életbeléptetésében elérkeztünk a harmadik évhez. A most folyó tanévben ennél fogva a gyakorlati kiképzést már mindenütt az uj tanterv szellemében kell vezetnünk. Egyesületünk az elmúlt évben is foglalkoztatta a tanítóképző-intézetek testületeit ezzel a kérdéssel, amivel bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy az irányadó elvekre nézve egységes felfogás alakulhasson ki. Bár már úgy látszott, hogy a fönt jelzett rendelet általános elvi határozataim kívül a gyakorlati kiképzés módjának részletes megállapítása az egyes tanítóképző-intézetek joga és kötelessége marad.

A nyáron azután megjelent még a f. tanév kezdete előtt az az ismeretes rendelet, amely többet mond, mint amennyi az uj tantervet kísérő rendeletben van, ugyanis megkívánja, hogy minden szaktanár hetenként legalább négy felórát töltsön a gyakorlóiskolában; továbbá, hogy a szaktanár is tartson mintatanításokat és hogy résztvegyen a tanítási gyakorlatok előkészítésében, megbírálásában. A tanítási gyakorlatok előkészítésében és megbírálásában való részvétel kötelezettsége senkit sem lephetett meg, mert ez már a tantervet életbeléptető rendeletből következik, ezt az uj tanterv szelleme kikerülhetetlenül szükségessé

tette, hiszen máskülönben nem volna értelme annak a másik igen üdvös rendelkezésnek sem, hogy a szaktanárok tanítsák saját tárgyuk részletes módszerét. Minden szaktanárnak tehát elkészülve kellett lennie arra, hogy ezentúl bizonyos időt a gyakorló-iskolában kellett töltenie. Az azonban mégis meglepte a tanítóképző tanárokat, hogy a nyári rendelet egyenesen előírja, hogy minden tanár köteles hetenként négy félórát a gyakorló-iskolában tölteni és hogy a szaktanárok mindegyike mintatanításokat is tartson. A miniszter ur megkivánta volt, hogy minden intézet tegyen még szeptember hó folyamán jelentést arról, hogy *miképen* fogja rendeletét végrehajtani. És minekutána ezek a jelentések főlérkeztek, a miniszter ur egy második rendeletben is ismételte előbbi rendelkezéseit.

Most aztán többet egy intézetnek sem szabad habozni, késedelmeskedni ennek a két rendeletnek a végrehajtásában. Hogy a részletekben azonban miként kell ezt a két rendeletet végrehajtani, ennek megállapítását most is az egyes tanítóképzői testületekre bízta. És másként nem is lehetett tenni, mert *előbb általában véve ki kell dolgoznunk a gyakorlati kiképzés szervezetét és csak ebbe a szervezetbe illeszthetjük bele a szaktanárok közreműködését.* Ez a jó hatása tehát ennek a két rendeletnek máris van, hogy *minden intézetnek elodáshatatlannál ki kell dolgoznia a gyakorlati kiképzésnek lehetőleg szilárd sorozatát.* Mert erős, határozott szervezetnek kell annak lennie, amely annyi egyénnek közvetlen beavatkozása mellett is az egységes hatást, egységes eredményt biztosítsa! És hogy ha ezeknek a rendeleteknek az az intentiójuk is volt, hogy sok tanítóképző-intézeti tanárnak teljes indolentiáját a gyakorló-iskola, a népiskola iránt megtörje, hát azt már is elérte. Épen azért, kedves kártyásaim, bár egyikünknek-másikunknak talán nem is tetszettek ezek a rendeletek, fogadjuk őket jó szívvvel, hiszen azt az ügyet akarják előbbre vinni, melynek mi is nemcsak hű munkásai, hanem lelkes apostolai vagyunk.

Ezek után elmondom a magam fölfogását, miképen kellene a gyakorlati kiképzést szervezni. Azonban mielőtt a részletekbe bocsátkoznám, néhány általános tételt kell érintenem.

2. *Elérhetetlen után hiába törekedünk!* Az a törekvés, hogy a gyakorlati kiképzést fokozni, tökéletesíteni kell, az utóbbi időben majdnem szertelenséggel nyilvánult. Hogy a törekvés maga okadatolt, azt mindegyikünk elismeri, de ez túlzásra nem jogosít fel. *A lehetőség határait* sohasem szabad szem elől tévesztenünk, mikor előre akarunk haladni. Így tisztában kell lennünk azzal, hogy *tanítóképzésünk mai szervezetében magában benne vannak azok a határok,* ameddig a tanítóképzést általában és tehát a gyakorlati kiképzést is, fokozni, fejleszteni, tökéletesíteni lehet. Aki ezeket a határokat nem látja, az aztán olyasmit is kíván, amit elérni lehetetlen. Növendékeink abban a korban végezhetnek, amelyben a középiskolai tanulók, *18 éves korban,* le is tehetik a képesítő vizsgálatot, bár az oklevelet aztán csak *19 éves* korban kapják ki. Mindenki előtt, aki csak félig-meddig is pszichológus, nyilvánvaló, hogy már maga ez a kor kizárja annak a lehetőségét, hogy a képzőben akár az elméleti, akár a gyakorlati kiképzés tekintetében kész tanítókat,

mestereket lehetne nevelni; hogy az elméleti és gyakorlati kiképzés tekintetében az emberileg elérhető legmagasabb fokot a jelenlegi szervezet mellett elérhessük. És pedig azért nem, mert az ifjuság a 14—19. évig terjedő korban szellemileg még eléggé ki nem fejlett, még nem elég érett. A középiskola kevesebb disciplinával bajlódik és mégis beéri azzal, hogy előkészít a főiskolára, hogy a tudományos kiképzésnek az alapját megveti. Tehát semmi tekintetben sem nevel kész embert, nem is akar, mert nem is tudna nevelni. És a középiskola így kitűzött céljának igazságát évszázados tapasztalattal be is tudja bizonyítani. Miért akarjuk hát mi azokat a természetes határokat átlépni? Miért vállalkozunk lehetetlenre? Hiszen mi amugy is ugyanannyi idő alatt, mint amennyivel a főgymnasium vagy felső reáliskola rendelkezik, már sokkal több-félének elvégzésére vállalkoztunk. Avagy talán szégyen volna bevallanunk, hogy mi sem nevelhetünk képzettségükben befejezett tanítókat, hanem hogy meg kell elégednünk azzal, hogy a nemzeti és általános műveltség megbízható *alapjaival*, hogy a lélektannal és történettel mélyített pedagógiai ismeretek *elemeivel* és annyi gyakorlati ügyességgel látjuk el a tanítójelölteket, amennyi elegendő ahhoz, hogy szabad szárnyra bocsáthassuk őket; amennyivel pályájukat becsülettel megkezdhetik és amennyivel majd az életben kiképezhessék magukat mesterekké. Aki többet akar, az csalódní fog. Aki magasabb célokat tűz ki, az csak zavart idéz elő.

3. *Egyet-mást a gyakorlati kiképzés történetéből.* A Mária Terézia korabeli tanítóképzés a normális iskolában ugyszólván csak gyakorlati volt. Ennélfogva az így nevelt tanítók munkájukat bizonyára igen csekély belátással, önállósággal végezheték. Mesterek lehettek abban az értelemben, mely értelmet ennek a szónak a közönséges iparosokra vonatkozólag tulajdonítunk. Mikor azután a 19. században a római kath. képzőket két éves tanfolyammal látják el, máris szükséges volt külön figyelemztető rendeletekre, hogy a tanítójelölteket a normális iskolákba is vigyék a gyakorlati kiképzés céljából. Itt tehát már a gyakorlat háttérbe szorult, az elméleti képzés és a kántorképzés mellett. (Ez utóbbi, sajnos, még most is úlságos sok időt rabol el és szintén akadálya a minőség és terjedelem tekintetében behatóbb képzésnek.)

A protestáns képzőkben is a gyakorlati kiképzés szervezetlen, csak esetleges volt, ugyanis olykor a jelöltek a gimnáziummal kapcsolatos elemi iskolában segédkeztek, olykor pedig a vidéken helyettesítettek, ahol nem volt tanító, vagy ahol a tanító beteg volt

A 68-iki törvény alapján szervezik a három évfolyamú állami képzőket a gyakorló-iskolával. De a felekezeti képzők közül több a 19 ik század végéig gyakorló-iskolával nincsen ellátva, talán ma sincsen mind-egyik. Az 1882-ik évi áll. tanítóképző-intézeti tanterv, mikor a négy éves tanfolyamot rendelték el, nem tette intenzívebbé a gyakorlati kiképzést. Az elméleti tananyag tetemesen megszorodott, a gyakorlati kiképzésre fordított órák nem. A tanítóképzők ekkor kénytelenek voltak úgy segíteni a bajon, hogy majdnem mindenütt szokásba jött a gyakorló-iskolában való hospitálás, némely intézetben már az I-ső osztálytól kezdve. A hospitáló III. és IV. évesek tanítottak is, néhol igen sokat és

nem ritkán kellő előkészítés és ellenőrzés nélkül. A 80-as években még máskülönben is visszafejlődött a gyakorlati kiképzés.

A 69., 70., 71-es években létesített intézetek igazgatói és tanárai majdnem mindenütt olyanok voltak, kik a gyakorlat fontosságától, szükségességétől át voltak hatva. Többnyire lelkes apostolai, feladatuk magaslatán álló bajnokai voltak a tanítóképzés nagy ügyének, kik nem azt tartották: quod licet Jovi, non licet bovi, hanem akik mindenben jó példával jártak elől. Én Iglón voltam a 70-es években mint jelölt, a 80-as évek elejétől mint tanár. Boldogult Emericzy Géza igazgató, akinek pedig kiváló egyetemi képzettsége volt, maga is nem egyszer tanított a gyakorló iskolában, ennek következtében természetes, hogy példáját követték a tanárok is és én is. De nem resteltük, sőt kötelességünknek tartottuk a tanítói körökben is, sőt tanítók megyei közgyűlésén is tanítani. A székesmegyei tanító-egyesület idősebbjei tanúságot tehetnek erről. Igaz, megtörtént ilyenkor egyszer-egyszer, hogy a nemrégben még tanítvány, erősen megbírálta volt igazgatóját, de ez nem ártott dr. Emericzy Géza népszerűségének, tekintélyének. Emericzy tanítása azonban az ügynek kétségtelenül nagy hasznára volt. Változás észlelhető e tekintetben a 80-as években, mikor a Pedagógium látja el a tanítóképzőket tanárokkal. A Pedagógium-ból kikerült tanárok közül sokan igen kevés érdeklődést tanúsítottak a népiskola iránt. Ennek okát nem akarom itt feszegetni (erre dr. Baló mutat rá a tanítóképző-tanárképzésről irt legutóbbi cikkében), elég az hozzá, számos esetben tapasztaltam. Sőt megtörtént ebben az időben az is, mikor már nem Iglón, hanem más intézetben működtem és a gyakorló-iskola iránt érdeklődni kezdtem, az intézet igazgatója ezt nem látta szívesen, pedig egy-egy pedagógiai tárgyat, lélektant, sőt neveléstant, módszertant is tanítottam. Ott tehát — ha nem is kimondottan — nem volt szabad a gyakorló-iskolába menni. Nem is bajlódott ott más a gyakorlati kiképzéssel, mint a gyakorló-iskolai tanító. Természetes, hogy ott a tanárok tanítóegyesületi ügyekkel sem törődtek, sőt szálnalmas mosolyban volt részem nekem, aki a tanítók között ott is gyakrabban megfordultam.

Ime, ilyen is volt lehetséges az új tantervig és a legújabb rendeletekig! Mondja hát még valaki, hogy ezekre nem volt szükség! De ez a kis történeti elmélkedés egyuttal érvelés amellett is, hogy most egyszerre, egy csapásra a tanítóképző tanároknak nagy részét mintatanítókká átvarázsolni bizony lehetetlenség. Meg kell elégednünk egyelőre azzal, *a*) hogy most minden tanítóképző tanár kényszerítve van szaktárgyának népiskolai módszerével behatóan foglalkozni, *b*) részt kell vennie a szaktárgya körébe vágó gyakorlati tanítások előkészítésében, *c*) át kell néznie a kidolgozott tanítási tervet, *d*) végül jelen kell lennie a tanítás megbeszélése, megbírálása alkalmával.

Mintatanítások tartására egyelőre a tanárok közül ne kötelezzenek senkit, a mintatanítások tartását bízzák egyelőre az önkéntes vállalkozásra. Az ügy így is óriási haladást mutat a multhoz képest és nem is egészen bizonyos, hogy oly sok különféle egyéniség direkt belenyulása a gyakorló-iskolai tanításba, hogy túlsok követendő minta kívánatos-e. De erre még visszatérek.

4. *Pedagógiai elmélet és gyakorlat az új tanterv és az ennek alapján kiadott rendeletek szerint.* Az új tantervben kétféleképp kevesebb a pedagógiai elméletre fordított óra mint a régiekben, de a gyakorlat néggyel több. Igaz, ha hozzávesszük a pedagógiai elmülethez azt az időt is, melyet az egyes szaktanárok szaktárgyaik módszerének ismertetésére fordítanak, akkor a pedagógiai elmélet körülbelül csak egy órával, vagy talán ennnyivel sem vesztett. De ennél talán még fontosabb az a változás mind az elmélet, mind a gyakorlat terén, hogy most nem — mint eddig — két ember, a gyakorló-iskolai tanító és a pedagógia tanára, hanem az egész testület, illetőleg minden tagja részt vesz a pedagógiai kiképzésben.

Korán volna még arról ítéletet mondani, vajjon csupán előnyére lesz-e ez az ügynek! Az átmenet az új rendre legalább is bajos lesz. Ugyan mit csináljon a pedagógia tanára a III. osztály két elméleti órájával? Neveléstant, oktatástant vagy részletes módszertant tanítson-e? Mindkettőt szinte lehetetlenség, ha fölületes nem akar lenni. A megjelent kézikönyvek használata is igen nehéz, mert bőveek, terjedelmesek. Azzal is hiába vigasztalódunk, hogy a gyakorlat szinte fölöslegessé fogja tenni az alaposabb elméletet. Aki a gyakorlati kiképzést tapasztalatból ismeri, az tudja, hogy ez hiú remény. A III. osztály két órájából, mely a gyakorlati kiképzésnek van szánva, egy óra a tanítások (két tanítás) előkészítésére és megbirálására jut. Ha ebben az egy órában a két tanítást a szaktanárok bevonásával is tartalom és módszer szempontjából kellőleg *előkészítjük*, bizony a bírálat szenved; ha behatóbban bíralunk, az előkészítés huzza a rövidebbet. És mindenképen sok elméleti ismeret érintetlenül marad, melynek tudása mégis okvetetlenül szükséges volna, aminek pótlására kevés a III. osztály két órája és jó lett volna egy elméleti órával több, annál is inkább, mert az már mindenképen hátrányára van a gyakorlati kiképzésnek, hogy a szaktanárok néhány a III. osztály végén, néhány pedig csak a IV. évfolyam végén tanítja tárgyának részletes módszerét.

Másrészt minden esetre hasznosnak tartom, hogy most minden szaktanár tanítja tárgya részletes módszerét. Willman szerint is szinte lehetetlenség, hogy egy ember járatos legyen minden szaktárgy részletes módszertanában.

A filologus, hisztorikus alig ismerheti a természettudományi tárgyak, a matematika módszertanának *részleteit*, mert a módszer részleteinek ismerete alapos részletes tárgyismeret nélkül lehetetlen, ezzel pedig csak a szaktanár rendelkezik. A szaktanároknak tehát az előkészítés, az írásbeli terv kijavítása és a bírálat alkalmával mindenesetre jó hasznát fogjuk venni és ezt a segítséget még a legkitünőbb gyakorló-iskolai tanító sem teszi fölöslegessé. Gyakorlati kiképzésünk ennek következtében mindenesetre alaposabb, tökéletesebb lehet. Csak sikerüljön nekünk a sok tanár harmonikus közreműködését biztosítani! És igaz az is, hogy ezeknek az újabb intézkedéseknek még több hasznuk volna, ha a tanítóképzés 5 évi tanfolyamból állana és minden képző mellett osztatlan és osztott gyakorló-iskola volna.

Weiszenfelsben (Poroszországban) láttam, miként történik a gyakor-

lati kiképzés a szaktanárok belevonásával. Ott ugyanis, mint a legtöbb porosz tanítóképző mellett, két gyakorló iskola van: egy osztatlan és egy osztott. Az osztatlannak megvan a maga állandóan kinevezett tanítója, abba szaktanár ritkán teszi be a lábát. A jelöltek ott is gyakorolják magukat a gyakorló iskolai tanító és a pedagógia tanárának vezetése mellett; több vezető oda nem szükséges. Pedig a porosz népiskola nyolc évfolyamú. Ott láttam a kis tanítós rendszert is; egyszerre tanítottak *a)* egy tanítójelölt, *b)* és egy 14 éves népiskolai tanuló, ez utóbbi a tanulót kérdezgette ki, számtani példákat fejtetett meg, iratott, olvastatott. Így csak két csoport (négy csoportra osztják a nyolc osztályt) volt csendesen elfoglalva. A kis tanító valamivel halkabban beszélt mint a tanítójelölt. Szóval én ott azt láttam, hogy az osztatlan gyakorló-iskolában a gyakorlati kiképzést csupán a gyakorló iskola tanítója és a pedagógia tanára vezetik. A poroszok tehát bizonyára úgy vélekednek, *hogy az osztatlan gyakorló iskola oly kényes gépezet, mely a sokféle beavatkozást el nem bírja, hogy a fiatal, fejletlen kornak a sok minta — egyáltalában nem minta!* Csak a már tudatosan bíráló, kifejlett lélek képes sok mintát is befogadni, földolgozni, illetőleg egymással összehasonlítani, megkülönböztetni és a követendőt megjegyezni, magáévá tenni.

A weiszenfelsi osztott iskolának — 8 évfolyam négy tanteremben — azonban egyáltalában nem volt kinevezett tanítója, *abban a tanítóképző legfelső évfolyamának növendékei, tehát a tanítójelöltek tanítottak állandóan.* Mikor az osztott népiskolában tanítás volt, a tanítóképző legfelsőbb évfolyamának nem volt órája, tehát a tanítójelöltek nem mulasztottak. De nem tanítottak felügyelet nélkül. Az osztott gyakorló-iskola heti órarendje úgy volt készítve, hogy p. o. a délelőtti első órában (8—9) minden osztályban számtan vagy valamely rokon tárgy volt és akkor a tanítóképző-intézet megfelelő szaktanára (aki a számtant tanította) volt a felügyelő tanár, ki az óra alatt végig járta a 4 osztályt, itt-ott hosszabban is időzve; 9—10-ig ismét más szaktanár volt a felügyelő és így tovább. Ezek a felügyelők vagy szaktanárok tartottak időnkint, tehát a szükséghez képest mintatanításokat is.

Íme tehát ott is a szaktanárok csak az osztott iskolában tartottak mintatanításokat. Azonban a legfelsőbb évfolyambeli jelöltekkel elvégeztek ottan minden munkát, vezették a hivatalos könyveket is. Mindez azonban Poroszországban jobban lehetséges mint nálunk. Ott külön tanítóképző-tanárképzés nincsen, ott a tanítóképző-tanárok többnyire népiskolai tanítók, kik többnyire magánuton és nem valamely főiskolában készülve, rendszerint sok évi népiskolai gyakorlat után letették a tanítóképző tanári vizsgálatot. Weiszenfelsben — tudtommal — csak az igazgatónak (1890-ben) volt főiskolai képesítése, theologus volt. Az elemi tanítóképzés is egészen más, amint az e folyóirat olvasói előtt ismeretes. Akkor a praeparandia és a seminarium nem birt ugyan még egységes szervezettel mint ma, de lényegileg a tanítóképzés már akkor is őt, némely államban (Szászországban) hat évfolyamu volt; az utolsó évfolyamot ott aztán igazán a gyakorlatnak szentelték. Így Weiszenfelsben az utolsó évfolyambelieknek csak kevés tanórájuk volt és csak akkor, mikor az osztott népiskolában nem voltak elfoglalva.

Ez a példa is megerősít engem abban a fölfogásomban, hogy amig osztott gyakorló-iskoláink nincsenek és amig a tanítóképzők szervezetét nem tágtják (akár úgy, hogy a négy évfolyamot ötre bővítik ki, akár majd idővel olyanformán, mint ahogyan Simkó barátom kívánja), mindaddig nem okvetlenül szükséges, hogy a szaktanárok a gyakorlóról tanítsanak és elégséges, ha a szóbeli és írásbeli előkészítésben, továbbá a bírálatban közreműködnek. A felhozott weissenfelsi példa egyuttal támogatja azt a nézetemet is, hogy legalább is addig kell várakoznunk a szaktanárok mintatanításaival, amig nálunk is a leendő tanítóképzőtanárokat arra a feladatra az eddiginél jobban nem képesítik. Megjegyzem azonban, hogy a tanítóképzői tanárképzés egészben véve nálunk föltétlenül jobb irányban fejlődik, mint Németországban és igen nagy kár volna a német „Oberlehrer“-ek nagyobb gyakorlati ügyessége miatt ezen az irányon változtatni.

5. Dr. Baló József még e folyóirat mult évi február havi füzetjében foglalkozik a gyakorlati kiképzéssel és szervezésére vonatkozólag tanulságos, jó tervet ad. A gyakorlati kiképzésben megkülönbözteti: 1. a hospitálást, 2. a próbatanítást először a tanítónövendékekkel mint tanítványokkal, másodsor a próbatanítást gyakorló-iskolai fiukkal egy osztállyal; harmadsor az egész gyakorló-iskolával, 3. a tanítási gyakorlatot ugyanazon tárgyból 2—3—4 órában egyfolytában és 4. az egész gyakorló iskolának órarend szerint való vezetését egy nap alatt, 5. a tanmenet és órarend készítését.

Ezt a megkülönböztetést a magam részéről lényegében elfogadom, de nem tartom okvetlenül szükségesnek a hospitálás mellett a próbatanítást a tanítónövendékekkel mint tanítványokkal és az 5. ponthoz hozzá kell vennünk azonkívül: a gyakorló-iskolai hivatalos rendtartási könyvek (felvételi napló, anyakönyv stb.) vezetését; továbbá az ismétlőiskolában való hospitálást és tanítást és végül az ifjusági egyesületekben való közreműködést.

a) *A hospitálásról* sem az új tanterv, sem rendelet meg nem emlékezik. Ez tehát nincs előírva. Hiszen az új tanterv szerint a gyakorlati kiképzés a III. évfolyamban kezdődik és pedig az év első két hónapjában tervszerű megfigyeléssel. Mindamellett azonban alig van intézet, ahol a hospitálás szokásban ne volna és magam is szükségesnek tartom még azon nagyobb óraszám mellett is, melyet az új tanterv a gyakorlati kiképzésre fordítani rendel. A hospitálók a legtöbb intézetben mulasztanak ugyan, nem hallgatják a szaktanár tanítását, de ez a veszteségük énszerintem is kisebb, mint azon nyereségük, melyre a gyakorlóban való hospitálásukkal szert tesznek. Mi itt, Kolozsvárt azonban csak a II. osztályban kezdjük a hospitálást és nem is látom szükségesnek, hogy ezen változtassunk. A II. osztályban kezdenek a jelöltek lélektant tanulni, ekkor tehát gyakorlat és elmélet már támogathatja egymást és így hospitálásuk értékesebb lesz. A testi nevelésre vonatkozó iskolai intézkedéseket és tapasztalatokat is a II. év elején szerezhetik. Mint III. osztályos hospitálók egyszerű-egyszer már taníthatnak is, mint IV. éves hospitálók pedig már többször is taníthatnak, sőt vezethetik az egész gyakorló-iskolát is egy-egy napig órarend szerint és segédkezhetnek mindenben a gyakorló-

iskolai tanítónak, a hivatalos könyvek vezetésében is. A hospitálások rendszeres neveléstani és oktatástani megfigyelésekre is fölhasználandók. Mivel nálunk ismétlő iskola ez idő szerint még nincs, azért egy közeli áll. iskolával kapcsolatos ismétlő-iskolában hospitálunk; ugyanoda járunk ifjusági egyesületi estélyekre is, melyeken azonban a jelöltek közre is működnek. A növendékek hospitálásaikról jegyzeteket vezetnek, a hospitálást elő kell készíteni és a növendékek jegyzeteit át kell nézni.

b) *A próbatanításokat* a III. évfolyam elején kezdjük. A növendékek próbatanításait minden tárgyból legalább egy, a gyakorló-iskolai tanító által vagy a pedagógia tanára vagy valamely szaktanár által tartott mintatanítás és ennek megbeszélése előzi meg. A próbatanítás tételét a gyakorló-iskola tanítója adja, a IV. éves próbatanítók kikapják két hétre előre mind a hat osztály részletes helyi tantervét és ezt mindenki leírja, hogy az év végén egy kész, a helyi viszonyokra alkalmazott részletes tanterv (tanmenet) mintával távozhasson. A próbatanítót a pedagógia tanára jelöli ki. Az előkészítésben okvetetlenül vegyenek részt az illető szaktanárok, a szaktanár hallgassa végig a tárgyába vágó próbatanítást is és legyen jelen a bírálat alkalmával is. A III. osztály 2 órájából, mely a gyakorlati kiképzésre elő van írva, egyet két tanításra, egyet pedig az előkészítésre és a bírálatra fordítunk. Igen jó ha ez a két óra egymásután következik. Az előkészítést fontosabbnak tartom, mint a bírálatot. A hibák elkövetését meg kell előzünk. Ezt pedig minél alaposabb előkészítéssel lehet. De egy óra alatt két tanításnak alapos előkészítéséről és egyuttal alapos bírálatáról nem lehet szó. Aki megpróbálta, tudja, hogy így van. Ezért mondom, inkább legyen fogyatékosabb a bírálat, mint az előkészítés. A bírálat rendjének megállapítására helyeslem a dr. Balóéknál divó szokást: egy növendéket felszólítunk, mondjon bírálatot a hallott tanításról és a hallott bírálatot is klasszifikáljuk. Ez a klasszifikálás ösztönzi a jelölteket arra, hogy mindegyik egyenlőképen figyeljen a tanításra. Azután szóljon maga a próbatanító is, védekezzék és mondjon önbírálatot. Végül a tanárok befejezik a bírálatot. Hogy jegyzőkönyvet is vezessünk a bírálatról, erre nincsen időnk, mert időnket hasznosabbra fordíthatjuk. A pedagógia tanára azonban följegyezteti a jelöltekkel az értékesebb tanulságokat.

Hogy azután az előkészítést ki kezdje meg, a szaktanár vagy a gyakorló-iskola tanítója (Kurucz kollegánk értekezik erről), az szerintem nem lényeges.

Az már fontos kérdés, hogy minden jelölt dolgozza-e ki a próbatanítást részletesen, vagy csak a próbatanító és a többi egyáltalában nem, vagy a többi csak vázlatosan? Még egyszer hangsúlyozom, ez fontos kérdés. Tapasztalataim arról győztek meg, hogy a vázlatok készítése alig éri meg a fáradságot, amibe készítésük kerül. Sablonossá válnak kikerülhetlenül!

Minden jelölttel minden próbatanítást azért nem lehet részletesen kidolgoztatni, mert ez fölülhaladja mind a növendékek mind az átnéző tanár munkabíróságát. Ez is lehetetlen tehát. Mily mértéket állapítsunk meg itt is a mennyiség tekintetében? Nem mást, mint a többi írásbeli dolgozatok készítésében: *havonként két részletes tanítási terv készítése*

elégséges, a pedagógia tanára jelöli ki, hogy melyeket kell minden jelöltnek részletesen kidolgozni. Lesznek tehát oly tételek is, melyet csak az illető próbatanító fog részletesen kidolgozni.

Az utolsó három hónapban már két tanteremben folyhatnak a próbatanítások, természetesen minden teremben ugyanazon tárgyból, az egyikben a gyakorló-iskolai tanító és esetleg a szaktanár, a másikban a pedagógia tanára esetleg szintén a szaktanár ($\frac{1}{2}$ óráig itt, $\frac{1}{2}$ óráig ott) vannak jelen. Rendes előkészítés és bírálat még ekkor is szükséges, bárha a tanterv ezt — úgy látszik — már nem kívánja.

A IV. évfolyam gyakorlati kiképzése még komplikáltabb. Mikép vélem én keresztülvihetőnek, ezt alább részletesebben mondom el. Itt csak a főbb mozzanatokra terjeszkedem ki.

A tanterv szerint az év első három hónapjában a próbatanításokat folytatjuk a IV. évfolyamban is úgy, mint a III. osztályban. *4 órát* próbatanításokra, *2 órát* előkészítésre és bírálatra fordítunk. *Mindjárt a tanév elejétől két tanteremben folyhatnak a próbatanítások.* Dr. Baló azon javaslatát, hogy 5 órát fordítsunk a tanításokra és 1-et az előkészítésre, bírálatra, megbeszélésre, nem tartom elfogadhatónak, mert ne feledkezzünk meg: kezdő tanítójelöltekkel van dolgunk, kik előkészítés nélkül nem léphetnek a gyermekek elé és kiknek szükségük van még némi bírálatra is. Már pedig egy órában ezt már sehogysen lehetne elvégezni, hacsak úgy nem: Ön ezt fogja tanítani, Ön jól vagy Ön rosszul tanított. Más előkészítését és bírálatát tiz tanításnak (félórás tanításokról van szó) nem képzelhetem. Még hetenkénti két órában sem lehet az előkészítés és bírálat beható. Igaz azonban, hogy a IV. évesektől már több önállóságot kívánhatunk az előkészülésben, mint a III. évesektől, de előkészítés nélkül mégsem maradhatnak.

A folytatólagos tanítási gyakorlatok részletes beosztásáról is alább adok számot. Itt csak azt teszem szóvá, ami dr. Baló mult évi februári havi cikkében is a legfogasabb kérdés: *miképen tudjuk a gyakorlati kiképzésre a tantervben előírt órákat heti órarendünkbe úgy beállítani*, hogy először a gyakorló-iskolai tanítás is zavartalanul mehessen végbe és hogy továbbá a próbatanításokon és a tanítási gyakorlatokon a szaktanárok is jelen lehessenek?

A tanítóképzőnek sok és sokféle tanárai vannak, épen azért, oly mozgó heti órarendet, mint amelyet dr. Baló J. javasol, igen nehéz lesz készíteni. Gondolom azonban, boldogulunk másképen is.

A III. osztály két órájának elhelyezésével nem lesz baj, ezeket tesszük valamely nap p. o. délelőtt 10—12-ig, az első órában a két tanítást, a másodikban a bírálatokat és az új előkészítéseket a jövő heti tanításokra tartjuk meg. Ezeknek behelyezése az intézeti heti órarendbe úgy, *hogy ekkor minden tanár jelen lehessen a gyakorlóban, mikor ott rá szükség van*, nem okoz leküzdhetetlen óratervkészítési nehézségeket. Ugyanekkor a többi osztályoknak lehet hittani és kertészeti gyakorlati órájuk.

A IV. osztály gyakorlati óráinak mikénti beállítása csinálja a bajt. Az előkészítő órát mindenestre a hét első napján kell tartanunk 11—12 vagy 8—9, úgy hogy akkor is minden tanár ott lehessen; a bírálati

órát meg természetesen a hét végére, az utolsó napra, tehát szombatra tehetjük. Ezt azonban már nem szükséges okvetetlenül úgy elhelyezni, hogy azon minden tanár ott lehessen. A négy órát, melyben a folytatós tanítási gyakorlatok tartandók, következésképpen keddre, szerdára, csütörtökre és péntekre kell tenni; egy napra egyet, az egyiket 8—9-ig, a másikat 9—10-ig, a harmadikat 10—11-ig és a negyediket d. u. 2—3-ig vagy 3—4-ig, ha nem is ebben a sorrendben. Az időt azért kell változtatni, mert a gyermekek munkabírósága különböző időben más és más.

És nem marad egyéb hátra, minthogy a gyakorló-iskola órarendjében ezeket az órákat nem rendes, hanem *fölös óráknak számítsuk*. Belle László, gyakorló-iskolai tanítónk legalább így osztja be a gyakorlati tanításokra szánt órákat a gyakorló iskola órarendjébe. És pedig azért, mert még a leggondosabb előkészítés mellett is sokszor a tanítás eredménye nem kielégítő, úgy hogy a gyakorló-iskolai tanítónak ezt a munkát még ki kell egészítenie. Amennyiben pedig a gyakorló-iskola tanítási idejéből heti öt órát (III. o. 1-et, IV. o. 4-et) ezekre a gyakorlati tanításokra fordít, ezt az időt behozza azzal, hogy hetenként teljes három napon át két tanteremben foly a tanítás és ennek következtében a *direkt tanítási órák száma osztályonként mégis több, mint amennyit az új tanterv az egy tanítós osztálytan iskolában megkövetel*.

I. oszt. $7\frac{1}{2}$ ($10\frac{1}{2}$), II. oszt. $7\frac{1}{2}$ (10), III. oszt. 7 ($11\frac{1}{2}$), IV. oszt. 7 ($10\frac{1}{2}$), V. oszt. 9 (12), VI. oszt. 9 (13); ime itt osztályek szerint az új tanterv követelte, az egyes osztályokra fordítandó tanórák következnek; zárójelben pedig mellettük gyakorló-iskolai heti órarendünk szerint az egyes osztályokra fordított idő, melyben a gyakorlati kiképzésre fordított órák nem foglaltatnak benn.

De még ilyen elrendezés mellett is le kell mondanunk arról, hogy a *szaktanárok* a folytatós tanítási gyakorlatokon mindig jelen lehessenek. Ez — úgy látom — leküzdhetetlen óratervkészítési nehézségekbe ütközik. De ha az előkészítéskor ott voltak, ha a jelöltek írásbeli tervét látták, javították és legalább egyszer-egyszer egy-egy félórára eljönnek a gyakorló-iskolába: már ez is igen nagy haladás az eddigi állapothoz, rendhez képest.

Tudom azt, hogy a IV. évfolyam gyakorlati tanítási óráinak általam javasolt elrendezése szintén kihívja a kritikát, de aki jobban tudja elrendezni, mondja meg, én szívesen követem az ő tervét, ha belátom, hogy jobb, mint az enyém. Hallottam, hogy egy intézetben a gyakorló-iskolát a próbatanítások alkalmával három-négyfelé is osztják, a jelölteket is egy-egy tanár vezetése alatt annyifelé és aztán egyszerre három-négyféle tárgyból tartanak próbatanítást. Hát ezt az elrendezését a gyakorlati kiképzésnek sem tarthatom jónak, mert csupán a szaktanár jelenléte a gyakorlati tanításkor nem elégséges, kell oda még a gyakorlati tanító vagy a pedagógiai tanár is, *kik a módszer és a nevelés és tanítás egységének képviselői*. Ennek bővebb indokolása nem is szükséges. A gyakorlati kiképzés elrendezését mindenestre megkönnyítené két gyakorló-iskolai tanítónak alkalmazása, tehát a *gyakorló iskolának két tanítót osztott iskolává való fejlesztése*.

És most még egy fontos szempontot kell érintenem. Ki fogja a

tömérdek írásbeli terveket, a hospitáláskor tett jegyzeteket átnézni, kijavítani?

A II. és III. osztályosok a mi rendszerünk szerint hospitáláskor évenként mintegy hat megfigyelés alkalmával jegyeznek; a IV. osztályosok pedig félhetes hospitálásukkor folytatólagos és egész napi tanításokat végeznek a gyakorló-iskolai tanító felügyelete alatt. Nyilvánvaló, ez utóbbi tanítások *írásbeli vázlatait* a gyakorló-iskola tanítója javítja ki; a lélektannal és nevelés- és oktatástannal kapcsolatos megfigyeléseiket pedig, nyilvánvaló, a pedagógia tanára. Ezeken kívül kijavítandók még a próbatanítások írásbeli tervei és a folytatólagos tanítási gyakorlatok írásbeli vázlatos tervei. Ezekre nézve a következő megállapodás javasolható. A *próbatanítók* részletes tervét kijavítják mindazok a tanárok, akik előtt a tanítás végbemegy, tehát a szaktanár, a pedagógia tanára és a gyakorló-iskolai tanító. A sorrendje a javításnak nem lényeges. Hogyha két teremben folyik a tanítás, akkor is csak azok javítják, akik előtt a tanítás lefolyik, az esetben ketten: a szaktanár vagy a pedagógia tanára vagy a gyakorló-iskolai tanító.

A próbatanítók társai, a figyelő jelöltek — amint már előbb javasoltam — *havonként két próbatanítást* tartoznak részletesen kidolgozni. A pedagógia tanára gondoskodik róla, hogy *minden népiskolai tantárgy köréből* dolgozzanak ki egy-két tanítást azokon kívül, melyeket önmaguk mint próbatanítók tartottak. Ezeket a tanításokat a pedagógia tanára és a gyakorló-iskola tanítója, megosztva egymás között a munkát, nézhetik át. A III. évfolyam végén tartott próbatanítások vázlatosabb terveit és a IV. évesek folytatólagos tanításainak vázlatos terveit is, — úgy hiszem elégséges, — hogyha csak a gyakorló-iskola tanítója és a pedagógia tanára nézik át és csak szükség esetén, mikor valamely kétség forog fenn, p. o. tárgyi szempontból, utasítatik a próbatanító vázlatos tervével még a szaktanárhoz is.

Hogy ennek a rengeteg munkának helyes beosztásáról *tanár és tanítvány* érdekéből mennyire lelkiismeretesen kell gondoskodni, az kitűnik az alább említett számításokból, melyeket a gyakorlati kiképzésnek a kolozsvári áll. tanítóképzőben tervbe vett és részben már meg is valószínűsített rendjében közlök.

II. A tanítójelöltek gyakorlati kiképzése a kolozsvári állami tanítóképzőben.

A) A gyakorló-iskola szervezete, épülete.

1. Gyakorló-iskolánk, mely eddig több éven át csak négy osztályú osztatlan iskola volt, most már hat osztályú osztatlan iskola. A most kezdődő tanévtől kezdve két tanteremmel van ellátva. Ezért most már jobban megfelel a kor és tanterv követelményeinek.

2. Gyakorló-iskolánk nem egészen megfelelő bérházban van elhelyezve, fölszerelése sem teljes, egy utca választja el a tanítóképzőintézet kertjétől. Pedig a gyakorló-iskola épületének is minden tekintetben

meg kellene felelni legalább az egyszerű fa'usi osztatlan, de gondosan épített és felszerelt iskola követelményeinek.

3. Ismétlő-iskolánk és ifjúsági egyesületünk eddig nincsen. Addig is, míg ezek az intézmények meglesznek, hospitálunk egy közeli állami népiskola mellett szervezett gazdasági és az ott létesített ifjúsági egyesületben a gyakorlati kiképzés céljából.

B) A gyakorló-iskola tanítói.

1. Gyakorló-iskolánk eddig *egy tanítós* osztatlan iskola, de a gyakorlati kiképzést nagy mértékben fokozná a gyakorló-iskolának *két tanítós osztott iskolává való fejlesztése*.

2. A tanítónövendékek gyakorlati kiképzésében résztvesznek a gyakorló-iskola tanítóján és a pedagógia tanárán kívül az intézet összes szaktanárai is. Az intézet heti órarendje tehát úgy készítendő, hogy ennek a lehetősége meg is legyen.

3. A havi tanácskozások feladata, hogy a pedagógiai elmélet és gyakorlat között az összes tanerők együttműködése és a szükséges összhang meglegyen.

C) A gyakorlati kiképzés rendje.

1. A gyakorlati kiképzést a II. osztály növendékeivel kezdjük. Közülök ugyanis naponként egy-egy hospitál a gyakorló-iskolákon. A hospitálás napján a növendék az intézei tanítás hallgatása alól fel van mentve, hogy megfigyelési naplóját elkészíthesse. Egy növendékre évenként körülbelül hat napi látogatás jut.

2. A hospitálást szeptember hó elején kezdik és júniusban végzik. Megfigyeléseik tárgya:

1. *nap.* A gyakorló-iskolai tanulók egészségi állapota. (Külső látható betegségek, fogyatkozások, erő, ügyesség.)

2. *nap.* A tanulók érzékszervei.

3. *nap.* Aktiv és passzív szemleltetés. A nyert szemléletek mennyiben járulnak hozzá a nevelés különböző céljainak (vallás-, erkölcsi-, nemzeti-, esztétikai-, értelmi-, hasznossági cél) eléréséhez?

4. *nap.* A tanulók képzelmeire és emlékezetére irányuló megfigyelések.

5. *nap.* A tanítás formális fokozatainak megfigyelése egyes tanításokon

6. *nap.* A tanulók kedélyi életére irányuló megfigyelések.

3. A megfigyelések célja csupán pedagógiai: a növendékek érdeklődésének fölkeltése a nevelés és tanítás iránt és lélektani tapasztalatok szerzése. A megfigyelésekről a növendékek jegyzeteket vezetnek, ezeket a pedagógia tanára átnézi.

4. A hospitáló növendékek (a többi osztályokból valók is) egy negyed órával a tanítás megkezdése előtt jelennek meg a gyakorló-iskolában és megfigyelnek mindent, amit látnak és ami kötelességükké van téve.

III. osztály.

A) Próbatanítások.

1. A két óra közül, amely a gyakorlati kiképzés céljaira a tantervben föl van véve, az egyikben két félórás tanítás tartandó, a másikban a tartott tanítások megbeszélendők (megbíralandók) és újak előkészítendők.

Mielőtt a növendékek maguk tanítanak valamely népiskolai tantárgy köréből, megfigyelik a gyakorló-iskola tanítójának vagy a pedagógia tanárának (esetleg egy szaktanárnak) mintatanítását abból a tantárgyból és meghallgatják az ehhez a tanításhoz fűződő magyarázatot.

A próbatanítás tételét a gyakorló-iskola tanítója adja, a próbatanítót a pedagógia tanára jelöli ki. A próbatanítást a próbatanítók lehetőleg részletesen dolgozzák ki; a többi figyelő növendék mindegyike szintén köteles havonként két tervet lehetőleg részletesen kidolgozni. (Tehát nem minden próbatanítást.) A pedagógia tanára határozza meg, hogy mely tanítást kell mindenkinek kidolgozni. A kidolgozott tanítást a szaktanár, a gyakorló-iskola igazgatója és a pedagógia tanára nézik át. Észrevételeiket a szükséghez képest akár előszóval, akár írásban (ez esetben magára az írásbeli tervre ráírva) teszik meg.

A figyelő növendékek által kidolgozott tanítási terveket a gyakorló-iskola tanítója és a pedagógia tanára nézik át. A tanítás írásbeli kidolgozása adott tárgyi és alaki szempontból történik.

Ha az írásbeli tanítási tervet az átnéző tanárok elfogadhatónak találják a gyakorlati kivitelre, akkor a kitűzött időben következik maga a próbatanítás.

A megbeszélésre (bíralatra) és előkészítésre szánt óra közvetlenül a próbatanítás után következik. A növendékek adott szempontok szerint figyelik és bírálják meg a próbatanító tanítását. A próbatanítás befejezése után (a szünet elteltével) a pedagógia tanára felszólít egyet a figyelő növendékek közül, hogy mondjon bírálatot a próbatanításról. A növendékek bírálatát *osztályozzuk*. Ha a bírálat igen fogyatékos volt, felszólítunk még egy másik növendéket is, hogy egészítse ki a bírálatot. Ezután a próbatanító maga mond önbírálatot és megjegyzéseit teszi a hallott bíralatra is, végül a jelenlevő tanárok szólnak hozzá, a pedagógia tanára pedig összefoglalja és befejezi a bírálatot. A bírálat tanulságait, amennyiben szükséges, följegyezteti vagy minden növendékkel, vagy csupán a próbatanítóval.

A tanév vége felé (az utolsó három hónapban) két tanteremben tartunk próbatanításokat, természetesen ugyanazon tárgyáról. Az egyik teremben a gyakorló-iskola tanítója (és esetleg valamely szaktanár), a másik teremben a pedagógia tanára (és szintén a szaktanár) van jelen.

Első ízben a próbatanító csupán saját osztályára, melyhez tanítását intézi, ügyel; másodízben már egy másik osztály is lehet a próbatanító előtt, melyet csöndesen foglalkoztat.

Ezen rend szerint a III. osztály növendékeinek mindegyike *évenként* legalább kétszer, többen azonban háromszor is taníthatnak.

B) Hospitálások.

A III. osztály növendékei közül azonkívül naponként szintén egy-egy hospitál a gyakorló-iskolában, *egyre mintegy hat látogató jut évenként*. E látogatások alkalmával figyelmüket főként a gyakorlat azon mozzanataira irányítjuk, melyekről a nevelés- és oktatástanban tanulnak.

1. nap. Iskolai rendszabályok és rendtartás. (Köszönés; ruha, könyv eltevése; elhelyezkedés; felállás, leülés, járás-kelés; a tanítóval való beszélgetés módja; könyv-, toll- stb. tartás; köpő-edények használata stb.)

2. nap. Példaadás és oktatás (Esetek elősorolása.)

3. nap. Felügyelet. Parancs, tilalom; jutalmazás, büntetés. Foglalkoztatás.

4. nap. Részletes helyi tanterv.

5. nap. Szemléltetés, közlés, kérdezés, kifejtés.

6. nap. Ismétlés, begyakorlás. Tanszerek, tankönyvek

A hospitáló növendékek megfigyeléseiket főjegyzik és gyakorló-iskolai naplójukba írják. Ezeket a pedagógia tanára nézi át.

A fegyelem főtartására és tartási gyakorlatokra a hospitálók közül csak egyesek, a rátermettebbek, kiválóbbak alkalmazandók.

IV. osztály.

A) Próbatanítások.

Az új tanterv hetenként *hat órát* vesz föl a gyakorlati kiképzés céljaira. Az első három hónapban *próbatanításokat* ír elő, mint a III. osztályban.

A heti hat órából (megállapodásunk szerint) *négy* próbatanításokra és *kettő* előkészítésre és megbeszélésre — a heti órák közül az első előkészítésre, az utolsó megbeszélésre — fordítandó. A tanítások itt is félórások és most már a próbatanító a tanított osztályon kívül a többi osztályokat is foglalkoztatja csendesen.

A próbatanítások összege *hetenként* 2×8 felórás tanítás (a próbatanítások ebben az osztályban már az év elejétől kezdve két teremben folynak), *összesen 16 tanítás*, havonként $4 \times 16 = 64$, *három hónap alatt legalább is 150* (leszámítva már az esetleges szüneteket). Hogyha a IV. évfolyamban 30 növendék van, *jut mindegyikre* az első három hónap alatt *öt félórás* próbatanítás. És ennyi próbának kell már látható eredményének lenni! A gyakorló-iskolai tanító vagy a tanárok mintatanításai ebben az osztályban már csak akkor szükségesek, mikor új népiskolai tantárgy tanítására megyünk át, mely még elő nem fordult, vagy csak egyszer-kétszer fordult elő és valamely kivételesen fontos részének tanítását akarjuk bemutatni.

Az előkészítés és a megbeszélés olyan, mint a III. évesekkel, de rövidebb, összevontabb, az erre fordítható idő is kevesebb. A próbatanítások írásbeli kidolgozása is rövidebb lehet már és minden növendék csak a saját próbatanításait dolgozza ki. A próbatanítások az egyik teremben a gyakorló-iskolai tanító, a másik teremben a pedagógia tanára felügyelete alatt folynak. Amennyiben lehet, je'én vannak az illető szaktanárok is.

B) Folytatólagos tanítási gyakorlatok.

Az első évharmad eltelte után *folytatólagos tanítási gyakorlatok* tartandók. Ezek tehát megkülönböztetendők a próbatanításoktól. *Egy növendék több ízben és különböző tárgyakból különböző osztályok előtt tartson folytatólagos tanítási gyakorlatot.*

Ezek számáról a következőkben adunk tájékoztatást.

Hogyha az előkészítésre és megbeszélésre heti két órát, a folytatólagos tanítási gyakorlatokra heti négy órát fordítunk, akkor *két tanteremben* havi 64, *hat hónap alatt 384* félórás tanítás tartható. Számítsuk le a szüneteket és az esetleges mintatanítások által elfoglalt időt, körülbelül 100 félórát, még mindig *284 félóra* marad. Ebből 60 félóra elesik 30 növendéknek *egész óras* tanítására (ilyet is kell tartani), marad még *224 félóra* a folytatólagos tanításokra és így 30 növendék mellett *egy-egy növendékre 7–8 (hét-nyolc) félóra* jut. És ennyi körülbelül elégséges arra, hogy *egy-egy növendékre két, esetleg három* ízben folytatólagos tanítás jusson. (P. o. *először* tanít számtant heti három félórában, *másodszor* írást-olvasást szintén heti három félórában és *harmadszor* rajzot vagy éneket heti két félórában.)

Az előkészítés és megbeszélés úgy történik, mint az első három hónap alatt. Minden tanítónövendék csak a saját tanításainak írásbeli vázlatait készíti el; ezeket azok a tanárok (gyakorló-iskolai tanítók) nézik át, kiknek felügyelete alatt a tanítások végbemennek (a pedagógia tanára és a gyakorló-iskola tanítója, néha egy-egy szaktanár is).

C) A IV. évesek hospitálása.

A hospitálások tovább folynak a IV. osztályban is. *Két-két IV. éves növendék* látogatja először három napon át egymásután, majd aztán még naponkint a gyakorló-iskolát, kik azonban ott már tevékeny részt vesznek minden munkában: a gyermekek fogadásában, a tanítás megkezdésében (ima, ének), a rend fentartásában, a fegyelmezésben, a gyermekek elbocsátásában, a hivatalos könyvek vezetésében (fölvételi, mulasztási, osztályozó napló, értesítő), a beiratás alkalmával, a tanulmányi kirándulásokban, iskolai ünnepek vezetésében, szóval az iskolai élet minden mozzanatában. Tanítási gyakorlatok tartására is kötelezhetőek, sőt arra is, hogy a gyakorló-iskolai tanítást egész nap órarend szerint végezzék. *Mind ezt azonban csak a gyakorló-iskolai tanító felügyelete alatt.* Ha két tanteremben van a tanítás és más tanár nincsen jelen, a gyakorló-iskola tanítója időközönként átsétál egyikből a másikba és gyakorolja a felügyeletet. Akik tanítási gyakorlatokat tartanak, azok vázlatosan írásban is készülnek tanításaikra, írásbeli vázlatos terveiket a gyakorló-iskola tanítója nézi át.

D) A IV. osztály egyéb foglalkoztatása a gyakorlati kiképzés céljából.

A IV. éves növendékeket bevezetjük a *heti órarend készítésébe* is és abba, miképpen kell az állami új tanterv alapján a *helyi viszonyokat is tekintetbe vevő részletes tantervet* (tanmenetet) készíteni. *A mi részletes*

helyi tanterviinket két hetenkinti részletekben le is írja magának minden növendék. Ennek alapján adatnak ki a próbatanítások, a folytatólagos tanítási gyakorlatok tárgyai és a hospitálóknak is a tanítás tárgyai.

A IV. osztály növendékeinek feladata az is, *hogy az ismétlőiskolával, az ifjúsági egyesületekkel és az ifjúsági és népkönyvtárakkal megismerkedjenek.*

Sajnos, nekünk ismétlő-iskolánk és ifjúsági egyesületünk ez idő szerint még nincsen, éppen azért a közeli pap-utcai, most már államosított népiskolába megyünk, mely kisdud-óvóval, iparostanonc-iskolával, gazdasági ismétlő-iskolával és ifjúsági egyesülettel össze van kötve és ott ismertetjük meg növendékeinket ezeknek a népoktatási intézményeknek gyakorlati működésével. Az ifjúsági egyesület estélyein növendékeink tevékeny részt is vesznek. Ifjúsági könyvtárunkat IV. éves hospitáló növendékeink kezelik.

Ugyancsak ebben a pap-utcai állami elemi népiskolában hospitálnak növendékeink mindenkor február hó folyamán, hogy a majdnem teljesen osztott népiskolát megismerjék. Ott alkalmuk van egész órás tanításokat látni. Egyik-másik növendékünk tanít is. Mikor IV. éves növendékeink a pap-utcai népiskolában hospitálnak, gyakorló-iskolai hospitálásuk szünetel.

Azonkívül elmegyünk minden évben egyszer *egy délelőttre* valamely más kolozsvári népiskolába is, azután hospitálunk egyszer a helybeli *siket-némák* és *vakok* intézetében és megnézzünk egy helybeli középfokú iskolát vagy az egyetem egy fakultásának intézeteit.

Kolozsvár.

Gömöri Sándor.

Vélemény a gyakorlati kiképzés, az ismétlő-iskola és az ifjúsági egyesületek szervezése tárgyában kiadott miniszteri rendeletek végrehajtásának módjáról.

Hogy hasznos és szükséges-e a tanítóképző ifjúság gyakorlati kiképzésének oly módon való rendezése, amint a miniszter rendelete kívánja; továbbá, hogy üdvös dolog-e a tanítóképzőkkel való szerves kapcsolatban ismétlő-iskolákat és ifjúsági egyesületeket létesíteni, azt hiszem, vita tárgyát már nem teheti. Mindannyian tudjuk, hogy az állami tanító- és tanítónőképzők tanártestületei a miniszternek az említett rendeletben jelzett újításait helyeseknek, célszerűeknek és hasznosaknak tartják.

Nézetem szerint most már csak arról lehet szó, hogyan illesszük azt a hármasság feladatát a jelen viszonyok szigorú szem előtt tartásával a tanítóképzés munkatervének keretébe.

A legelső kérdés, amely az említett feladatoknak a gyakorlati életbe való átvitelénél felmerül az, vajjon csak azért tartjuk-e mi a miniszter reformjait helyeseknek, mert tisztelnünk kell a felsőbb hatóság rendeleteit, avagy azért, mert mindnyájunkat áthat az a mély és benső meggyőződés, hogy a gyakorlati kiképzés keretének tágítása s belső életének gazdagítása, az ifjúságnak az ismétlő-iskolák külső és belső életébe, az ifjúsági

egyesület és könyvtár szervezésébe és fenntartásába való gyakorlati bevezetése által kitöltjük azt az űrt, hézagot, amely miatt ifjúságunk eddigelé bizony-bizony csak elméletben emelkedhetett népmvelői hivatásának magaslatára.

Ha csak azért fognánk a reformok megvalósításához, mert a rendeletet tisztelnünk kell, nem lenne munkánknak sikere; ellenkezőleg kétségessé tennők még a jelenlegi gyakorlati kiképzés belső értékét is.

Igaz örömmel konstatálhatjuk, hogy a tanítóképzők tanártestületei — ha itt-ott mutatkoztak is aggodalmak — tiszteletre méltó ügyszere-tettel fogadták a miniszter újításait. Ezzel is tanúbizonyságot tett a tanítóképző tanárvilág arról, hogy szíves készséggel karol fel minden gondolatot, amely a tanítóképzés belső életének erősítésére és gazdagít-ására alkalmas.

És mert a tanítóképzők tanárait az eszmék igazsága és jósága hatja át, bíznak is nemes vállalkozásuk sikerében. Nagyon jól tudják egytől-egyig, hogy nemzetünk kultúrája csak abban az esetben gyara-podhatik, ha az időről-időre felmerülő új vagy újnak tetsző ideákat a közművelődés munkásai átviszik a tömeg közös tudatába s példájukkal megmutatják, mint kell a megérlelődött gondolatokat a nemzet egyete-mének javára realizálni.

Meg van mindnyájunkban a meggyőződés, hogy a hármas idea helyes s valamennyien erősen bízunk jótékony hatásuk sikerében.

Ez a legelső feltétel, amely vállalkozásunk sikerét biztosítja.

A második dolog a hármas intézmény tartalmának alapos ismerete s a megvalósításukhoz szükséges gyakorlati ügyesség. Ez lesz munkánk legnehezebb része. Miért? Azért, mert eddigelé a tanárok nagy többsége a rendeletben kifejezett eszmékkel sem elméletileg, sem gyakorlatilag *érdemlegesen* nem foglalkozott.

Ismertük az ismétlő-iskola célját, az ifjúsági egyesületek rendelteté-sét, a gyakorlati kiképzés menetét, de, hogy mint legyenek a tanítóképzés ügyének szerves alkotó elemeivé, — megvallhatjuk őszintén — azzal legtöbben sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem foglalkoztunk. Mind-amellett meg fogunk birkózni a hármas feladattal, mert hiszen pedagógok is vagyunk mindannyian, akik a tanítóképzőkben nevelünk és tanítunk. Nem kell egyebet tennünk, mint az új dolgokat okosan és tervszerűen tanítónevelői eszményképünk keretébe beleilleszteni. Mielőtt azonban ehhez fognánk, alkossunk magunknak tiszta képet mind a három fel-adatról külön-külön. Mindegyiknek megvan a maga sajátos elmélete és gyakorlata. Munkánk sikere az intézmények belső életének alapos ismeretétől és ezeknek megfelelő gyakorlati keresztúlvitelétől függ. Amikor az ismétlő iskolával, az ifjúsági egyesülettel és az ujonnan szervezendő gyakorlati kiképzéssel tanítónevelői munkásságunk körét gazdagítjuk, nem szabad megfejelteknünk arról, hogy csak világos és határozott dologképek tehetnek gondolatokat világosakká és határozottakká. A három ideának világossága és határozottsága biztosítja munkánk tervszerűségét.

Nem elég az intézményeknek sikeres megvalósításához a helyessé-gükre vonatkozólag táplált belső meggyőződés, a jó eredménybe vetett erős bizalom, tartalmuknak és formájuknak alapos ismerete.

Vállalkozásunk sikerét az említett előfeltételeken kívül ama erős és szívós elhatározás biztosíthatja csak, hogy testi és lelki energiánknak egész teljességével és igaz, önzetlen idealizmussal adjuk át magunkat a hármasszolgálatának.

Meg is fogjuk érteni egymást, ha az eszmék igazsága bölcs bátorságra, szépségük odaadó érdeklődésre, jóságuk magasztos felfogásra indít bennünket. Mindenesetre harmonikus együttműködésre kell törekednünk. A harmonia alapvetésére, fokozatos erősítésére és fenntartására legalkalmasabb a tervszerű gyakorlati gyermektanulmányozás. Az e téren szerzett tapasztalatok nemcsak a gyakorlati kiképzésre, hanem az ismétlőiskolai és az ifjúsági egyesületi kérdéseknek megoldására is csak jótékony hatással lehetnek.

Miért legalkalmasabb a tervszerű gyakorlati gyermektanulmányozás a gyakorlati kiképzés terén a tanártestületek egyes tagjai között felmerülő ellentétek kiegyenlítésére? Azért, mert a gyermek élete mindannak foglalatja, amit mi a gyakorlati kiképzéssel a természetszerű fejlődés törvényei szerint növesztetni, gyarapítani, erősíteni akarunk.

A gyermek senki kedvéért sem lesz más, mint gyermek. Mindegyik ugyan egy-egy külön, önálló egység, de azért valamennyinek fejlődése egy és ugyanazon törvények szerint megy végbe. A mi feladatunk kikutatni, hogy az egyes gyermekekre ható motívumok milyen minőségű és erejű változásokat idéznek elő az ő életükben; továbbá, hogy minden egyes gyermek életének energiája mily mértékben gyarapodik a különböző természetű ingerek hatása folytán és végül, hogy mennyire képes a formában és tartalomban megnövekedett erőt saját elhatározásából kifolyólag felhasználni. Eszerint tanulmányunk célja, anyaga, módja, eszközei, törvényei egyek és ugyanazok.

Világos dolog, hogy így az egyes tanártestületek 8—10 tagjának törekvése, munkája egységes alapot és irányt nyer. Nagyon jól tudom, hogy azért nem fog minden tanár a megfigyelések alkalmával egy és ugyanazon eredményre jutni. Felfogásuk gyakran a lényegben, de még többször az árnyalatokban el fog térni egymástól. Ha megvan az egység a munka alapjában, irányában, céljában és módjában, nem lesz nehéz a harmoniát megteremteni az eredményben sem.

Itt is csak azt mondom, amit már két helyen is említettem. A siker attól függ, vajjon a tanár bensőleg meg van-e győződve arról, hogy tervszerű gyakorlati gyermektanulmányozás nélkül nem felelhet meg a gyakorlati kiképzésben a rája várakozó feladatoknak? Van-e a tanárnak erős bizodalma, hogy fáradozása meg is hozza a jó eredményt? Rendelkezik-e azzal az erős és állandó akarattal, amely korszakot alkotó ideáknak az életbe való okszerű átültetéséhez szükséges? Lehetetlennek tartom a gyakorlati kiképzés kérdésének helyes megoldását tervszerű gyakorlati gyermektanulmányozás nélkül. Okvetetlenül szükséges, hogy a tanárok e dologgal érdemlegesen foglalkozzanak.

A gyakorlati gyermektanulmányozás nemcsak harmoniát biztosít, hanem igaz tartalommal is látja el munkánkat és biztos kalauzunk a feladat megoldásában. Azt hiszem, nem szükséges bővebben kifejteni, hogy a gyakorlati kiképzésben a természetszerű fejlődés törvényeit csak

a gyermek életének alapos ismerete alapján valósíthatjuk meg. A holt könyvek itt megbízható kalauzaink nem lehetnek. Ha munkánk alapjának s útmutatójának a gyakorlati gyermektanulmányozást elfogadjuk, azonnal azzal is tisztába kell jönnünk, mint egyeztessük azt meg a szaktanárok eddigi kötelességeivel?

Nézetem szerint a gyermektanulmányozás kérdését egyelőre csak úgy oldhatjuk meg, hogy a szaktanárok közül azok, akiknek d. e. 8—9-ig, vagy d. u. 2—3-ig van valamely tanítóképző-évfolyamban órájuk, már $\frac{1}{2}$ 8, illetve $\frac{1}{2}$ 2-kor jelennek meg a gyakorló-iskolában és itt a tanári testület által megállapított nézőpontok szerint gyakorlati gyermekmegfigyelést végeznek. Hogy a gyermektanulmányozási ügyet országosan rendeznünk kell, az természetes.

Nem vagyok barátja a tanárok túlterhelésének. Jól tudom, hogy a tanár 1—2 évig testi és lelki erejét meghaladó munkára is képes; de azt is tudom, hogy azután beáll a visszahatás s tulajdonképeni feladatait nem oldhatja meg. Amikor az óvatosságot itt helyén valónak tartom, az igazság érdekében rá kell mutatnom egy másik gondolatra. Ahányan vagyunk, annyiféle testi és lelki életünk munkaképessége. Ennek mértékét első sorban maga a tanár van hivatva megállapítani. Mindenesetre ki-ki maga érzi és tudja, hogy valóban mennyi munkára képes. Ha azonban a munka mértékének megállapítását a hatóság az egyének tetszésére bízna, mert emberek vagyunk, bizony a legtöbb esetben nem jutnánk megnyugtató eredményre, Ezért szükséges is volt minden időben meghatározni, hogy ki-ki mennyi időt köteles fizetéseért bizonyos munkára fordítani.

Ez alkalommal nem térek ki arra, vajjon az a heti 18, most 20 óra munkaképességünkkel egybevetve sok-e, vagy kevés, hanem ahelyett inkább más térre irányítom t. kartársaim figyelmét.

Lehet, hogy sok lélekben együttérzést és újra sok lélekben ellen-szenvet ébresztek. Aki ideakért buzog, érték tettere kész, nem igen mérlegeli az időt és energiát, amibe azok megvalósítása kerül. Az eszmékért való lelkesedés fokozza munkabírásunkat.

Ha egy ideát megszerettem, heti 26 óra sem merít ki; ellenkező esetben heti 8—10 óra is terhemre van. Eppen ezért amely tanárnak a gyermekkel való közvetlen foglalkozáshoz sem arravalósága, sem kedve nincsen, azt hiába kényszerítjük a gyakorlati gyermektanulmányozásra vagy a gyakorlati kiképzésben való oddaadó részvételre.

Majd, amikor a tanítóképző-tanárképzést úgy szervezik, amint a nemzeti nevelés érdeke kívánja, minden tanár boldog lesz a gyermekek társaságában s a gyakorlati kiképzést, az ismétlő-iskolát és a tanítóképzővel kapcsolatos ifjúsági egyesületet életszükségletnek, boldogsága alkotó elemeinek fogja tartani. Eppen most van a tanítóképző-tanárképzés végleges rendezéséről szó. Amennyire az Orsz. Közokt. Tanács javaslatát megismerhettem, bátran mondhatom, hogy most is a formai nézőpontok lettek uralkodókká. A tanári pályára való ránevelés eszméje nem érvényesül. Ha az Orsz. Közokt. Tanács tevezete életbe lép, lesznek — akár ma — értelmileg gazdag, de nem lesznek a népiskolai étellel benső egybeolvadásra képes tanítóképző tanáraink.

Én most nem terjeszkedem ki e kérdés részletes fejtegetésére, mert nem tartozik szorosan véve tételem keretébe. Csak azért érintettem, mert szükségem volt rá annak igazolására, hogy csak megfelelően nevelt tanárok végezhetnek érdemleges munkái a gyakorlati kiképzés terén.

Aki tudni akarja, jól tudhatja, hogy amióta dr. Neményi Imre osztálytanácsos úr intézi a hazai tanítóképzés ügyét, az egész vonalon új élet, új kedv észlelhető. Egyesületünk vezetői kérjék meg őt, adná ki az Orsz. Közokt. Tanács tervezetét a tanártestületeknek véleményadás céljából.¹⁾ Én meg vagyok arról győződve, hogy a kérdés ezzel sokat nyerne.

De térjünk vissza a dologra.

Minden szaktanárnak tehát gyakorlati gyermektanulmányozást kellene végezni. Enélkül nem képes a neveléstanítási törvények természet szerű alkalmazására. Aki az egyes gyermekek sajátos életét nem ismeri, az nem nevelhet, csak idomíthat. Mikor végezze ezt a tanár? Mondám, a gyülekezési időben. A rendeletben jelzett két órán felül? Igen. Kötelezze a kormány erre a tanárokat? Nem. Hogy miért ne tegye, annak az okát is megmondtam. Csak egyre kérem igen tisztelt kartársaimat, ne tekintsék véleményemet alanyi, hanem tárgyi nézőpontból. Higgyék el nekem, amikor gondolataimat leírtam, nem láttam egyéni érdekeket, hanem csak ügyet, amelynek helyes elintézése a mi kis országunkat (a tanítóképzőket) nagyvá és hatalmassá teszi.

A központi választmány ugyan több gyűlésén már tárgyalta a gyakorlati kiképzés kérdését, de azt hiszem nem ártok a dolognak, ha erre nézve egy részletes tervezetet nyújtok. Azért teszem ezt, mert az életből vett példákkal akarom bemutatni a miniszteri rendelet végrehajtásának módját.

A gyakorlati kiképzés módjának részletes ismertetése nélkül nem adhatnék elfogadható tanácsot arra nézve, hogy a tanárok hogyan vegyenek abban részt. Mindenestre nagyon hasznos munkát végez minden kollegánk, ha elmondja véleményét e kérdésben. Nem szabad azonban egy nagyon fontos körülményt figyelmen kívül hagynunk. *Gyakorlati értékkel bíró tanácsot csak az adhat, aki a gyakorló-iskola külső és belső életét közvetlen gyakorlati tapasztalatból jól ismeri.* Itt a legszebb elméleti képek nem sokat érnek. A természet szerű fejlődés igazságánál fogva minden tanárnak intézete gyakorló-iskolájának jelen viszonyaihoz kell alkalmazkodnia. Ezt csak úgy teheti, ha azt a gyakorló-iskolát híven ismeri. A legnagyobb nehézség a gyakorlati kiképzés eszméjének realizálásánál, hogy sok tanár az egész ügyet nagyon is téves nézőpontból itéli meg. Amint látom, itt-ott úgy szólnak e kérdéshez, mintha a gyakorló-iskolát minden ízében jól ismernék.

A pápai tanítóképző-intézet tanárai már a tanítóképzők új tantervének megjelenésekor gondoltak arra, hogy minden tanárnak alaposan meg kell ismerkedni a gyakorló-iskola életével, mert különben tárgyának népiskolai részletes tanításmódját nem hozhatja helyesen szerves kapcsó-

¹⁾ A javaslat már a választmány előtt van.

latba a gyakorlati kiképzéssel. Sejtelmünk sem volt nekünk ezelőtt két esztendővel arról, hogy a miniszter az egyes szaktanárok pedagógiai feladatait szorosan a gyakorló-iskolához fogja fűzni. Mi szükségesnek tartottuk az új tanterv tervszerű megvalósításához a gondos előkészülést, a reánk várakozó teendőknek elméleti és gyakorlati megismerését. Ugyan hogyan tanítsa pl. a földrajz szaktanára helyesen tárgyának népiskolai részletes módszertanát, ha a népiskolai életet közvetlen gyakorlati tapasztalatból nem ismeri? Hiszen ebben az esetben nem tehet mást, mint elmagyarázza a dolgot a katedrán s felmondhatja a növendékekkel. Hogy ez nem gyakorlati kiképzés, abban, azt hiszem, mindannyian egyetértünk. Mert a gyakorló-iskolai életet csak magában a gyakorló-iskolában ismerhetjük meg, elhatároztuk, hogy heti 4 félórán át részt veszünk a növendékek gyakorlati kiképzésében.

Minden tanár végzett gyakorlati gyermektanulmányozást, megjelent a gyakorlati tanításokra való előkészítésekre szánt órákon, meghallgatta a gyakorló-iskolai tanító mintatanításait és megfigyelte a tanítások megvitásának módját.

Mondom, mi ezt azért tettük, mert meg voltunk és meg vagyunk arról győződve, hogy az elsorolt elméleti tanulmányok és gyakorlati tapasztalatok nélkül az új tantervnek a gyakorlati kiképzésre vonatkozó utasításait okszerűen végrehajtani lehetetlen. Mondhatom, hogy a jövő teljesen igazat adott felfogásunknak. Ma a tanári testület minden tagja fennakadás nélkül végzi munkáját. Az időről-időre felmerülő ellentétes véleményeket nehézség nélkül tudjuk kiegyenlíteni. Miért? Azért, mert nem levegőben lógó képzeleti képek, hanem mindig a gyermek életéből merített élő tapasztalatok irányítják tevékenységünket. Mi is azt hittük a kezdet kezdetén, hogy az egész vállalkozásnak rettenetes zür-zavar lesz a vége. Nem úgy történt, mert gyakorlati gyermektanulmányozást végeztünk s a többi feladatra is gondosan előkészültünk. Véleményem szerint az egyes tanítóképzők tanártestületeinek is éppen úgy, mint mi tettük, legalább egy éven át a gyakorlati kiképzésre vonatkozó munkákat alaposan tanulmányozniok kell. Hogy annak az elméleti és gyakorlati tanulmánynak mily módon kell lefolynia, arra nézve elmondottam már nézetemet.

Mi már évek óta a tanítói pályára való ránevelést az első osztályban kezdjük meg. Természetes dolog, nem magyarázatokkal eszközöljük azt, hanem példaadással. Az elő éves növendék a mi példánkat látja, szemléli, utánozza. Az így gyűjtött tapasztalati anyagot azután egy, e célra rendelt heti egy órában tudatossá tesszük. Amint az elmondottakból látszik, az új paedagógiai ismeretek megalkotásánál a legtermészetesebb utat követjük. A növendék megalkotja a jelenet, esemény képét, érzékeli és utánozza a lefolyását s míg ezt teszi, segítségünkkel felismeri a dolog kifejlődésében mutatkozó oksági viszonyokat.

Amikor a heti tapasztalatokat számon kérjük, tulajdonképpen nincsen más teendők, mint a tapasztalatoknak egyes homályos elemeit megvilágítani és az egész megfigyelési anyagot rendezni.

Az első éves növendékek 1906. január havában a következő sorrend szerint végeztek gyakorlati gyermektanulmányozást :

		A hónap következő napjain :					
C-apliczky, Eiben, Ekamp, Ferber	d. e.	4	10	15	19	24	29
Gerencsét, Grész, Hergenréder, Horváth .	d. u.						
Karczag, Kiss, Kánya, Horváth F.	d. e.	5	11	16	20	25	30
Kovács J., Krammer, Kratochvill	d. u.						
Kummer, Mészély, Móra, Nagy	d. e.	8	12	17	22	26	31
Nemeth, Pásztory, Perinay, Pödör.	d. u.						
Práger, Rohonczy, Réh, Tamássy	d. e.	9	13	18	23	27	—
Támer, Váczy, Weingärtner	d. u.						

Amint e kimutatásból látszik, januárban 23 növendék hat, 7 növendék pedig öt ízben jelent meg a gyakorló-iskolában. A megfigyelés nézőpontja a gyakorló-iskolai gyermekek látásának ereje és minősége. A megfigyeléseket a növendékek az én és Ligárt Mihály kollegám példaadása szerint végzik. Az 1904/5. iskolai éven át intézetünk minden szaktanára végzett gyakorlati gyermekmegfigyelést. Hetenkint legalább két ízben jelentek meg gyermektanulmányozásra. Ezenkívül azután egyszer az előkészítésen, egyszer a gyakorlati tanításon és a bírálaton voltak jelen. A miniszteri rendelet ugyan nem említi a gyakorlati gyermektanulmányozást, mint a gyakorlati kiképzésnek alkotó részét, azt hiszem azért, mert a miniszter fölteszi rólunk, hogy a gyermekek testi és lelki életének ismerete nélkül egyikünk sem fog a gyakorlati kiképzés munkájába.

Ha a tanítóképzők tanártestületei esetleg abban a véleményben volnának, hogy nekik semmi közük sincsen a gyermektanulmányozáshoz, hanem tisztán és kizárólag csak az előkészítésben, a gyakorlati tanításban és annak megvitatásában kell részt venniük: akkor a rendeletben jelzett két óra felhasználására nézve bizonyos változtatást ajánlanék. Miután tervszerű megfigyelés nélkül a gyermek testi és lelki életéről magunknak hű ismeretet nem szerezhethetünk és mert enélkül szó sem lehet okszerű nevelésről és tanításról: okvetetlenül kell a gyakorlati gyermektanulmányozásra időt szentelnünk.

Az a kérdés, hogy miként intézzük el ezt az ügyet? A két órán felül vegyünk-e még heti egy órát a megfigyelésre, vagy pedig a két órából fordítsunk egyet arra? Én azt gondolom, egyelőre leghelyesebb lenne a heti két órából egyet a megfigyelésre, egyet pedig felváltva az előkészítésre, a gyakorlati tanításra és ennek megvitatására fordítani. Hogy a két órát félórakra osztva kellene megtartanunk, bővebb magyarázatra nem szorúl. Én szabályszerű heti 10 órán kívül még 11 órát fordítok gyermektanulmányozásra s a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos

egyéb munkákra. Nem azért mondom, hogy ezt más is tegye, mert hiszen — jól tudom — az egészen privát dolog. A világért sem gondolok vállalkozásom általánosítására, csak azt akarom kiemelni, hogy a gyakorlati gyermektanulmányozás a tanítóképző ifjúság gyakorlati kiképzésének a fundamentuma. Kérem is igen tisztelt kollegáimat, hogy szavaimnak más magyarázatot ne adjanak.

Az első osztályba járó növendékek minden hónap utolsó hetében a havi megfigyelési tapasztalatok alapján egy kis dolgozatot írnak.

Így pl. január utolsó hetében szerkesztendő kis paedagógiai dolgozatuk címe lesz: „Kis Laci II. osztályú gyakorló-iskolai tanuló látásának ereje és minősége.“

Minden növendék más-más gyermeket figyel meg s dolgozatát arról írja.

Gondolataim megvilágítása céljából közlök egy dolgozatot.

„Megfigyelésem a gyülekezés alatt.“

(Huber János, I. éves növendék dolgozata.)

December 3-án voltam a gyakorló-iskolában. Miután az iskolát úgy tisztaság, mint rend tekintetében megvizsgáltam, a gyermekek érkezését figyeltem meg. Tudomást szereztem arról is, hogy a gyermekek mivel foglalkoznak a gyülekezés ideje alatt.

Szőcs Sándor, I. oszt. tanuló, megérkezése után elővette a tábláját s írni kezdett. Fejét nagyon előre hajtotta. Én figyelmeztettem, hogy egyenesen üljön. Leültem s e szavakkal mutattam meg neki a szép ülést: „Sándor, úgy ülj, hogy az ablak felől jöjjön a világosság s a fejed ne feküdjék a padon.“

Úgy-e Sándor, máskor szebben ülsz?

— Igen, tanító bácsi.

Ezután eltette a tábláját s elővette könyvét. A betűket nagyon közelről nézte, azért azt mondtam neki, hogy ne nézze olyan közelről, mert elromlik a szeme. Hogy tábláját oly hamar eltette s azután könyvét vette elő, ez is azt bizonyítja, hogy a gyermekek egy dologgal nem szeretnek sokáig foglalkozni. Mások a nagytáblánál rajzoltak. Így a többi között Nagy Ödön is, ki szép leveleket rajzolt. Megdicsértem, mert nagyon szépen tudott rajzolni. Mondtam neki, hogy csak rajzolgasson. Czirfusz Pistát is kérték többen, hogy csináljon nekik szélpuskát. Czirfusz csinált is egyet Demeter Jánosnak, aki szépen megköszönte. Engem is kértek, hogy csináljak nekik szélpuskát. Mivel csak egy darab papirosom volt, csak Molnár Istvánnak csinálhattam. Molnár szépen megköszönte a szélpuskát és elfutott társaihoz. Örvendezve mutatta nekik a puskát. Czirfusz István még ragadozó állatokat is rajzolt.

Ezek után, mert csengettek a tanításra, ott hagytam a vidáman csevegő gyermekeket s elmentem az osztályba.

Ez egy első éves növendék dolgozata az iskolaév elején. A dolgozatokat a megfigyeléseket vezető tanár alakilag és tartalmilag átvizsgálja.

Aki e munka belső értékét nem ismeri, haszontalan időfecsérlésnek tartja. Meg kell vallanom, nem egyszer kellett ilyenféle véleményeket hallanom. 14 esztendeje, hogy tanítványaimat a gyermektanulmányozásra szaktatom. Nyugodt lélekkel hivatkozhatom Molnár Máriára, Svarba Józsefre és Ligárt Mihály kollegáimra, akik a nemes munka terhéért velem szeretettel megosztották; de utalhatok azokra a paedagógusokra is, akik e vállalatunk tanulmányozása céljából pápai intézetünket látogatásukkal megtisztelték. Itt vala nálunk a Magyar Pestalozzi Társaság, a budai férfi-tanítóképző IV. osztálya, dr. Baló igazgató és Farkas tanár vezetése alatt s a komáromi községi iskolák tantestülete. Ezek kiképzésünk módját elismeréssel fogadták. Tehát nemcsak saját tapasztalatunk, hanem a hívatott szakemberek ítélete is teljesen megnyugtat bennünket munkánk helyessége tekintetében. De kérem, lehet-e ebben az országban csak egyetlenegy lelkiismeretes nevelő, aki teljes meggyőződéséből üdvösnek ne tartaná a tanítóképző-íjúságnak gyakorlati tényekre, tapasztalatokra épített paedagógiai kiképzését? Akad-e ebben az országban csak egyetlenegy komoly paedagógus, aki ne vallaná, hogy a leghívebb, legtartalmasabb ismeretekhez az ember csak aktív munka útján juthat. Amit okosan *meg tudunk csinálni*, azt alaposan értjük is.

Melyik első éves növendéknek *természeteszerű* a paedagógiai kiképzése, azé-e, aki csak a szemléltető eszközök s a tankönyv alapján szerzi meg a testi életre vonatkozó ismereteket, avagy azé, aki egy iskolai éven át legalább 50–60-szor megjelenik a 6–12 éves gyermekek társaságában s itt tanárának példaadása szerint vizsgálgatja a gyermekek csontjait, izmait, emésztő-, légzőszerveit, vérédeényeit, érzékszerveit és idegeit.

Mert hiszen nemcsak azért tanulja az a tanítóképzőbeli-ifjú azokat a dolgokat, hogy saját egyéniségét értelmileg gazdagítsa és művelje, hanem hogy majdan, mint népnevelő, a testi nevelés követelményeinek okosan eleget is tehessen.

Nincsen nap, hogy egy-egy feltűnőbb eset elő ne forduljon az 50–60 gyakorló-iskolai gyermekek között, amelyből kifolyólag a gyermek testi épsége és egészsége érdekében azonnal intézkednünk ne kellene. Ezt nem lehet könyvből bemagolni, ezt csak aktív munka útján sajátíthatja el az ember.

De nem folytatom tovább a gyakorlati gyermekmegfigyelés üdvösségének bizonyítását. Ezt a kérdést tárgyalja „A népnevelői hivatásra való szoktatás módja” című művem is, amellyel főképen arra töreksem, hogy tanítványaimmal a gyermekeket mindennapi életök (ima, mondóka, játék, testgyakorlat, vers, mese, dal, munka) alapján ismeressem meg. igaz, hogy e feladat megoldása nagy önfeláldozást kíván, mert sok időt és munkát igényel, amelyet az állam nem fizethet meg.

Gyermektanulmányozás nélkül a gyakorlati kiképzést homokra építjük. Ezért minden szaktanárnak abban ki kell magát elméletileg és gyakorlatilag képeznie.

II. osztály.

A megfigyelésen megjelennek januárban:

Egész napra.

Dél előtt 7—8-ig.
Dél után 1—2-ig.

Domesitz Emmer	3 23	Pánczél Polónyi	13	Akszt, Alt, Bach, Berkovics	d. e.						
						4	10	15	19	24	29
Farkas Fördös	4 24	Pongrácz Popp	15	Béndek, Bogáti, Domsitz, Emmer . . .	d. u.						
Házás Hencsel	5 25	Raich Rosta	16	Farkas, Fördös, Házás, Henesel . . .	d. e.	5	11	16	20	25	30
Kaptai Karch	26 8	Schmit Schubert	17	Kaptai, Karch, Kiss, Langhmár . . .	d. u.						
Kis Langhmár	27 9	Szabó Véghely	18	Luka, Mesterházy, Mészáros, Murgú .	d. e.	8	12	17	22	26	31
Luka Mesterházy	29 10	Akszt Alt	19	Nádasi, Németh, Pánczél, Polónyi. . .	d. u.						
Mészáros Murgu	30 11	Bach Berkovics	20	Pongrácz, Popp, Raich, Rosta	d. e.	9	13	18	23	27	—
Nádasi Németh	31 12	Béndek Bogáti	22	Schmit, Schubert, Szabó, Véghely . .	d. u.						

A II. éves növendékek előleges útbaigazítás és példaadás alapján a gyermek lelki életének tanulmányozásával foglalkoznak. Egyre-egyre havonként átlagosan 5—6-szor kerül a sor. E munkának a paed. tárgyak tanára és a gyakorló-iskola tanítója ad irányt. Ők is havonként egy paedagógiai dolgozatot írnak a szerzett tapasztalatokról. Ezeket átnézi a paed. tárgyak tanára. Intézetünk szaktanárai az 1904/5. iskolai évben heti két félórán át szintén végeztek a gyülekezés idején gyakorlati gyermektanulmányozást. Mutatványúl közlöm Kaptay József II. éves növendék november havi dolgozatát. Tárnya: „A gyakorló-iskolai gyermek hogyan alkotja, társítja és köti meg a képzeteket?”

Novemberben a gyakorló-iskolai gyermekek névtelen tárgy- és tartalom nélküli szóképzeteit figyeltem meg. Ennek ismerete azért szükséges a tanítóra nézve, mert a nyelvtanulásnak mindig karöltve kell járnia a tárgy megismerésével. Ha a szóképzetet nem kapcsolják szorosan össze a tárgyképzéssel, hamar elfelejtjük. Azért a tanítónak arra kell törekedni, hogyha valamely dolgot aktív szemléltetéssel megismertesse, azonnal kösse meg szóval is és társítsa a már meglévő képzetekkel.

Link Lajos, II. osztályu tanulót figyeltem meg. Megmutattam neki irónomat. Kérdeztem tőle:

Mi ez?

— Ceruza, tanító bácsi.

Hát ez itt mi rajta?

— Ez olyan vasból van.

Láttál már ilyet?

— Igen, tanító bácsi, sokat láttam.

Mondd meg, mi a neve?

— Van ilyen tanító bácsi, Frissnek is. Ha beledugják, a ceruzát, kifaragja.

Lajos ismeri az irón-védőt, de nevét nem tudja, tehát arról névtelen tárgykézete van. Az irónfaragóhoz való hasonlatosságánál fogva összetéveszti. Így hát a róla szerzett képzete nem világos. Ezután megmondtam Lajosnak, hogy mi a neve és mire való az irón-védő.

Az irónomon levő néhány betűre azt mondta, hogy aranyból vannak.

Láttál-e már aranyat?

— Még nem, tanító bácsi.

Megismernéd, ha mutatnék?

— Nem, tanító bácsi.

Látod Lajos, ennek fehér színe van. Ez ezüst-fehér. Az arany sárga.

Ki mondta neked, hogy ez aranyos?

— Édes anyám mutatott ilyen aranyos ceruzát.

Lajos az arany színét nem ismeri, ámbár igazgató úr órája az arany láncsal már az ő zsebében is volt. Lajos az arany színét elfelejtette. Az „arany” szó eszerint nála tartalom nélküli szóképzet.

November 28-án ismét Lajost figyeltem meg. Egy képet mutattam neki, amely egy kutyát ábrázolt. Kérdeztem tőle:

Láttál-e már ilyen kutyát?

— Ilyen turcsorrút már láttam.¹⁾

A képen a kutyus nyakán egy csörgős nyakravaló van.

Mi ez a nyakán, Lajos?

— Ez olyan, azért van a nyakán, hogy a sintér el ne vigye.

Láttál már ilyet, Lajos?

— Igen, tanító bácsi, de nem ilyen cifrát.

Miből volt az?

— Szíjból, meg láncból.

Hát a nevét nem tudod?

— Nem, tanító bácsi.

Hát hova való ez a kis szalag?

— A nyakára.

Mi lehet hát akkor a neve?

— Igen, tanító bácsi, nyakravaló.

Ime, ismét egy névtelen tárgyképzet.

Azt tartom, hogy Lajosnak igen sok névtelen tárgyképzete van.

Leginkább hasonlóság szerint társítja képzeteit. Mondatai egy, két, három, négy szóból állanak. Szórendje helyes. Ezeket tapasztaltam novemberben a gyakorló-iskolában. Névtelen tárgyképzeteik és tartalom nélküli szóképzeteik aktiv szemléltetéssel neves és tárgyias képzetekké lesznek.

Amint a fentebbi kimutatásból látszik, 2—2 másodéves növendék egész napot tölt el a gyakorló-iskolában. Mi az ő teendőjük? Miután egy iskolai éven át mintegy 15—17-szer ismétli minden II. osztályu tanuló az egész napra terjedő látogatást, igen szépen ismétli azokat az ügyességeket, amelyeket már mint I. osztályu növendék némileg megszokott. Cselekvő részt vesz a gyermekek fogadásában, rendre és tisztaságra való szoktatásában, az iskolai helyiségek, butorok és más felszerelési tárgyak gondozásában, a szükséges szemléltető eszközök összeválogatásában, elrendezésében és előkészítésében. Majd megjelenik a játszó, munkáló gyermekek között s fejleszti magát az azokkal való okos bánásban. Évenként 15—17-szer a gyakorló-iskolai tanuló példaadása szerint utánozza a tanító napi teendőinek ama részeit, amelyeknek véghezvitelére már képes. Az I. osztályban már részletesen foglalkozott az iskolába lépő 6—7 éves gyermek játékaival, testgyakorlatával, mondókáival, imádságával és az ezen dolgokra való szoktatás módjaival. Amikor a gyakorló-iskolai tanító a csendes foglalkozás anyagát kiosztja, rövid tájékozást ad a két II. éves növendéknek a teendőkre nézve s ezek azután az illető évfolyamokkal fűtött előszobában, tavasszal és ősszel az udvaron közvetlenül foglalkoznak. Így már a II. éves növendék is végez a gyermekekkel közvetlen munkát, már II. éves korában is fellép, mint nevelő és tanító. Hogy ennek mily nagy haszna van, arra nézve élő tanubizonyságaim *Svarba* és *Ligárt*.

Itt is újra hangsúlyozom, hogy a gyakorlati kiképzés kérdését valamennyi tanárnak gyakorlati gyermektanulmányozása nélkül az ügy

¹⁾ Pápa vidékén a nép a mopszlit turcsorrúnak nevezi.

A pápai állami tanítóképző intézet

N a p	Ó r a	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
		*Láng Mihály igazgató. Testtan. Lélektan. Előkészítés. Birálat. Gyermekek-figyelés.	Köveskúti Jenő Magyar. Alkotm.-tan. Zene. R. k. egyh. é.	Amberg József Mennyiség. Fizika. Testgyakorl.	Józsa Károly Rajzolás. Szépiás. Testgyakorl.	Sarudy Ottó Magyar. Történet. Ének. Zene-elmélet. Ref. egyh. é.	Juhász Imre Mennyiség. Term.-rajz. Természet-rajz-kémia. Slőjd.
Hétfő	8-9 9-10 10-11 11-12	Lélektan	Alkotm.-t.IV. Magyar III. Magyar II.	Mértan IV. Számтан II. Fizika IV.		Történet II. Magyar I. Magyar IV.	Számтан I. Term.-r. I.
	2-3 3-4 4-5 5-6	Tan. gyak.IV. Birálat IV.	Zene II. Zene I.	+	Rajz-szépi. I. Rajz-szépi. II. Testgyak. II.	+	+
Kedd	8-9 9-10 10-11 11-12	Testtan I. Gyerme.-fi. I.	Zene IV. Magyar II.	Számтан IV. Számтан III. Fizika III.	Rajz IV. Rajz-szépi. II.		Term.-r.-kém. III. Slőjd II.
	2-3 3-4 4-5 5-6			Testgyak. III. Testgyak. IV.	Rajz I. Rajz-sz.-i. III. Testgyak. I.	Ének I. Ének II.	
Szerda	8-9 9-10 10-11 11-12	Tan. gyak. III. Birálat III.	+	+	+	+	Term.-rajz II. Számтан I.
	2-3 3-4 4-5 5-6		Zene II. Zene III.	Fizika IV. Mértan II.	Rajz-szépi. I.	Ének IV. Magyar I.	
Csütörtök	8-9 9-10 10-11 11-12	Lélektan II.	Magyar III. Magyar II.			Magyar I. Történet II. Magyar IV. Karé. II-IV.	Term.-r.-kém. III. Term.-rajz I.
	2-3 3-4 4-5 5-6	Tan. gyak. IV. Birálat IV.	+	Fizika III. Testgyak. III. Testgyak. IV.	Rajz-szépi. II. Rajz-szépi. II.	×	×
Péntek	8-9 9-10 10-11 11-12	Magy. besz. IV. Testtan I.	Zene I. Alk.-tan IV. Magyar II.	Számтан II. Számтан III.			Term.-r.-kém. III. Számтан I.
	2-3 3-4 4-5 5-6		Magyar III. Egyh. é. II-IV		Testgyak. II. Testgyak. I.	Ének III. Ének I. Egyh. é. II-IV.	
Szombat	8-9 9-10 10-11 11-12	Lélektan II. Előkész. IV. Előkész. III.	+	Fizika IV. Számтан IV.		Magyar I. Történet II. +	Slőjd III. Term.-r.-kém. III. Term.-rajz II. +
	2-3 3-4 4-5 5-6				Rajz III. Rajz-szépi. I.	Magyar IV.	
		15 óra	19 óra	19 óra	17 óra	21 óra	19 óra

* Hetenkint 6 órában gyakorlati gyermektanulmányozást végez.

órarendje az 1905-906. iskolai évre.

VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	XIII.	XIV.
Kraft József Módszertan. Neveléstan. Neveléstört. Isk. szerv.-t. Német.	Németh Sándor Földrajz. Történet.	*Ligári Mihály Gyakorl. kiképzés. Gyakorló-iskola.	Dr. Ujvári E. R. kath. hittan.	Thury Elele Ev. ref. hittan.	Takács Elek Ág. h. ev. hittan.	Buxbaum Lipót Izr. hittan.	A m. kir. föld- műves-iskola igazgatója és tanárai Gazdaság- és kertészet.
Módszert. III.			Hittan I. Hittan III.	Hittan I. Hittan III.			
+	Tört. III.						
+	+	Tan. gy. IV. Birálat IV.					Gazdaságt. III.
Német III. Német II.	Földrajz II.				Hittan I-II.		
Német I. Nev. tört. IV.	Történet I. Tört. IV.						
+	+	Tan. gy. III. Birálat III.	Hittan IV. Hittan II. Hittan III.	Hittan IV. Hittan II. Hittan III.	Hit. III-IV.		
Német IV.	Tört. III.						
Módszert. II. Isk. szerv. IV.	Tört. IV. Földrajz I. Történet I.						
×	×	Tan. gy. IV. Birálat IV.					Gazdaságtan I. Gazdaságtan I.
×	×				Hit. I-II.		
Német III. Német IV. Nev. tört. IV.	Földr. III. Földr. II.		Hittan II. Hittan I.	Hittan II. Hittan I.			
Német I. Német II.							Gazdaságt. IV. Gazdaságt. IV.
					Hit. III-IV.		
×	Történet I. Földrajz I.	Előkész. IV. Előkész. III.					Gazdaságt. II.
						Hittan II. Hittan III. Hittan IV.	
15 óra	15 óra	8 óra	7 óra	7 óra	4 óra	3 óra	6 óra

Minden szaktanár a kitüntetett heti órák keretén belül két órát gyakorlati kiképzésre fordít.

javára megoldani lehetetlen. Okvetlenül kell valamelyes módon arról gondoskodni, hogy minden szaktanár legalább hetenkint kétszer, a gyülekezés idején a gyakorló-iskolában gyermekmegfigyelést végezzen. Ezt a nézetemet még erősebben fogom megvilágíthatni a III. és IV. osztályu növendékek gyakorlati kiképzésének kifejtése közben.

Mielőtt elmondanám, hogy a szaktanárok hogyan vegyenek részt a III. és IV. osztályu növendékek gyakorlati kiképzésében, közlöm a mi intézetünknek 1905/6. évi órarendjét:¹⁾

Amint az órarend mutatja, a két gyakorlati óra beszámításával egyedül Sarudy kollegámnak van heti 21 órája. Ez is úgy keletkezett, hogy ő maga kérte a IV. osztály heti két magyar órájának három órára való felemelését. Belátta, hogy heti két óra mellett lehetetlen a IV. osztály feladatát megoldani. Erre az elhatározásra tisztán hivatásszeretete vezette.

Csoportosítsuk most az órákat tárgyak és osztályok szerint:

T a n t á r g y		Osztály				Heti órák összege
		I.	II.	III.	IV.	
1.	Hittan.	2	2	2	1	7
2.	A testi élet ismertetése	2	—	—	—	} 10
3.	Megfigyelésre való előkészítés	1	—	—	—	
4.	A lelki élet ismertetés és megfigyelés	—	3	—	—	
5.	Népiskolai oktatástan	—	—	2	—	
6.	Neveléstörténet. Iskolaszervezet	—	—	—	2	} 8
7.	Tanítási gyakorlat	—	—	3	5	
8.	Magyar nyelv és irodalom	4	4	3	3	14
9.	Német nyelv.	2	2	2	2	8
10.	Történet	3	3	2	—	8
11.	Alkotmánytan	—	—	—	2	2
12.	Földrajz	2	2	2	—	6
13.	Mennyiségtan	3	3	2	2	10
14.	Természetrész és kémia	2	2	4	—	8
15.	Fizika	—	—	2	2	4
16.	Gazdaságtan	2	1	1	2	6
17.	²⁾ Ének és zene (kántorképzés)	4	4	4	4	16
18.	Rajz és szépirás	3	3	2	1	9
19.	Testgyakorlás és játék	2	2	2	2	8
20.	Slöjd	2	2	1	1	6
21.	A magy. beszéd tan. nem magy. ajkú isk.	—	—	—	1	1
Összesen		34	33	34	30	131

¹⁾ Technikai okok miatt az órarend a megelőző lapra került.

Szerk.

²⁾ A II., III., IV. osztály növendékeinek az órarend keretén belül még hetenkint egy karének-órájuk van.

Miben tértünk mi el a miniszteri tantervtől?

1. I., II. éves növendékeink a már közlött rend szerint mindennap délelőtt és délután a gyülekezés idelén az igazgató és a gyakorló-iskolai tanító utmutatása szerint gyermektanulmányozást végeznek. Erre fordít az igazgató az órarend keretén kívül heti hat órát. Ligárt Mihály kollégám hűségesen végrehajtja azt az igazságot, hogy a tanító legyen erős az iskolában. Ha valahol, akkor a gyakorló-iskolában kell mintaszerűen cselekedni. A feladata nemcsak a gyermekek óvása és gondozása, hanem számos más teendő is. A gyülekezés idején a tanítónak igen sokféle munkát kell végeznie. Mily üdvös dolog, ha az ifjuság ebben a tekintetben is jó példát lát. De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a tanító felelős a gyermekekért a szülőknek és hatóságoknak, mihelyt azok az iskola területére léptek. Ha hivatásuknak csak megközelítően eleget akarunk tenni, nem szabad akkor azt vizsgálgatnunk, vajjon az órarend keretébe esik-e munkánk, vagy azon kívül.

2. Az I. éves növendékek előkészítem a gyakorlati megfigyelésre heti egy órában. Ez az egy óra az órarend keretében fordul elő. Hogy a megfigyelés mint folyik le, arról az intézet 1903/4. évi értesítőjében beszámoltam.

3. A III. osztálybeli növendékeket gyakorlati kiképzésére nem heti két, hanem heti három órát fordítunk, a IV. évesekére pedig heti öt órát.

4. A IV. éveseket heti egy órában arra szoktatom, mint lehet és kell a nem magyar ajkú gyermekeket a magyar beszédre ránevelni. Ha ezt nem teszem, nem is fogják annak okszerű módját elsajátítani, mert az a két óra, amelyet a módszertan tanára munkaterve szerint fordíthat reá, a semminél vajmi kevéssel több.

5. A IV. osztály Sarudy kollégám ügyszeretetéséből kifolyólag nem heti két, hanem heti három órán át tanulja a magyar irodalmat.

6. A gazdaságra heti két óra helyet négyet, a slöjdre heti hat órát fordítunk az I—IV. osztályban. A heti órák száma tehát több, mint amennyit a miniszteri tanterv előír. Igaz, az ifjuság el van foglalva, de azért nem látszik meg rajta. A munkát bírja. Jó színben van, erős, egészséges. Vendégeink rendszeren kiemelik a növendékek erőteljes, szép magatartását. Megvallom, sohasem volt elvem a zsugoriság. Amit a kormány a növendékek étkezésére engedélyez, azt bizony felhasználjuk az utolsó fillérig. Csak a jól táplált ifjutól követelhetjük meg a fokozottabb szellemi munkát. Legyen étele egyszerű, de erős, jóízű és elég. Dr. Baló József és Farkas Sándor kollégáink, amikor minket meglátogattak, ismételten emelték ki ifjaink szép fejlettségét. Nem heti 34, de heti 36–40 órai munkát is elbir a fiatal ember, csak gondozzuk testi életét s ne terheljük túl. Nálunk minden tanítási óra között $\frac{1}{4}$ órai szünet van. Így azt mondhatom, minden 40 percnyi szellemi munkát 20 percnyi üdülés követ. Lássuk tehát most, hogy az egyes szaktanárok *mikor és hogyan* vesznek részt a gyakorlati kiképzésben.

1. Ligárt Mihály kollégánk az ő gyakorló-iskolai részletes tanításmenete alapján elkészíti minden hónapra előre a gyakorlatilag fellépő

növendékek kimutatását. Ezt kifüggesztjük a tanári szobában s így minden tanár már előre tudja, hogy a következő hónapban mely növendék mit tanít. A tanárnak is így elég ideje van előkészülni mindazokra a munkákra, amelyek reá a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban várnak.

A III. éves növendékek gyakorlati fellépése novemberben:

Sorszám	Nevek	Anyagot kapott	A tanítás anyaga	Előkészítetett	Tanított
1.	Panett Lajos	Okt. 25.	I. oszt. Irvaolvasás : ü, ű . . .	Okt. 28.	Nov. 1.
2.	Papp Károly	"	II. Olvasás. 27. A rózsa . . .	"	"
3.	Paul Sándor	"	III. Nyelvtan. Az ige jelen ideje	"	"
4.	Péntek József	"	IV. Olvasás. 31. Visegrádtól Budapestig	"	"
5.	Sugár Imre	"	IV. Nyelvtan. A melléknévi ige-név ó, ő képzővel	nov. 4.	nov. 8.
6.	Tarczy Z.	"	II. Besz. ért. gyak. Beltelek, udvar, kert, az udvar használata	"	"
7.	Winkler K.	"	I. Besz. ért. gyak. Az asztal	"	"
8.	Antal László	"	III. Olvasás. 39. Az erdő	"	"
9.	Bódai István	"	I. Irvaolvasás b	nov. 11.	nov. 15.
10.	Cserkuti S.	"	II. Nyelvtan. A kétjegyű mássalhangzók és írásuk	"	"
11.	Darás Viktor	"	III. Olvasás. 43. A harkály	"	"
12.	Dávid János	"	IV. Olvasás. 73. Hogyan lehet szert tenni jó vénségre	"	"
13.	Dezső Zoltán	"	III. Nyelvtan. Az ige jövő ideje	nov. 18.	nov. 22.
14.	Dobó Sándor	"	IV. Olvasás. 71. A kőszén és a barna szén	"	"
15.	Ferenczy I.	"	II. Olvasás. 29. A veréb	"	"
16.	Jani Károly	"	I. Besz. ért. gyakorlat. A könyv	"	"
17.	Kappel K.	"	III. Nyelvtan. Az állítmány jelzője	nov. 25.	nov. 29.
18.	Kátai Károly	"	II. Olvasás. 33. A vándormadarak	"	"
19.	Kiss Ernő	"	I. Besz. ért. gyak. A szekrény	"	"
20.	Kovács A.	"	IV. Olvasás. 94. A legjobb ajánló levél	"	"

A IV. éves növendékek gyakorlati fellépése novemberben.

Sorszám	Nevek	Anyagot kapott	A tanítás anyaga	Előkészítetett	Tanított
1.	Bodó József	Okt. 25.	III. Olvasás. 32. Gonossággal senki sem segít magán	Okt. 28.	Nov. 2.
2.	Csaba Imre	"	IV. Földrajz. Fehér-, Veszprém-, Győr-, Sopron-, Moson-megye.	"	"
3.	Horváth Péter	"	II. Számтан. Szorzás a 30-as körben, 3-szoros .	"	"
4.	Dezső Lajos	"	I. Számтан. Szorzás- és osztási feladványok a 3-as körben	"	"
5.	Gedra Gyula	"	III. Földrajz. A pápai járás községei észak- és északnyugatra	"	nov. 6.
6.	Ferenczy József	"	IV. Nyelvtan. Melléknév-képzés főnévből	"	"
7.	Huber János	"	V., VI. Történelem. I. Endre	"	"
8.	Jászai Ferenc	"	II. Számтан. Számismertetés 30—35-ig. Összeadás, kivonás	"	"
9.	Képešs Béla	"	I. Ima. „Jó Istenem felédredtem“	nov. 4.	nov. 9.
10.	Kismandor S.	"	III. Földrajz. A pápai járás községei északkeleten és keleten	"	"
11.	Koller Ernő	"	IV. Számтан. Különnemű mennyiségek összeadás	"	"
12.	Kraxner József	"	V., VI. Természettan. A testek halmazállapota .	"	"
13.	Leiner József	"	V., VI. Természettan. A só	"	nov. 13.
14.	Lövinger Artur	"	IV. Földrajz. Az Alföld felszine és folyói . . .	"	"
15.	Madarász Lajos	"	III. Olvasás. 47. A gomba	"	"
16.	Makula Béla	"	II. Beszéd- és ért. gyak. Szoba, konyha, éléskamara	"	"
17.	Molnár Antal	"	IV. Nyelvtan. Igeképzés főnévből, melléknévből.	nov. 11.	nov. 16.
18.	Nagy Imre	"	I. Számтан. Az 5 ismertése. Összeadás	"	"

Sorszám	Nevek	Anyagot kapott	A tanítás anyaga	Előkészítetett	Tanított
19.	Nemesdfalvi J.	Okt. 25.	III. Olvasás. 51. A szén-égetés	Nov. 11.	Nov. 16.
20.	Papp Sándor	"	V., VI. Svájc felszíne, folyói	"	"
21.	Parti Mihály	"	V. Történelem. Szt. László	"	nov. 20.
22.	Pápai Zoltán	"	VI. Egészségtan. A táplálkozás. Tápláló szerek .	"	"
23.	Pázmány József	"	III. Nyelvtan. Egy mondatra vonatkozó több jelző	"	"
24.	Péterfy Lajos	"	II. Besz. ért. gyakorlat. Házsor, utca	"	"
25.	Préda Trandafir	"	IV. Nyelvtan. Összevont mondat. A vonás	nov. 18.	nov. 23.
26.	Imre Péter	"	I. Irva-olvasás. o, ó	"	"
27.	Sebestyén Ernő	"	II. Számítan. Szorzás, osztás a 40-es körben	"	"
28.	Spitzer Norbert	"	V., VI. Mértan. A négyzet területe	"	"
29.	Szabó Miklós	"	I. Számítan. A 6 ismertetése. Összeadás	"	nov. 27.
30.	Székely József	"	II. Számítan. 40—45-ös kör. Összeadás	"	"
31.	Szőllősy Gyula	"	III. Nyelvtan. A tőszámnév. A tőszámnév mint jelző	"	"
32.	Tacsovsky L.	"	V., VI. Természetrájz. A vas	"	"
33.	Tóth Péter	"	IV. Földrajz. Arad-, Csánád-, Bihar-, Békés megye	"	nov. 30.
34.	Ulrich Vendel	"	II. Olvasás. 55. A derék, törzs.	nov. 25.	"
35.	Vargha Jenő	"	V., VI. Történelem. Kálmán	"	"
36.	Váczy Dezső	"	III. Nyelvtan. A szorzó számnév, mint jelző	"	"

2. Úgy a III., mint a IV. éveseket két külön csoportban készítjük elő a tanításra. Az egyik csoport előkészítését én vezetem, a másik csoportét Ligárt Mihály kollegám. A csoportokat hetenkint fölcseréljük. Ha pl. én az egyik héten a III. és IV. évesek A) csoportjaival foglalkoztam és Ligárt Mihály a B) csoportokkal, a másik héten a B) csoportbeliek kerülnek hozzám s az A) csoportbeliek Ligárt barátomhoz.

3. Hogy a tanárok célszerűen használhatják-e fel a gyakorlati képzésre rendelt heti két órájukat, azt az alábbi magyarázatok fogják megvilágítani:

Az órarend szerint Köveskúti Jenő hetenkint hat izben, Amberg József hat izben, Józsa Károly két izben, Sarudy Ottó négy izben, Juhász Imre négy izben, Kraft József nyolc izben, Németh Sándor hat izben vehet részt a gyakorlati kiképzésben.

Eszerint a szaktanárok akadály nélkül választhatják ki azokat az órákat, amelyeken éppen az ő tárgyaikról van szó.

Novemberben a növendékek a következő tárgyakból tartottak gyakorlati tanítást:

Az irva-olvasásból	3 tanítást.
Az olvasmánytárgyalásból	13 „
A nyelvtanból	11 „
A beszéd- és értelemgyakorlatból	6 „
A földrajzból	6 „
A számtanból	8 „
A történelemből	3 „
Az ima-ismertetésből	1 „
A természettanból	1 „
A természettanból	2 „
Az egészségtanból	1 „
A mértanból	1 „

Összesen 56 tanítást.

November folyamán a magyar nyelv és irodalom tanára 24, a földrajz és történelem tanára 9, a mennyiség és természettudomány tanára 14 tanítás között válogathat. Természetes, hogy a többi hónapban a tanítások arányszámai változnak. Amennyivel pl. fogy az olvasmánytárgyalásból és nyelvtanból a tanítások száma, annyival nő egyik-másik tárgyé, vagy új tárgy is lép a sorba. Mi arra törekszünk, hogy minden növendékünk minden népiskolai tárgyból legalább is egy gyakorlati tanítást tartson a szabályszerű részletes előkészítés alapján.

4. Vegyünk most példának a novemberi kimutatásból egy hetet. November 4-én délelőtt 10—11 ig nyolc IV. éves növendéket készítettünk elő a következő heti gyakorlati tanításra. Az előkészítés tárgyai: ima, földrajz, számtan, természettan, természettan, földrajz, olvasmánytárgyalás, beszéd- és értelemgyakorlat. Most nézzük meg az intézet órarendjét. Ennek tanúsága szerint szabad: Köveskúti, Amberg, Sarudy, Kraft és Németh. Az előkészítésen tehát mindnyájan jelen lehetnek. Most az a kérdés, hogy meghallgathatják-e a szaktárgyukból folyó gyakorlati tanítást? Itt újra az órarenddel felelünk. Hétfőn délután ott lehet Amberg, Sarudy, Juhász, Kraft, Németh, csütörtökön délután meg Köveskúti, Sarudy, Juhász, Kraft, Németh. Eddig egyetlen egy eset sem fordult elő, hogy valamely szaktanár heti két óráját szakszerűen be nem tartotta volna. De ha ez nagy ritkán meg is történnék, vajjon baj lenne-e az, ha a történelem tanára más tárgy tanításmódjával is megismerkednék? Nincs érdekes mindnyájunknak szüksége? Nincsenek-e egymással benső összeköttetésben a népiskolai tantárgyak? Pedagógiai kiképzésünkhöz nem tartozik-e minden népiskolai tárgy tanításmódjának alapos ismerete?

De hagyjuk ezt. Hiszen én csak azt akartam bemutatni, hogy az elvet a szakszerűség nézőpontjából véve igen jól keresztül lehet vinni.

5. Hogyan menjen vegbe az előkészítés?

Amint ki is mutattam, a gyakorló-iskolai tanító kitüzi minden hónapra előre a gyakorlati tanítások sorrendjét, anyagát, az előkészítésnek és magának a tanításnak az idejét. (Ez utóbbiakat az intézeti órarend szerint.) Hogy ez teljesen az ő dolga legyen-e vagy nem, arról felesleges vitatkozni. A gyakorló-iskoláért ő felelős s ennél fogva a gyakorló-iskola belső életére tartozó dolgokban ő dönt, ő mutatja meg az irányt, ő készíti el részletes tanításmenetét, ő ismeri annak minden csinját-binját a legjobban. Hát akkor mit keressenek ott a pedagógiai és a többi tárgyak tanárai? Nekik a gyakorló-iskolai tanítót az ő magasról, de rendkívül nehéz feladatában támogatni kell. A pedagógia tanárának az ő talán tartalmasabb pedagógiai tudásával, a szaktanároknak pedig szakismereteikkel. Amikor *általános elvekről* van szó, a tanári testület többsége dönt. Az elvek gyakorlati megvalósításánál a pedagógiai tárgyak tanárának és a gyakorló-iskolai tanító véleménye az irányadó, a szaktanárok itt csak véleményt mondanak s igyekeznek annak igazságáról, helyességéről a pedagógia tanárát és a gyakorló-iskolai tanítót meggyőzni. Mi kilencen vagyunk, de arra nem volt még eset, hogy a különböző felfogásokat ne tudtuk volna összhangzásba hozni.

A gyakorló-iskolai tanító önállóan határozza meg 1—1 félórai tanítás anyagát. A kimutatás ott függ a falon, minden tanár elmondhatja arra véleményét. A hivatása magaslatán álló gyakorló-iskolai tanító szíves készséggel hallgatja meg a szaktanárok véleményét. Ha osztozik nézetünkben, szó nélkül elfogadja, ellenkező esetben védi a maga álláspontját. Nem a szaktanár, hanem a gyakorló-iskolai tanító határozza meg az anyag mennyiségét. Ebben a tekintetben csak az végezhet megbízható munkát, aki állandóan dolgozik a gyakorló-iskolában s tervszerű megfigyelés alapján az egyes évfolyamok átlagos felfogó és teljesítő képességét ismeri. Ez pedig ez idő szerint nem lehet más, mint a gyakorló-iskolai tanító.

A növendékek már az előkészítést megelőző időben tanításuk anyagára vonatkozó gyermektanulmányozást végeznek. Ezt a III. és IV. évesek nehézség nélkül teszik meg, mert I. és II. éves korukban meg lehetős gyakorlatot szereznek a gyakorlati gyermektanulmányozásban. Azt mondtam volt, hogy a III. és IV. évesek gyakorlati kiképzésének fejtegetése alkalmával még világosabban fogom kimutatni, hogy a szaktanárok a gyakorlati kiképzés ügyét érdemlegesen csak abban az esetben szolgálhatják, ha gyakorlati gyermektanulmányozást végeznek. Bizonyítson a példa. Az előkészítést megelőző időben sok szó esik arról, hogy sok-e vagy kevés egy-egy tárgyból egy félóra előírányzott anyag. Arról is vitatkoznak a kollegák, hogy a megjelölt körből mely ismeretek volnának feldolgozandók. A képzeleti alapra épített vita elmúlik anélkül, hogy konkrét eredményhez jutnának. Egyszerre csak megszólal, tesz meg fel a gyakorló iskolai tanító s azt mondja: Gyertek a gyermekek közé s vizsgálátok meg sajátos életüket, majd meglátjátok, hogy az említett körből mit és mennyit képes egy félóra alatt *természetesen* feldolgozni. A

gyermek a megdönthetetlen élő bizonyíték. Én édes Istenem, mennyi, de mennyi vitát tenne ily eljárás feleslegessé! Mennyi, de mennyivel kevesebb keserúséget okoznának egymásnak az emberek.

6. A növendéket úgy szoktatjuk, hogy önállóan, saját erejéből csinálja meg az előkészítés határnapjáig tanításának vázlatos tervezetét, azaz gondolkozzék felette, gyűjtse össze az anyagot, készítse és készíttesse el a gyermekkel a szemléltetési eszközöket, stb. Különben erre nézve bőséges tájékozást kap a tanároktól s a gyakorló-iskolai tanítótól, ha hozzájuk fordul. Hogy hogyan kell egy tanításra tervszerűen előkészülni, azt minden növendék tudja, mert több példában van alkalma az eljárást megszemlélni.

7. A tanárok megállapítják az előkészítés irányát, egymásutánját és elveit. Ezek a következők:

- a) A tanítónak, mint egyénnek rendje és tisztasága.
- b) A tanítónak megjelenése az iskolában.
- c) A tanító teendői a gyülekezés idején.
- d) Az imádkozás módja.
- e) A csendes foglalkozások tárgyának és anyagának kijelölése.
- f) A csendes foglalkozásokra való előkészítés módja.
- g) A tanítás anyagának meghatározása, nevelő értéke, egymásutánja.

h) A tanítás formális fokainak megállapítása és idő szerinti beosztása, a tanítás anyagára vonatkozó gyermektanulmányozási tapasztalatok számonkérése és rendezése.

i) A tanítási anyag feldolgozásánál érvényesülő testi és lelki nevelési igazságok. Ezeknek a konkrét dolgokból való elvonatása s azután a tanítás egészére való vonatkoztatása.

- j) A tanítás módja az egyes formális fokokon.
- k) A tanítás alakja az egyes formális fokokon.
- l) A tanító egyénisége, modora, hangulata, beszéde.
- m) A csendesen foglalkozó évfolyamok ellenőrzése a közvetlen tanítás alatt s ennek végén.

Mikor így az egyes növendékeket előkészítettük, azok részletesen, kidolgozzák tervezeteiket s átadják az érdekelt tanároknak átvizsgálás céljából. A tervezetet csak a fellépő növendékek szerkesztik meg. Ha valamennyivel iratnók meg az egyes tanítások vázlatait, akkor a gyakorló-iskolai tanítónak s nekem hetenkint éppen 400 dolgozatot kellene átvizsgálni, ami teljes lehetetlenség. Ezekkel a dolgozatokkal akkor sem lennénk készen, ha az éjjelt is arra fordítanók. De tekintsünk el ettől, nézzük a dolgot tisztán a növendékek érdekéből. Ha minden növendékkel megiratnók a tanítási vázlatokat, egy-egy IV. éves növendéknek hetenkint nyolcat kellene megszerkeszteni, mert a IV. évesek ennyi tanítást tartanak nálunk hetenkint. A gyakorló-iskolai kollegák helyzetének javítása nagyon sürgős. Van heti 30 órájuk az osztatlan gyakorló-iskolában, 5 órájuk az ismétlő-iskolában, javítanak hetenkint 50—60 tanítástervezetet, szabad idejükben megmutatják az egyes növendékeknek az aktív szemléltetéshez szükséges eszközök előállítását, napról-napra jelentkeznek gyakorlatilag fellépő tanulók újabb utmutatásáért, a fél- és egész napi tanításokat

végző növendékeket külön, szabad idejükben kell a tanításra előkészítenők s megtartott tanításukra véleményöket elmondaniok. Hogy ez így van, azt nagyon jól tudja ügyeink jószágos és bölcs vezetője. Igyekezett is egyelőre a bajon segíteni, amennyiben elrendelte a miniszter a gyakorlóiskolák megosztását. Ljgárt barátom óriási munkát végez. Ha a tehernek egy részét nem venném le a válláról, 1—2 év alatt összeroskadna alatta. Igy helyzete még megjárja egy ideig. A gyakorlati kiképzés sikerének a biztosítása érdekében sürgősen végre kell hajtani a gyakorlóiskolai tanító mellé s ossza meg vele a terhet. Ebben is csak úgy lesz köszönet, ha ketten megértik egymást s eljárásuk legalább a tanítás általános igazságaiban azonos.

Lássuk most azt, támadhat-e kiegyenlíthetetlen ellentét az előkészítési órán a gyakorlóiskolai tanító, a pedagógia tanára és a szaktanár között?

Azt tartom, hogy nem. Az előkészítésen jelenlevő tanárok a munka minden részéhez hozzászólnak, de azért a tanító egyéniségére, megjelenésére, a gyülekezés alatt reá várakozó teendőire, az imádkozás módjára, a csendes foglalkozások tárgyának és anyagának kijelölésére és előkészítésére vonatkozó tájékozásokat inkább a gyakorlóiskolai tanító és a pedagógia tanára adja meg. Ugyancsak a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító irányítja az előkészítést a többi nézőpontból véve is. A szaktanár egyénisége is érvényesülhet minden gondolat kifejtésénél, de azért fő figyelmét leginkább a gyakorlóiskolai tanító által kiválasztott anyag részleteire, ezek egymásutánjára és a feldolgozás módjára fordítja. Hogy magamat világosabban megértessem, elmondok egy példát.

A gyakorlóiskolai tanító részletes tanításmenete szerint egy félórai természetani tanítás anyaga lenne „egyszerű gépek“ dologképének a megalkottatása; ezt követné egy következő félórában „az emelő“ ismertetése s így tovább a többi egyszerű gép. A szaktanár ebben az esetben azt mondaná, hogy „az egyszerű gépek“ dologképét csak akkor fogjuk magával a gyermekkel megalkottatni, amikor az egyszerű gépek különféle fajtáiról már ismeretet szereztünk. A gyakorlóiskolai tanító újra megfelelő alkalommal azt állítja, hogy egy félóra alatt „az emelő“-ről nem taníthatunk többet, minthogy egy kísérlet alapján tudatossá tesszük a támasztó-, teher- és erőpont szerepét az egy- és a kétkarú emelőnél. A szaktanár véleménye meg az, hogy már itt kell a gyakorlati életben előforduló emelőket megismertetni, vagyis több anyagot óhajt egy fél órára felvenni. Erre azt válaszolja a gyakorlóiskolai tanító: „Tapasztalatból tudom, hogy egy fél óra alatt többet nem végezhetünk, ha csak a gyermekeket passiv szemlélésre nem akarjuk kárhozthatni. A gyermeknek magának kell a kísérlethez szükséges anyagot megszerezni, velem együtt az alkotó részeket elkészíteni. Igy saját keze alatt jön létre a dolog, t. i. az emelő támasztó-, teher- és erőpontjának a helye. A kísérletet saját maga készítette eszközével fogja végrehajtani.“ A szaktanár hozzászokik a gyors munkához. Egy-egy óra alatt sokszor óriási anyagokat akar feldolgozni. Igy rájön arra, hogy igen sok fizikai

eszközt a növendékkel lehet elkészíttetni. Mily szép, ha egy tanítóképző növendék a magakészítette eszközzel végzi a kísérleteket.

Nem feladatom, hogy én most részletesen leírjam az előkészítés munkájának lefolyását. Csak jelezni akartam a gyak. isk. tanító a ped. tanára és a szaktanárok cselekvő tevékenységét az úgynevezett előkészítő órákon.

A gyakorlati tanításon megjelenik a gyakorló-iskolai tanító, a ped. tanára és a szaktanár. Éber figyelemmel kísérik a növendék munkáját, tapasztalataikat feljegyzik egy erre rendelt jegyzőkönyvükbe ott a helyszínen. A következő órában összegyülekeznek a megtartott tanítás lefolyásának megvitatására. A tanítás megbeszélése meghatározott nézőpontok szerint történik. Ezeket a tanári testület állapítja meg. A vitában részt vesznek a növendékek és a tanárok. A fellépett növendék jegyez s a vita végén megteszi a maga észrevételeit. Minden tanításról jegyzőkönyvet vesz fel egy-egy növendék. A tanítótestületi gyűlés jellegével bíró vitát az egyik csoportnál Ligárt Mihály, a másíknál a ped. tanára irányítja.

Az órarendben foglalt gyakorlati órákat következetesen és kivétel nélkül a tanítások előkészítésére, a gyakorlati fellépésekre s ezek megvitatására használjuk fel. A IV. éves növendékek ezeken kívül még fél- és egésznapos tanításokat is tartanak. Ezekre a tanításokra Ligárt Mihály készíti őket elő szabad idejében, minden tanítást vázlatosan kidolgoznak s felülbíralás céljából eléje terjesztik. Amikor Ligárt Mihály az előkészítésen és a vita-órákon van elfoglalva, 2—2 IV. éves növendék tanít helyette felváltva. Ezeket is előkészíti annak rendje szerint szabad idejében. „De így tönkre teszik önök a gyakorló-iskolát?” mondhatják sokan. A világért sem. A mi tanítványaink igen jól állják meg helyöket úgy a r. k., ev. ref. gimnáziumokban, a polgári iskolában és az ismétlőiskolákban. Intézetünk jó félórányira van a város középpontjától, azért régi tanítványaink örömmel keresnek fel bennünket, s vígan töltenek el társaságunkban 1—1 félnapot.

(Folyt. köv.)

Láng Mihály.

A gyakorló iskola és a gyakorlati kiképzés.

A tanítóképzés életében új korszak kezdődött akkor, amidőn a tanítóképzés alapját a gyakorlati kiképzésre helyezték. De akkor, midőn ezen új úton haladunk egy szebb cél felé, utunkban tanácsos jobbra-balra nézni, nehogy szekerünk a gyors haladásban valahol megdöccsenjen s esetleg baj érje. Én azt hiszem, mindenki jó szolgálatot tesz ennek a jó ügynek, ha tapasztalatait elmondja s azok összegezéséből majd kikerül az az ideális eredmény, amelynek képe a vezető fejében már ott van.

Minden reformnak áldozata van. Igen aggódom, hogy a tanítóképzés reformjának áldozata lesz: a gyakorló-iskola, illetőleg annak mintajellege. Reálisan tekintem az ügyet, tisztán úgy, mint aki maga is teljes erejéből igyekszik a célt szolgálni. Cikkemben nem lesz panasz, nem lesz elfogultság, sőt még a fizetésrendezésről sem esik szó. Tárnyilagos maradok.

Először is elsorolom azon aggályaimat, melyek a *gyakorló-iskola* miatt merültek fel.

Az elemi-iskolába 6—12 éves korú gyermekek járnak, kik egy tanító vezetése alatt tanulgatnak. Tudomásunk van azon nehézségekről, melyekkel a 10 éven felüli gyermek küzd a középiskolában a szakrendszer miatt. S mi történik a gyakorló-iskolában? Ott a tanulókat tanítja hetenkint a gyakorló-iskolai tanító, 8 gyakorlati tanítási órán (ha parallel tanítanak) 16 tanítójelölt, 8 tanár (ha csak $1/2$ órában is) s azonkívül $1/2$ napos, és egész napos tanításban egy-egy IV. éves tanítójelölt.

Mindegyikkel külön foglalkozom.

A gyakorló-iskolában tanít s egyúttal mintát mutat a gyakorló-iskolai tanító.

Minden héten (az új tanterv szerint) van a III. éveseknek 2, a IV. éveseknek 6, összesen 8 gyakorlati tanítási órájuk. Annak a tanítójelöltnek legtöbbször új dolgot kell anyagúl kiadnunk, mert hiszen neki látnia kell azt is, hogy a tanítandó anyaga hogyan illeszkedik bele a népiskola tantervébe. A gyakorlati tanítások eredményét mi, gyakorló-iskolai tanítók ismerjük legjobban. A legjobb esetet veszem. A jelölt rátermett fiú. Elég logikus feje van. Jól bánik a tanulókkal; szóval tanítása jól sikerült s bizodalmunk van, hogyha gyakorlatra tesz szert, jó tanító lesz belőle. *A tanítás tehát mint próbatanítás jól sikerült, de az már azután más kérdés, hogy oly eredményű volt-e az a tanítás, amilyennek kell lennie, hogy a kis gyerekek tudásának emelésével a gyakorló-iskola a minta-iskola színvonalán megmaradjon?* S mit szólunk a gyakorlati tanítások $3/4$ részéhez, amikor a tanítójelölt izgatott, küzd a kezdet nehézségével s örül, hogy nagynehezen végzett a tanítással. Mi persze a bírálaton elmondjuk a hibáit, s utasítjuk, hogy a legközelebbi tanításában ezeket kerülje — de mi van a gyakorló-iskola azon osztályával, ahol az a jelölt jól rosszul tanított? Tudják-e azok azt a dolgot úgy, amint kellene tudni? Erre az a felelet, hogy a hiányokat pótolja a gyakorló-iskolai tanító. De hetenkint van 8, parallel tanításoknál 16 tanítás. E között legalább 12 olyan tanítás van, amit pótolni kell. De mikor? Máskor nem lehet, csak más órán, amikor pedig más tananyag van kitűzve. S aki 6 osztályt vezet, az tudja, hogy mily nehézséget támaszt egy óra elhagyott anyagának elvégzése. A gyakorló-iskolai tanulók előmenetelére nézve a legnagyobb veszedelem a gyakorlati tanítása parallel végzése. Az egyik teremben tanít X tanítójelölt a gyakorló-iskolai tanító vezetése mellett, a másik teremben tanít Y tanítójelölt pl. az igazgató felügyelete alatt. Tehát a gyakorló-iskolai tanító nincs jelen a tanításban. Vége a tanításnak s az igazgató, vagy aki vezette a tanítást, jelzi a gyakorló-iskolai tanítónak, hogy a jelölt *meglehetősen* tanított.

Én a gyakorlati tanítást amolyan kétoldalú szerződésnek tekintem. A jelölt gyakorolja magát, *de a gyakorló-iskolai tanítónak a tanított anyagot tudnia is kell.* Honnan tudja már most a gyakorló-iskolai tanító, hogy vajjon maradt-e a tanításban hézag, s ha igen, hol? mert azt be kell tömködni. Még annak a 8 tanításnak a hézagait is bajosan tudja eligazgatni, amit *hallott*, hát annak a nyolcnak, amit *nem hallott*? S ha

egyszer a tanítás hézagos, akkor hézagos az eredmény. S nem tekintve azt, hogy az év végén a gyakorló-iskolai tanulók tudásáért a gyakorló-iskolai tanító felelős, az a kis gyerek nem fog úgy haladni, mint egy osztott iskolában, ahol az az egy tanító úgy ismeri minden tanítványát, mint a saját fiát.

Ez tehát hetenként 8, esetleg 16 órai olyan tanítás, amely a kis gyerekek szempontjából véve a dolgot, nem kellő eredményű. Ehez járúlnak azután a IV. éves tanítójelöltek fél és egész napos tanításai, ahol az a kis tanuló ismét csak kezdetleges oktatásban részesül, bármily alaposan készüljön is el a jelölt a tanításra.

Foglalkozom már most a tanárok tanításával. Nagy tapasztalatunk erről nem lehet, mert új dolog. Idáig azt látom, hogy például minálunk Aradon, olyan szépen folynak ezen tanítások, hogy a kis tanulók tudását illetőleg semmi aggodalmam nincs. De ezzel kapcsolatban igenis van más aggodalmam. Vizsgáljunk meg egy napot a gyakorló-iskolában. A tanítást megkezdi a gyakorló-iskolai tanító. A második órán már egyik rész az egyik teremben, a másik rész a másik teremben gyakorlati tanításon van. Azután tanítja a IV. éves növendék a $\frac{1}{2}$ tanítás megfelelő anyagát; azután tanít az egyik tanár, azután ismét a gyakorló-iskolai tanítói. Komolyan beszélek. A gyakorló-iskolai tanulóknak ez az ide-oda ráncigálása, ez a most itt most ott tanítása: egyszer ez tanít, aztán más: *mindes kizárja a lehetőségét annak, hogy annak a kis gyerekek a tudása oly egyöntetű legyen, mint azé, aki nem gyakorlóban tanul.* S igazán nagy az aggodalmam, hogy míg egész évben tanító-jelöltjeink látják, hogy tanításunk a módszer legszigorúbb megtartása mellett történik, az év végén a kis tanulóinknak nincs az a világos tudásuk, ami esetleg egy jó tanítójú osztott iskola tanulóinak van. S attól a pillanattól kezdve iskolánk lehet gyakorló-iskola, de megszűnt *mint*-iskolának lenni. S ez az esés mindnyájunknak fájni fog, ha elgondoljuk, hogy egy gyakorló-iskolai tanító, 8 tanár, s mintegy 60 tanítójelölt egy évi munkájának csökkenés az eredménye. És fájó az eredmény társadalmi szempontból is. Mikor ezelőtt 2 évvel egy szülő sírva köszönte meg, hogy kis fiának helyet szorítottam a gyakorló iskolában — ugyanez a szülő idén karácsonykor ki akarta venni kis fiát, s avval okolta szándékát, hogy félti kis fia haladását, mert nagyon sok kézen megy keresztül. Ettől kezdve mindig bánt az a gondolat, hogy a gyakorló-iskola, hol a jelölteknek mintát mutatnak s melynek épen ebből kifolyólag *mint* eredményt is fel kell mutatnia, az elmondottak alapján olyan iskola lehet, ahová gyereket csak erőszakkal kaphatunk, mert fél a szülő a kevés eredményű kísérletezéstől. S ha ehez hozzávesszük azt, hogy különösen elemi-iskolában nemcsak tanítunk, hanem nevelünk is, amihez szükséges, hogy a gyereket a tanító tökéletesen megismerje, akkor igazán gondolkodásra érdemes az, hogy vajjon 60 tanítójelölt, 8 tanár s a gyakorló-iskolai tanító elképzelhetetlenül összefüggő munkája igazán eredményezi-e a valódi végcélt: *a nevelve oktatást.*

Cikkemnek itt következő második részében foglalkozom a gyakorló-

iskolai tanítóval. Ismételten mondom, nem panaszkodni akarok. Reális maradok, s elmondom a dolgot úgy, ahogyan van.

A gyakorló-iskolai tanító tanítja a 6 osztályú gyakorló-iskolát, a gazdasági ismétlő-iskolát, s vezeti az ifjúsági egyesületet. Helyes. Ugyanezt a munkát végzi a falusi tanító is. Az igaz, hogy a gyakorló-iskolai tanító minden egyes tanításának *minta-tanításnak* kell lenni, de hát viszont azért is állítják a gyakorló-iskolába a tanítók javát.

Ezen végzett munkáján kívül vezeti a gyakorlati tanításokat, vagyis: heti 8 (parallel tanításoknál 16) gyakorlati tanításra kiadja a jelölteknek az anyagot; mindegyiknek utasítást ad; mind a 16 növendéknek átnézi s jegyzetekkel kíséri a tervezetét; (a szabályzat értelmében *minden* növendéknek készülnie kell mind a 16 tanításra, de már ezt mind átnézni lehetetlen) meghallgatja a tanítást s vezetvén a bírálatot szakszerű utasításokat ad; a 8 tanár heti $1\frac{1}{2}$ vagy két $1\frac{1}{2}$ órai tanításához kiadja az anyagot s az egyöntetű eljárás okaért velök azt megbeszéli; s ami mindezeknél nehezebb az, *hogy a 6 osztályú gyakorló-iskola egy-egy heti anyagát oly világosan lássa maga előtt, hogy a növendékek 16 tanítása, a 8 tanár tanítása, a $1\frac{1}{2}$ vagy egész napra beosztott növendék tanítása, valamint saját tanítása, a hét végére ne egy chaosz legyen, hanem a lehetőség szerint simuljon egymáshoz.* A gyakorló-iskola 6 osztályán, gazdasági ismétlő-iskolán kívül ezt a munkát elvégezni lehet: de elvégezni úgy, hogy a gyakorló-iskola is nivón maradjon s a gyakorlati kiképzés is olyan legyen, mint aminőnek lennie *kell*, az fizikai lehetetlenség. Egy ember ennyi munkát eredményesen végezni képtelen.

Mi gyakorló-iskolai tanítók a nyáron együtt voltunk tanfolyamon. Megtanultuk egymás munkáját becsülni; mindenkinek a tanításában találtunk olyat, ami igazán érdemes: de egyikünkben sem láttam azt a képességet, hogy ekkora munkát igazán eredményesen végezhesen. Megvan a lelkesedés, megvan a törekvés mindnyájunkban, de ehhez akkora testi és szellemi erő kell, ami egy emberben nincs meg.

Nem vagyok pessimista, de épen a felsorolt okok alapján aggódalommal tekintem úgy a gyakorló-iskola, mint a gyakorlati kiképzés előttem megnyíló perspektíváját.

Mivel azonban szent meggyőződésem, hogy a gyakorló-iskolát meg lehet tartani továbbra is *minta-iskolának*, a gyakorlati kiképzést is olyanná lehet tenni, mint amilyennek azt tervezője ideálisan maga elé képzeli, keresnünk kell olyan módozatot, mely azt lehetővé teszi.

Ezelőtt mintegy 5 évvel ügyosztályunk vezetőjével beszélgettünk a gyakorló-iskoláról s a gyakorlati kiképzésről, amikor is megbizott, hogy erre vonatkozó nézetemet memorandumban kidolgozva, adjam át neki. Megtörtént. Hogy a memorandum hol van, nem tudom. Ugyancsak a nyáron a gyakorló-iskolai kollegák előtt elmondtam nézetemet, kik azt helyeslőleg fogadták s Hajtmann kollegát bízták meg, hogy a gyakorló-iskolára vonatkozó annak idejében készített memorandumba vegye ezt is föl. Erre vonatkozó nézetem az, hogy minden gyakorló-iskolánál *legalább* 2 tanító legyen. Az egyik végzi tisztán a gyakorló-iskola teendőit. Mindig a kis gyerekek közt van és semmi egyébbe elfoglalva nem lévén, a neki jutott tanításokat elvégzi, s a növendékek

tanításának eredményét kiszámítva szépen beleilleszti azt a tanítás keretébe. A másik tanító végzi a gyakorlati kiképzéssel járó munkát. Elég dolog ez is, mert akkor sok olyan dolgot is lehetne végezni, amire most a legjobb akarat mellett sem jut idő. S hogy azután mindkét tanító egyenlően kivegye részét a közös munkából, esetleg évről-évre megcserélhetik munkájukat. Mindkettő szakember e téren, végezhetik felváltva munkájukat. S ha azt a munkát, mit most testi és szellemi erejének megfeszítésével egy embernek kell végeznie, 2 szakember végzi, aggodalmaim elmúlnak s szép reménnyel tekintek a jövőbe. Jól tudom én azt, hogy ez sok nehézségbe ütközik, de viszont azt is jól tudom, hogy tanítóképzésünk szekerét olyan kezek igazgatják, amelyek rá tudják azt vezetni arra az útra, ahol az akadály megszűnik és simán haladhat tovább.

Gyakorlati téren működöm, ott szerzett tapasztalataimból mondtam el mindezeket.

Urhegyi Alajos.

A magyar irodalom tanítása a tanítóképző-intézetben.

Az új tanítóképző-intézeti tanterv a magyar nemzeti vonatkozású tárgyak, első sorban pedig a magyar irodalom tanítására nagy gondot fordít. Az egyes osztályok tananyagának beosztása, az irodalmi oktatásnak az olvasmányok alapján való felépítése s az egyes osztályok irodalmi olvasmányainak a tantervben való kijelölése biztosítják, hogy a magyar irodalom tanítása a jövőben igazi értelemben vett irodalomtanítás lesz. Valóban a tanítóképző-intézetben meg kell már szünni annak az eljárásnak, hogy a stilisztika, retorika és poétika tanítása a tankönyv szabályainak bemagoltatására szorítkozzék, az irodalomtörténetet sem szabad már úgy tanítani, hogy a tanár kényelemből megelégedjék azzal, hogy a tanulók az írók életrajzi adatait és műveik címeit, a művek kritikai méltatásával együtt a tankönyvből megtanulják. Az új tanterv azt akarja, hogy a tanulók az írásműfajok elméletét a magyar és világ-irodalom remekeiből válogatott szemelvények olvasása és esztetikai felfejtése alapján értsék meg, vagyis a műfajok elméletét a tanár tanítványjaival együtt közös munkával állítsa össze, az irodalomtörténet tanítása pedig már csak összefoglalás legyen, az előző osztályokban olvasott irodalmi művek tartalmának és esztetikai méltatásainak rekapitulációjából álljon. Így lesz az irodalomtörténet tanulása élvezetes és gyümölcsöző, mert arra képesíti a tanulót, hogy a magyar szellem termékeit a történelmi fejlődés folyamán áttekinthesse. A tanítóképző-intézeti új tanterv életbeléptetése már megtörtént, de azért nehéz feladat arra a kérdésre véleményt nyilvánítani az értesítők alapján, hogy az új tanterv célszerű intézkedései mi módon alakították át a képző-intézeti irodalmi oktatást. Az értesítőkben a magyar irodalmi végzett tananyag oly hézagosan van közölve, hogy abból az új tanterv eredményeit megállapítani nem lehet.¹⁾ Az 1903—4. évi tanítóképző-intézeti értesítők nyomán igyekeztem magamnak a magyar irodalmi oktatás mai állapotáról képet alkotni, de természetesen csak abban az

¹⁾ Nem lehet azért sem, mert az új tanterv a negyedik osztályban csak a következő, 1906—7. iskolai évben lép életbe. Az összefoglaló irodalomtörténet pedig ennek az osztálynak tárgya.

irányban számolhatok be, hogy az új tanterv intézkedései mennyiben hatottak a végzett tananyag kiszemelésére s miféle helyes, vagy nem helyes eltérések fordulnak elő. Alábbiakban az egyes intézetek megnevezését kerülöm. Az új tanterv készítői világosan látták azt a kapcsolatot, mely a magyar tanító hivatása és a képző-intézeti magyar irodalmi tanítás jelentősége közt van. A magyar irodalom tanárainak feladata, hogy ezt a kapcsolatot átérezze, tanításában világosan kifejezésre juttassa és növendékeivel világosan megértesse. Mi a magyar irodalom tanításának a jelentősége a leendő tanítóra nézve? A magyar lelket kell megismernie s magának is azzal birnia. A magyar lelket, mely a magyar ember speciális tulajdona, jól kell ismernie annak, ki egész életén át magyar érzelmű s a magyarság érdekeit szívében viselő honpolgárokat akar nevelni. Más gondolkozásmódban, külső jelekben és cselekedetekben nyilatkozik meg a német, más alakban a francia s ismét másban a magyar ember lelke. Az ilyen jellemző lelki nyilvánulások azon férfiak műveiben fejeződnek ki legszebben, kik a magyar irodalom legkiválóbb alakjai. Ha a tanítóképző-intézeti tanuló ezek műveit figyelemmel elolvassa s igyekszik azoknak tartalmi és esztetikai szépségeibe behatolni s ha a magyar irodalom kiváló alakjait így és nemcsak a kézikönyv néhány mondatból álló kritikája alapján ismeri, úgy ismeri a magyar lélekfejlődését, úgy amint az a nemzet jó vagy balsorsában koronként megnyilatkozott. Aki így ismeri a magyar irodalom termékeit, képes a magyar lelket végig kísérni mindazon fázisokon át, melyeken a honfoglalás óta napjainkig fejlődött. Csak az ilyen tanító értheti a magyar nemzet jelenét s a magyar nemzet jövőre irányuló törekvéseit s nemzeti feladatait. Így teremt a tanító már a tanítóképző-intézetben magának olyan külön gondolatvilágot, mely végig kíséri őt egész életpályáján és minden cselekedetére rányomja bélyegét. Így lesz a magyar nyelv, mely máskülönben csak a gondolatnak megértetésére szolgáló eszköz, a magyar irodalom ismeretével együtt a magyar nemzeti ideál kifejezőjévé. Mig a magyar nemzet a magyar irodalom nagy alakjainak gondolatait megérti, amíg a magyar nyelv ilyen célok szolgálatában áll, addig él a magyar nemzeti szellem is. De a magyar szellem is kiháló félben lenne akkor, ha a magyar irodalom termékeit a magyar ember nem tekintené úgy, mint az ő lelkéhez legközelebb álló szellemi alkotást. Így adhatunk hitelt annak a szállóigének, hogy nyelvében él a nemzet s épen ezért kell igaznak tartanunk azt az állítást, hogy a leendő tanító magyar szellemű műveltségének a magyar irodalom ismerete a nélkülözhetetlen alapja.

Annak, hogy a magyar tanító műveltségének alapja a magyar irodalom ismerete legyen, épen hazai viszonyaink közt van nagy jelentősége, mert sajnos, a magyar államnak nem minden polgára ismeri a magyar nemzeti szellemet, vagy nem ismeri eléggé, nem hatotta át úgy, mint kellett volna. Ezért kell minden magyar tanítónak olyan magyar lélekkel birnia, mely ott, hol erre szükség van, magyar érzés és gondolkozás megteremtésére képes.

Sajátságos, hogy épen nálunk vannak, kik a nemzeti szellem túlságos ápolását helytelenítik s a sovinizmust egy nemzet sem itéli el annyira, mint a magyar. Pedig tekintsünk csak körül. Európa nagy

nemzetei sovínisztábbak mint mi. E nélkül nem lett volna nagyvá a porosz, ki meggyőződéssel tartja magát első nemzetnek. Távol legyen tőlem, hogy én hasonló vélemény hirdetését magunkról helyeselném, sajnos, erre nem vagyunk jogosultak, a mi viszonyaink erre igen mostohák. Aki a nemzet jelenével való megelégedést csepegteti a gyermek szívébe, a helyett, hogy annak nagy feladatait tárná eléje, félre vezeti a gyermeket. Még azt se hitesse el sem önmagával, sem tanítványaival, hogy a magyar irodalom a legelső. Egyet azonban higgyen el a tanár s hitesse el s győzze meg róla tanítványait is, hogy a magyar nemzet lelkét a tanító csak a magyar irodalomból ismerheti meg. A magyar író szól legközvetlenebbül a magyar lélekhez s ezt a hangot csak az értheti meg és csak az élvezheti igazán, aki a magyar lelket alaposan ismeri. A magyar irodalmi oktatás célja tehát a tanítóképző-intézetben az, hogy a leendő tanítót annak a tudatára kell ébreszteni, hogy a magyar érzés és gondolkozás csak úgy válhatik vérévé, ha a magyar lélek kiváló nyilvánulásait, a magyar irodalom remekait tanulmányozza.

Azonban a magyar irodalomnak ilyen értelemben vett tanítása nehéz feladat s az új tanítóképző-intézeti tanterv is kifejezésre juttatja, hogy ez a régi irodalomtörténelmi tanításmód keretében és annak eszközeivel meg nem oldható. Legnagyobb szerepe jut benne az olvasmánynak s csak igen kevés a szabályok gyűjteményének s az írók életrajzi adatai megismerésének. Hogy miért, az elmondottak után felesleges bizonyítgatni.

Lássuk, hogy az olvasmányokat ilyen irányban mi módon lehet felhasználni, vagy mi módon lehet az irodalmi olvasmányokat a tanítóképző-intézet céljaira értékesíteni.

Megjegyzem, hogy én csak a magyar irodalmi olvasmányokról szólok, vagyis ezuttal figyelmen kívül hagyom azt a köztudomású tény, hogy az olvasmányokat a tanítóképző-intézet szakszerű céljaira való tekintettel az összes szakokból kell összeállítani. Én jelenleg csak a magyar irodalmi olvasmányokkal foglalkozom.

A tanulók részint otthon olvasnak, részint pedig a tanórán a tanárral együtt tárgyalnak olvasmányokat. A házi olvasmányok helyes irányba terelésére is van alkalma a tanárnak, de ez csak a tanácsolás jellegével bírhat. A tanórákon tárgyalandó olvasmányok kiszemelése s azoknak a magyar irodalmi oktatás rendjéhez való alkalmazása nehéz feladat. Igaz, hogy a tanítóképző-intézeti tanterv megjelöli az egyes osztályok olvasmányi tananyagát, de csak általánosságban, mert az ott kijelölt írók műveinek a tanórán egész terjedelemben való olvasása és alapos tárgyalása kivihetetlen, vagyis a tanárnak a tantervben kijelölt olvasmányi anyagból tényleg ki kell szemelni az olvasandó részletet. Azt hiszem, hogy senki sem állítja, hogy a magyar irodalmi tankönyvekkel kapcsolatosan használatos olvasókönyvek nem merítik ki a szükséges olvasmányi anyagot. Nem felesleges az olvasókönyv, de szerintem az olvasókönyv olvasmányait egészen a tanulók magánszorgalmára kellene bizni, házi olvasásra kellene hagyni s az iskolában csak megbeszélést kellene tartani róla. A tanórai olvasmánytárgyaláshoz mindenekelőtt szükséges, hogy az olvasmányok az ifjusági olvasótárban több példányban meglegyenek, hogy ugyanazon időben minél több példány forogjon közkézen,

mert még kisebb terjedelmű irodalmi műveknek egész terjedelemben való elolvasására nincs a tanórán elég idő, tehát alkalmat kell adni, hogy a szorgalmasabbak otthon azon részleteket is elolvassák, melyeket a tanórán tárgyalni nem lehetett, így azután a mű méltatása legalább is az osztály tulnyomó részének az olvasása alapján történik.

A tanítóképző-intézet speciális céljai, melyek a tanító pályájából s annak feladataiból folynak, megkövetelik, hogy a magyar irodalmi olvasmányok is annak a végcélnek a szolgálatában álljanak. Az olvasmányok kiszemelésének egyik célja mindenesetre az, hogy a tanulók a műfajokat s a magyar irodalmat a fejlődés egyes stádiumaiban megismerjék. De a kiszemelésnek más szempontja is van. A magyar irodalom termékei ugyanis a közélet sokoldalú nyilvánulásainak kapcsán keletkeztek. A nemzet érzés- és gondolatvilágát híven kifejező költő művét csak akkor érti meg a tanuló, ha ismeri azon kor politikai és társadalmi viszonyait, a nemzet törekvéseit, melyben az illető költő műveit írta. Petőfit nem érti meg a tanuló, ha nem ismeri a nemzetnek ama forrongó s az átalakulást lázasan előkészítő szellemét, mely a XIX. század első felének történelmét kitölti. Tompa Mihály allegóriáit csak az elnyomatás korának ismerete alapján értik meg a tanulók.

De míg egyrészlől az olvasmányok tárgyalásának folyamán a nemzet multjának a megismertetésére is alkalom nyílik, más részlől a mult társadalmi és politikai viszonyai összekapcsolhatók a jelen viszonyokkal s a nemzet mai törekvéseivel. Gróf Széchenyi István Hitel című művének megértése a magyar nemzet azon korbéli politikai és társadalmi viszonyainak s a nemzet törekvéseinek alapos ismeretétől függ. Viszont ezen mű tárgyalása közben tömérdek alkalom nyílik a jelenlegi társadalmi kérdések érintésére. A társadalmi kérdések összefüggő fejtegetésére nincs szükség, inkább csak utalni kell a jelen törekvésekre, hogy a tanuló figyelme legyen hiva a társadalmi kérdések iránt való érdeklődésre, mert a tanító-nak társadalmi feladatai is vannak. Így vezetheti rá a tanár növendékeit, hogy a társadalmi kérdések iránt érdeklődjenek, azok fejlődését napról-napra figyelemmel kísérik. Így érzí szükségét a tanító annak, hogy a hírlapokból és szakfolyóiratokból mind a társadalmi, mind a tanügyi kérdéseket figyelemmel kíséresse. Így lesz a tanító igazi „néptanító“.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a tanórai olvasmánytárgyalás nem pusztán a tárgyalt olvasmány tartalmának megjegyzéséből áll. Fő-célja, hogy a tanulók az irodalmi művek alapos megértésébe s azok irodalmi értékének megállapításába bevezetessenek. Épen ezért ne a tanár közölje a tanulókkal az egyes művekről az irodalmi kritikában kialakult véleményt, hanem a tanulókkal együtt igyekezzenek azokról minden irányban véleményt alkotni. Ennek az eljárásnak az adja meg az értékét, hogy a tanulók mintát nyerne arra nézve, hogy mi módon lehet az irodalmi műveket élvezni s azokról alapos véleményt alkotni.

A tanórán tárgyalt olvasmányok legtöbbször csak részleteket tartalmaznak egy nagyobb egészből. Ezért nehéz feladat, hogy az egész olvasmányról hű kepet nyujtsunk a tanulóknak. A tanár nem ér célt azzal, hogy az egészet behatóan megismerteti, mert az előszó könnyen elröppen s a tanár magyarázata bármennyire leköti a tanuló figyelmét, az el-

mondottak nem válnak a tanuló maradandó ismeretévé. Ezen csak úgy segíthet a tanár, hogy a tanulótól követelje meg annyi részlet megjegyzését, amennyit éppen magyarázat alapján megjegyezni képes, egyszersmind követelje meg, hogy a tanuló az elmondottak lényegéről beszámolni tudjon. Jegyzet diktálásról, vagy jegyzet kiadásáról szó sem lehet, mert ez megfosztaná az egész munkát közvetlenségétől s az egész irodalmi olvasás leckeszerűvé válnék, ami az irodalmi művek igazi élvezését nagyon lerontja.

A tanulóval meg kell kedveltetni a magánolvasást. Az olvasmányi napló készítését azonban én másodrangú kérdésnek tartom, egyrészt mert könnyen ad alkalmat félrevezetésre és a tanuló nagyképekűködésére s a tanár esetleg jobb véleményt alkot magának egy olyan tanulóról, ki keveset olvas, vagy talán nem is olvas, de tanulótársa füzetéből néhány tartalmi kivonatot lemásolt, míg egy sokat olvasott, de olvasmányairól naplót nem vezető tanulót felreismer. Elégedjék meg a tanár azzal, hogy a magánolvasásra való buzdítása eredményre vezetett, mert tanítványai szeretnek olvasni. A tanár némi kényszerítő eszközt is használhat, olyan formán, hogy a házi dolgozatok tárgyát a magánolvasásra kitűzött olvasmányokból vegye. Az olvasási kedv élesztésére és ellenőrzésére is talál alkalmat a tanár, ha időnként a könyvkvívételi jegyzéket megtekinti s megfigyeléseit szóvá teszi s az olvasást helyes irányba tereli.

Az 1903—4. évi tanítóképző-intézeti értesítőkből igyekeztem magamnak a magyar irodalom tanításáról képet alkotni. Ha az értesítőkből közölt adatokra szorítkozik az irodalom tanítása, úgy valóban igen gyarló lábon áll legtöbb helyen. Az intézeteknek körülbelül fele megelégszik a tankönyv paragrafusainak a felsorolásával s legfőlebb még a dolgozatok címeit közli. Néhány megjegyzi, hogy „a poetika minden részletét kíséri a megfelelő olvasmány“ s a második osztályban Toldi, a III. osztályban egy pár tragédia olvasásában kimerül az összes olvasás. Alig 10 olyan értesítőt láttam, mely mindenik osztály olvasmányának anyagát jelzi, természetesen nem pusztán az olvasókönyv olvasmányaira szorítkozván. Az olvasmányi naplóról az a benyomásom, hogy ahol megkezdtek is, hamar kiabrándultak belőle, bár több helyen tartja magát. Nem is a napló-készítés a fő, hanem az olvasás kedvének felélesztése, ami úgy a tanító tudományszeretetére, mint további önképzésére nézve igen fontos.

Sajnos, hogy az új tanítóképző-intézeti tanterv azon inteniója, hogy a magyar irodalom tanításának az irodalmi művek olvastatásán kell felépülnie, még ez idő szerint nem valósult meg. Reméljük azonban, hogy az új tanterv szelleme évről-évre jobban-jobban utat tör magának s a valódi irodalmi oktatás elve előbb-utóbb megvalósul.

Debrecen.

Dr. Barcsa János.

A képző-intézeti gyakorló iskolai tanítók szünidei tanfolyamáról.

— Harmadik közlemény. —

Előadások a gyermektanulmány köréből.

Előadó: *Nagy László*, tanítóképző-intézeti igazgató.

Az eddigieknél nem kisebb fontosságuk és értékük voltak a harmadik előadó, Nagy László igazgató-tanárnak a gyermektanulmányozásról tartott s a gyermek testi s lelki életvilágába bevilágító előadásai.

Előadó rámutatott a gyermektanulmányozásnak a nevelés s tanításban való nagy szerepére, ennek multja s jelen stádiumára, valamint a nevelési és tanítási elvek, irányok és módszereknek a jövőben helyesebb, gyakorlatias irányban való fejlődésére.

Majd elmondotta, hogy a gyermektanulmányozásnak mily fontos szerepe volna éppen a tanítóképző-intézetekben s e téren mekkora hivatása van éppen a gyakorló-iskolai tanítóknak, hogy a gyermektanulmányozás általánossá váljék a tanítóvilágban s hogy az tudományos alapra legyen építve. Vitatja, hogy a gyakorlati gyermektanulmányozás volt a legrégebb idő óta a neveléstudományoknak az ősforrása. A nevelés tétéles igazságai ugyanis nem lehetnek mások, mint a gyermek fizikai, fiziológiai és pszichikai életének a törvényei. A legnagyobb tudósok innen vették kutatásaiknak szálait a magas elmélethez. Az elmélet sokszor visszatér még ezen forráshoz, hogy a törvények mélyebb bizonyításához onnan újabb adatokat hozzon majd elő. Ezért nem félhető a gyermektanulmányozás fejlődése egy-egy leszavazástól, mert ez előbb-utóbb elfoglalja méltó helyét a tanítóképzőkben. Kivánatos is, hogy a gyermektanulmányozásra minden tanítóképzőben mielőbb megadassék a mód s alkalom, még pedig nem csak a gyermek 6 éves korától, hanem 3 éves, vagyis óvodás kortól kezdődőleg.

Ezért bár tudományos alapra kívánunk helyezkedni a gyermektanulmányozásban, a megfigyelést a legkönnyebb s legelső fokon kell kezdeni, hogy ezáltal induktíve vezessük bele tanítványainkat a neveléstudományba; másrészt, hogy rászokjanak, hogy később maguk keressék az alkalmat a gyermek életében való kutatásra. Ezen előadások folyamán, midőn előadó a haladás nagy eredményeit tárgyalta s az egyes tudósok vizsgálódásai, kutatásai sikerét méltatta, rámutatott a tudományoknak, u. m. a fizikai, az orvosi és neveléstudományoknak hasznos kapcsolatára. Ebből kifolyólag, midőn előadónk a lelki jelenségek vizsgálatánál az emlékezet, a figyelem, a felfogóképességek felmérésére utalt, érdekünkben szíves volt felkérni *dr. Ranschburg Pál* idegorvost, hogy ezen lelki erőket gyakorlatilag mérje fel az ő máris egész világon elterjedt mnemo-méterjén.

A kitünő tudós szívességgel teljesíté a kérést s egy délelőtt a gyógypedagógiai intézettel kapcsolatos pszichofizikai laboratóriumában két óráig tartott nagyon érdekes és tudományos előadást. Két gyermekkel egyuttal ilyszerű méréseket eszközölt igazolására annak, mily nagy-

fontosságú a tudományok kapcsolata, mennyire kívánatos és hasznos a tanítóiulág részéről a tudományos gyermektanulmányozás. Dr. Ranschburg Pál tudós orvosnak ebbeli szíveségeért e helyen is hálás köszönetet mondunk.

Egyébként Nagy László előadó-igazgató tanulságos előadásában az alábbiakra terjeszkedett ki:

Előadások vázлата a gyermektanulmány köréből. *A gyermektanulmány mint tudomány.* Tudományos, külföldi és hazai elnevezései Módszereinek áttekinthető ismertetése. Egybevetésünk a lélektan és az anthropologia módszereivel. A gyermektanulmány forrásai; egybevetésük a lélektan és anthropológia forrásaival. A gyermektanulmány köre; megkülönböztetése az általános lélektan és az anthropologia körétől. A gyermektanulmány alanyának típusa: *a gyermek.* Az antropológia alanyának típusa: *a felnőtt ember.* A két típus közti különbség. A gyermektanulmány és az anthropologia rendszere közti különbség. A gyermektanulmány ágai: gyermekfejlődéstan, fajfejlődéstan, pedagógiai pathologia. Segédtudományai: anthropologia (élet- és lélektan), ethnológia, őstörténelem, állatlélektan.

A gyermektanulmányi tudomány kifejlődésének története. Ó-kori írók: Quintilianus, Plutarchos. Középkori írók. Újkor. Comenius, Rousseau, Herbart. A gyermektanulmány szigorúan tudományos, indukció művelése a természettudományok hatása alatt. Tiedemann, Darwin, Sigismund, Taine. A fejlődés elve a gyermektanulmányban: Preyer Vilmos Németországban, Kinn k. a. Amerikában. A gyermektanulmány és az állatfejlődéstan: Romanes. A gyermektanulmány és fajfejlődéstan: Baldwin.

A gyermektanulmány hatása a pedagógiára: a természettudományok és a pedagogia szorosabb kapcsolata. Az orvosi tudományok belsőbb összefüggése a pedagógiával: iskolai egészségtan, a gyermek szellemi életének higiénája, a gyermeki abnormitások tana. A pedagógia kapcsolata az anthropológiával: pedagogia és élettan, pedagogia és lélektan. A pedagogia mint *alkalmazott anthropologia.*

A nevelés általános feladata. A gyermeknek, mint önálló és egységes individuumnak alaptényezői: a testi és lelki élet, a természeti környezet, a társadalmi környezet. A gyermek, mint élő és cselekvő individuum. A nevelés általános feladata: *a gyermeket, mint egyént támogatni a természeti és társadalmi életre való előkészületeiben, hogy élete lehetőleg tökéletes legyen.* A nevelés fő irányai: individuális nevelés; biológiai nevelés; sociális nevelés.

Individuális nevelés. Feladata: előmozdítani, hogy a gyermek az ő öröklött és szerzett egyéni sajátosságai szerint tudjon és akarjon érvényesülni a természeti és szociális életben. Hármask munkaköre: a) a gyermeki egész individuum *megismerése*; b) a gyermeki *szabad* individuális élet előmozdítása; c) a gyermek individuális életének *korlátozása.* Adatok az individuális nevelésről az iskolákban: a mannheimi iskola szervezete. A mannheimi kísérlet eredménye.

A gyermekek individuális sajátosságai. A gyermektanulmány gyakorlati eredményei általában az individuális sajátosságok megállapítására vezetnek. Az individuális vizsgálatok általános irányai: az intenzitás

(testi és lelki erő), az extenzitás (lelki térfogat), a tartalom minőségének vizsgálata.

Egyes lelki jelenségek vizsgálata. Mozgásreakciók (visszahatások) vizsgálata. Egyszerű reakciók. Hipp-féle chronoskop. Az idegvezetés gyorsasága. Apperceptióval járó reakciók. Az apperceptió időtartama. Választással járó reakciók. A választási folyamat időtartama. A gyermek idegmunkájának gyorsasága és biztossága.

A színek felismerése. Módszerei: a) a színek megnevezése (Preyer); b) a színek kikeresése (Binet); c) a dinamikus módszer (Baldwin). Eredmények.

A szóképzés. Vizsgálatának módszere. Eredmények. Preyer Vilmos. Jablonkay Géza.

A képzetkincs vagy tudattartalom. A képzet- és szókincs viszonya. A külföldön elterjedt syllabus-módszerek. Stanley Hall és Lange vizsgálatai a városi és falusi gyermekek képzetértalma közti különbségről. A hazánkban elterjedt vizsgálati mód a Faragó Ödön-féle „Mindent tudó képeskönyv”-vel. A hosszabb és rövidített módszer Rauschburg Pál, Éltés Mátyás, Eperjessy István vizsgálatai. Meglepő eredmények. Aiment vizsgálatai.

Képzettársítás. A vizsgálatok szempontjai. *A képzettársulás módja.* Ziehen vizsgálatai. Ziehen módszere. Eredmények. A térbeli és időbeli érintkezés mint a képzettársulás oka. A hangulat hatása a képzettársulásra. Grünwald és Groos vizsgálatai. Netsajeff vizsgálatai: az érzéki és belső természetű képzetkapcsolások fejlődése. A képzetkapcsolódások időtartama. Ziehen vizsgálatai. Eredmény: a kor hatása a képzetkapcsolódások idejére.

Emlékezet. A gyermek és a felnőtt emlékezete közötti különbség: Ebbinghaus és Ranschburg vizsgálatai. Emlékezésmódok. Szóemlékezet: Ranschburg Pál vizsgálatai; az értelmes és értelmetlen szópárok módszere; eredmények. Emlékezeti típusok Netsajeff szerint (7 típus). Lobsien három típusa.

Felfogó képesség. A felfogó képesség vizsgálata az emlékezet segítségével. Stern Vilmos, boroszlói tanár vizsgálatai. Módszere: a színes kép szemléltetése; szabad elmondás, kikérdezés, suggestív kérdések. Eredmények: a tudás mennyisége, megbízhatósága, szuggérálhatósága. A tudás fejlődése a korok szerint. A tudás fejlődése a nem szerint. A szabad elmondás föltűnő megbízhatósága. A kikérdezésre és szuggesztív kérdésekre adott feleletek. A tanukihallgatások megbízhatatlansága.

Figyelem. Az öntudat energiája. A reflexió és öntudatos figyelem motívumai. A figyelem mértéke: 1. a szellemi munka mennyisége és hibátlansága; 2. a kifáradás. *Kraepelin*, giesseni egyetemi tanár vizsgálatai a *felzöttek*en: a) számológó módszer; b) olvasógó módszer. Eredmények: a figyelem energiájának hullámzó változása; a fáradékonyosság és gyakorlékonyosság, mint a nagyobb változások tényezői; a szünetek hatása a figyelemre. *Wagner* Lajos vizsgálatai a *gyermekeken* a Griesbach-féle módszer szerint (az aesthesiometerrel). Eredmények: a figyelem változása az egyéniségek szerint; a szorgalmas és figyelmetlen tanulók fáradékonyasága. A figyelem csökkenésének okai; élettani, lélektani okok; a túl-

terhelés, a módszer, a tanító egyéniségének hatása a tanulók fáradékony-ságára. A különböző tantárgyak fárasztó hatása százalékokban kifejezve. A délutáni szellemi munka. *Kemsies* vizsgálatai a berlini reálskolában: a) a számoltató módszer szerint, b) a Mosto-féle ergográfal. Eredmények: a fáradékonyosság a hét különböző napjain, a nap különböző óráiban; a tantárgyak sorrendje a fárasztó hatás szerint. *Schuyten* antwerpeni tanár vizsgálatai a felolvasztató módszer szerint. Eredmények: a figyelem energiájának változásai a nap és az év különböző szakáiban; az alsóbb és felsőbb osztályokban; a leányok és fiúk figyelmének energiája; Schuyten vizsgálatai az izomerő változásairól az év különböző hónapjaiban. Eredmény: az izomerő és a szellemi energia ellentétes hullámszáma; a szellem nagyobbfokú kapacitásának fejlődésével az izomerő fejlődésének kisebb foka van összekötte és viszont.

A gyermek egyéni jellemvonásainak megállapítása az iskolában. Az erkölcsi, magaviseleti és szorgalmi osztályzatuk a fegyelmezés szolgáltatában. A jellemzés az egyéni nevelés szolgáltatában. Az egyéni vizsgálatok extenzív és intenzív kiterjesztése. Szempontjai. A külföldi eljárások, különösen Justh irányelvei. Az annabergiek törzskönyve. Hazai mozgalmak. Pethes János. A Tanítóképző-Intézeti tanárok Orsz. Egyesületének tevékenysége. A budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet javaslatai a törzskönyv szerkesztésére nézve. Módszer: a szabad megfigyelések rendszeres keresztülvitele; Láng Mihály; kísérleti módok.

A biológiai nevelés. Feladata: a gyermeket oly cselekvésekre szoktatni, amelyek képesítik arra, hogy a természet tárgyait és erőit hatalmába kerítse és saját életcéljai szerint átadomítsa. Munkaköre. A természeti élet megismertetése a maga reális valóságában. Natures study. A természettel való közvetlen érintkezés cselekvésre indító hatása. A felnőttek azon cselekvésmódjainak közvetlen megismertetése, amelyek szerint a természeti tárgyakkal és erőkkel elbánunk. A felnőttek ezen cselekvésmódjainak játékszerű és valóságos utánoztatása. Az oktatás viszonya a biológiai neveléshez. Az okszerű eljárásra való vezérlés. A munka öntudatos tétele.

Szociális nevelés. A szociális nevelés helyes értelme. Az egyéni és társadalmi nevelés szembeállításának teoretikus értéke. Az egyén társadalmi akiivításának és passzivitásának viszonya. Az egyén nevelése a társadalom aktív tagjává. A társadalmi aktivitás önző és önzetlen iránya. Az önző irány hatalma, az önzetlen irány támogatása neveléssel, e kettőnek harmonizálása az egyénben. Eljárások. Az egyenlő koruakkal való szabad és közvetlen érintkezés. A felnőttek társas életének közvetlen megismerése és a társadalmi cselekvések utánzása (játékszerű és valóságos utánzás). Oktatás. Az egyén vezérlése az öntudatos társas cselekvésre az oktatással. Ennek kétféle szempontja a társasélet *reális* és *eszméi* tartalma szerint. Az előbbinek értéke a gyakorlati hivatás betöltése szempontjából. Az oktatás anyagának gyakorlati szociális vonatkozásai. A társadalmi eszmék: a nemzet, az erkölcs, a vallás. Ezeknek a partialis viszonyok fölé emelő hatása; az egyént a nagy közösség, a nemzet az emberiség, a világegyetem tagjává teszik. Az eszméi oktatásban tehát az általános szempontok a döntők. Az oktatás feladata ezen eszméket

a gyermek *lelkiismeretének* (nem csupán értelmének) sajátjává tenni: *az eszmék ismeretét a kötelességérzet magaslatára kell emelnünk.* Fontos e célból az eszmékért folytatott társadalmi küzdelmek megismertetése, vagyis a történelmi oktatás.

A természettudományi tárgyak tanításának módszere.

Előadó: Nagy László, tanítóképző-intézeti igazgató.

Nagy László igazgató maga is tartott gyakorlati előadásokat és ily tanítások tartásáról gondoskodott a természetrajz, természettan és vegy-
tanból.

A népiskolai új tantervnek azon intenciója, hogy a természettudományi tárgyak a jövőben főképp gyakorlati módon taníttassanak a népiskolában, vezette a magas kormányt azon utasításra, hogy ezen tárgyak tanítására nézve e tanfolyamon egy, a haladottabb methodikai felfogás szerint egységes módszer alakuljon ki, melyet a gyakorló-iskolai tanítók a leendő tanítók képzésében érvényesítsenek.

Előadó igazgató ezen célból előzőleg megállapított egy módszeres tanmenetet s kijelölte a tanítások tananyagát s ezt a tervet nyomtatott példányokban rendelkezésére bocsátotta hallgatóinak.

Gyakorlati tanításokat tartottak:

Nagy László: A vas ismertetése.

” ” A levegő ”

” ” A szegfű ”

Svarba József: Az égés ismertetése.

Balogh Kálmán: A föld vonzó ereje ismertetése.

Mondik Endre: A veréb ismertetése.

Kún Alajos: A gyümölcsérés ismertetése.

*

Értekezlet alapján a természettudományok tanítására nézve a következő megállapodás alakult ki:

A természettudományi (reál) oktatás:

1. A természettudományi (reál) oktatásban a tanítást a tárgynak természetben illetőleg a technikai feldolgozáskörben való bemutatása előzi meg.

Figyelemmel az osztatlan iskola kevés idejére, ezt mellőzhetjük, ha az ismertetendő természeti testet, törvényt, vagy tüneményt, akár házi, akár iskolai életében minden gyermek elkerülhetlenül szemlélt, észlelt, vagy külön önállóan, vagy más tárgy ismertetésének kapcsolatában. Az osztatlan iskola kevés ideje mellett az ismeretek kapcsolata állandóan szem előtt tartandó.

2. A természetes szemléletkor a gyermek figyelmének szabad mozgását ugyan nem akadályozzuk meg, de előzetes megbeszéléssel s a helyben véghezvitt figyelmeztetésekkel irányítjuk.

A nennyiben némely gyermek magárahagyva is mélyen szemléli, figyel, kutat, a másik pedig futólagosan, felületesen, gyorsan esik át a

szemléleten, nehogy az utóbbi zavarja az előbbi; másrészt, hogy a gyermek behatóan észleljen, a tanítónak szerepelni szükséges a szemlélet vezetésében. A gyermek kutató kérdéseire is sokszor a tanító adhat csak felvilágosítást.

3. A természetes szemléletet követő tanításon öntudatosakká, behatóbakká tesszük, kiegészítjük és rendezzük a gyermek ismereteit. Éppen ezért azon a tanításon nélkülözhetjük a közvetlen és közvetett szemléletek alkalmazását.

Amit veszély nélkül a gyermek kezébe adhatunk, azt adjuk kezébe; az ismeret, a meggyőződés akkor lesz világos, ha a cselekményt, melyet végbe menni látott, maga is megkísérli. Ha a természeti testet többször érzékeli, ha a szemléleti tapasztalatról annak rendje szerint számot adni megtanul, ismerete maradandóvá lesz.

4. A rendszeres tanításon a tárgy lényegétől nem térünk ugyan el, de nem is zárjuk ki a tanítás köréből a tárggyal összefüggő jelenségek technikai, közgazdasági és szociális viszonyok megbeszélését sem.

Az utóbbiak annál inkább megengedhetők és alkalmazandók, mert a nép gyermekének e körbe vágó kevesebb ismerete kell, hogy mindenkifőlötti hasznosíttassék. Egyébként is minden munkánknak jobbadán ez a végcélja.

5. A tanítás eredményének rövid tételekbe való összefoglaltatása és ezeknek a tétel füzetbe való leiratása nem maradhat el.

Ennek gyakorlati becse, eredménye főképp az lesz, hogy megszokja a gyermek a figyelem, szemlélet útján szerzett ismereteinek megállapítását, elraktározását, állandósítását. Kétségre tesz szert gondolatainak írásban való kifejezésére.

6. Ezen módon berendezett oktatás mellett a kézikönyv mellőzhető.

Mindamellet ajánlatos, hogy az olvasókönyvükben az ilyen tananyagra vonatkozó olvasmány azzal kapcsolatba hozassék.

7. A természet és vegytan tanításában a természetes szemléltetés, vagy a természeti tünemények közvetlen megfigyeléséből, vagy oly kísérletek végrehajtásából áll, melyek az illető természeti folyamatot feltűntetik.

Evégből különös gondot fordítson a tanító a tanításianyag egymásutánjára és idejének megállapítására. Evégből arra törekedjék, hogy a szemléletre kínálkozó alkalmat kihasználja s a tanítás egymásból folyó, egymáshoz füződő legyen.

A kísérletek elég világosan vezessék rá a gyermeket a természeti folyamat megértésére.

8. A kísérletek, különösen a főkísérlet, amelyből a célul kitüzött tétel közvetlenül következik, alaposan előkészítendők. Szükséges ugyanis, hogy a gyermekek már a végrehajtás előtt tudják a kísérlet célját.

Ezen szempontokból szükséges, hogy tudja a tanító, vannak-e már a gyermeknek olyan ismeretei, melyek az új ismeret alapjául szolgálhatnak. Ismeri-e eszközeit a kísérletnek. Láta-e már ezek alkalmazását más cénál. A kísérlet anyagát, eszközeit hozzuk össze a gyermek szemé előtt, esetleg csináljuk meg, célját jelöljük meg.

9. A tételeket, mint a természeti és vegytani oktatás eredményeit, a gyermekek maguk fogalmazzák meg s írják le tételfüzetjeikbe.

Ügyeljen a tanító, hogy ezt minél egyszerűbben, röviden, de jelentős-rész kihagyása nélkül, szabatos rendben, kifogástalan helyesírással végezzék. Miből az következik, hogy ezt a tanító adandó alkalommal át is nézze.

10. A gyermekek az egyszerűbb kísérleti eszközök és kísérletek utánzására buzdítandók.

Ha ezt el akarjuk érni, már a tanítás folyamata alatt vegyük igénybe a gyermek munkáló ösztönét akár az eszközök, akár kísérlet előállításában; méltassuk az ügyességet, buzdítsuk a bátortalant, szoktassunk, neveljünk a kezűgyességre.

11. A begyakorlás írásbeli feladatok készítésével, rajzolással, kézimunkával kapcsolandó össze.

A fogalmazáshoz írjuk fel a vezető kérdéseket, hogy a leírás összefüggő, értelmes legyen; csak később bizzuk teljes önállóan rájuk. A rajz és kezűgyességi tanítás, mint más tárggyal, úgy ezzel is kapcsolatban kell, hogy álljon.

Rajz, kézimunka s egyebek. Egy kis méltatás.

A tanfolyam hallgatói dr. Baló tanfolyamvezető igazgatóval egyik délután megtekintették a fővárosi elemi iskolák rajzkiállítását, hol *Györgyi Kálmán* fővárosi ipariskolai tanár, a fővárosi elemi és iparostanonc iskolai rajzoktatásnak szakfelügyelője szolgált magyarázatokkal és utmutatásokkal a rajztanításnak újabb irányú haladásáról. Ezek szerint a gyermek az első időtől kezdve önálló megfigyelés és szemlélet mellett természeti tárgyak után rajzol az ő adott képessége szerint. Gyakorolja az emlékezet utáni rajzolást is. Rajzol az iskolában ellenőrzés mellett, rajzol otthon magéra hagyva. A rajzolásban szabad lapon, szabad karral a sematikus módon, az alak kiegészítésével javítva munkálnak.

A felsőbb osztályokban távlati változásokkal rajzolnak írónnal és ecsettel.

Külön kérésünkre az érdemes felügyelő-tanár két napon négy órán az ebben való módszeres eljárásról a tanfolyamon is tartott előadást.

A rajzkiállítás után az aréna-uti elemi iskola tanulóinak slöjdmunkáját tekintettük meg, hogy a népiskola ez új tárgyában való haladásának irányát figyeljük meg. Más alkalommal egy délután *Németh Gyula* kezűgyességi felügyelő-rajztanár előadása mellett gyakoroltuk az agyagmunkát, melynek jelentős célja volt a beszéd- s értelemgyakorlatok anyagának az agyagmunka s a rajzolással való kapcsolatba hozása.

Gabel Gyula fővárosi elemi isk. tanító bemutatta két délután az olvasás- és írástanításnál az általa alkalmazott újabb fogásokat. Köszönünk a szíves előadóknak.

A hallgatók *Kún Alajos* kartársunknak is elismeréssel és köszönettel adóznak, hogy a tanfolyam idejére gondosan összetartotta a gyakorlóiskolai gyermekeket a nagyszámú gyakorlati tanításhoz. Az anyagi ellátás körül tapasztalt gondosságért a pedagógium igazgatójának és a gondnoktanárának mondunk meleg köszönetet.

A tanfolyamnak utolsóelőtti napján a déli órákban a hallgatók lelkes közakarattal tisztelegésre mentek dr. Neményi Imre osztálytanácsoshoz, hogy megköszönjék az ezen tanfolyam rendezése által mutatott gondos jóakarátát. A tanfolyam szövegíróje *Hajtmann Pál*, dévai kartárs volt, kinek szavaira a tudós vezér megköszönve a tanítóképzés munkássáinak a ragaszkodás e nyilvánulását, meleg, buzdító szavakkal mondott búcsút a hallgatóknak.

Tapasztalati okulások. E tanfolyam volt bevezetője azon új iránynak, hogy az elmélet tanárainak a gyakorlati tanításokhoz az előadók megnyitották az utat. A példa méltó a követésre.

A gyakorló-iskolai tanítók gyakorlati tanításai egymásra nézve bármily tanulságosak voltak is, amennyiben a tanítók a más két tanítói és a tanítónői tanfolyamokon is igénybe vétettek, részben fárasztók voltak; különösen az esetekben, amikor ezek a déli forró órákban s a tik-kasztó délután tartattak meg. Ezen tanításoknak a nagy hőségben úgy a gyermekek, mint a tanítókra való tekintetből mindenütt 8—10-ig kellett volna lefolyniok. Budapest nevezetességeinek a megtekintése, a túlságos elfoglaltság következtében, szintén a jövő tanfolyamra maradt.

Tehát a viszontlátásra!

Svarb. i Főzsef.

Egy különös cikk.

Megjegyzések *Palágyi Lajosnak* „Az új tanterv egy nevezetes hibája” című cikkére.

Különös cikk jelent meg a *Magyar Tanítóképző* 1906. évi januári számában *Palágyi Lajos* tollából „Az új tanterv egy nevezetes hibája” cím alatt. Különössé tette e cikket első sorban s általában önmaga, a cikk tartalma, különösebbé az a felhívás, mellyel a cikk bizonyos akcióra serkenti az ország tanárságát s legkülönösebbé a lap, a *Magyar Tanítóképző*, mely azt közölte. Ezek után a különösebbé való fokozásra valóban semmi nem történhetett!

Lehet, hogy az említett cikk éppenséggel nem lett volna különös ezelőtt húsz esztendővel, vagy ezután tízzel, nem talán akkor sem, ha semmi szándéka sincsen s ha végül, mondjuk, a Feltalálók Szaklapjában jelenik meg. Lehet az is, hogy a szóban forgó cikk méltatására, a *háromas különösség* szempontján kívül más perspectiva is kínálkoznék, de e sajtóságos coefficiens adván meg annak közérdekességig emelkedő mivoltát, én csak ebből a szempontból óhajtok *Palágyi Lajos* cikkére egy pár megjegyzést tenni.

Nézzük tehát első sorban a cikk tartalmát. Az új tantervnek a módszertan tanítására vonatkozó amaz intézkedése, hogy a különböző tárgyak módszerét az illető studiumnak tanára tanítsa, sem nem a sorok közé szúrt, sem nem sejtelmes kijelentés, hanem erősen kidomborodó, határozott kívánalom: e rendkívül fontos kérdésnek fundamentuma, irányadó elve. Ez bizonyos! Olyan bizonyos, hogy a Tanítóképző Tanárok Országos Egyesülete két emlékiratában ezt az elvet fogadta el,

mint egyedül célra vezetőt; a tanterv-készítők erre az álláspontra helyezkedtek meg-megújuló, ismétlődő, parallel és egymásután haladó munkálataikban, a közoktatásügyi kormány pedig ezt a gondolatot juttatta érvényre, midőn hosszas megfontolás után az új tantervet életbe léptette. Őrült az Egyesület, hogy foganatja lett szavának, nyugodt a Tanács, hogy okos dolgot művelt s biztos volt fölöle a miniszter, hogy a szakemberek teljes megelégedésére oldotta meg a fontos kérdést.

És most jön Palégyi Lajos tele divinatioval s felfedezi ez alapelvben kifejezett s szerinte maholnap immár romboló ama hibát, mely „oly veszedelemmel fenyegeti a tanítóképzésnek hön szeretett ügyét, amilyennel ezt még semmisen fenyegette.” E felfedezés itt egyáltalában lehetetlen.

Lehetetlen két okból. Lehetetlen ugyanis, hogy az Egyesület mintegy 14 év lepergése alatt, tehát különböző idők s kicserélődő emberek szempontjainak feltételezhető birtokában, kitartóan és szívósan ragaszkodott volna *mint alapelvhez*, ama gondolathoz, melyet a feltartóztatatlanul közelgő *végnek* bizonytalanságaitól megfélemlített egy másik fél egyenesen végzetes tévedésnek deklarál! Ki tévedhetett inkább? Mi a valószínűség? Mert itt sok embernek, több testületnek sok idő alatt leszűrt, kiforrott olyan elve, melyet fő-főnek tartottak s melyet különös gonddal vizsgáltak, mondom, ez az elve áll szembe egy embernek hirtelen abstrahált ellenvetésével! Ki tévedhetett? Palégyi Lajos azt mondja, mindenki, de ő nem! Nem különös ez?!... Lehetetlen a felfedezés másodsor azért, mert a „hiba” még nincs meg! S ha a tapasztalat e kérdés eldöntése körül valamelyik félnek bizonyos feltevéseket engedélyezhetett, akkor ez a fél nem az, amelyik csak a jövőbe lát, hanem az, amelyik a multakra tekintett s alaposan körül nézett.

Palégyi Lajos azonban nem így gondolkodott. Ő azt véli, hogy e felette fontos elvnek minden következményét egyedül csak ő gondolta végig. A másik fél nem A cikk tartalmának általában e sajtóságos feltevés adta meg első sorban a nem mindennapi jelleget. Jól van s mondjuk, hogy ebben nincs semmi küiönös! Ámde! Tessék csak figyelmesen olvasni az ő felfedezésének minden részletét s akkor ki fog világlni, hogy mégis csak különös, hogy a *cikkirő a „tanítóképzést veszélyeztető hiba orvoslására” az „egész ország” tanárságát szólítja fel. Tehát ugyanazt a tanárságot, amelyik a Tanítóképző Tanárok Országos Egyesülete néven 1892. óta küzdött a nevezetes hibában kifejeződő gondolat megvalósításáért.* Ha ez sem különös, akkor a különös szó mint teljesen szükségtelen, szedje össze magát s vándoroljan ki Arizonába. Ott még lesz keletje!

A furcsaságnak hihetetlenül rendkívüli példányát furcsaságában fokozza a cikknek a *Magyar Tanítóképző* közlése által adott harmadik különössége is. Ez a közlés ugyanis okvetetlenül díszszónás hangokat kevert a lap egyébként óvatos és körültekintő szavai közé. Szó sincs róla: szabad a vélemény, szabad a gondolatnyilvánítás. De itt nem ezekről van szó. Azaz: nem ellenvéleményről, hanem arról, hogy enyhén szólva, kiszolgáltassuk magunkat az amúgy is szivesen mosolygók most mosolygásra igazán jogosultak táborának. Én a magam részéről ebbe

sem megyek bele semmiféle felfedezésért. Ám ez még hagyján! Hanem az ügy! Az ügy! De itt aztán nem engedünk! Hogy vegye ugyanis komolyan véleményünket egy legközelebbi alkalommal akár melyik testület, vagy a közoktatásügyi kormány, ha azt meghallgatván s teljesítvén, a másik fordulóra mozgalmat indítunk ugyanazon gondolat ellen? A második eset alkalmával az ördög sem fog velünk szóba állani! S legfeljebb talán akkor, ha mindenki olyan következetes lesz, mint mi!

Tehát vigyázat! A reputáció törekeny portéka. S ám zuzza ki-ki a magáét, de az Egyesület hírneve egyikünké sem, hanem mindnyájunké. Ez is morál! De van itt morál még több is!

Morál pl. először az, hogy kigondolt hibát felfedezni nem nehéz dolog, a második, hogy a tanítóképző tanár, kivált még hozzá, ha egyesületi s választmányi tag. ne akarjon mozgalmat indítani a saját maga által kért dolgok ellen. Végre, last, not least, tessék a szegény szerkesztőkre is gondolni!

r.

ELMELET.

Az oksági törvény energetikai magyarázata Ostwald természetbölcészetében.

„Mindennek van oka-foka.“ „Semmi sem történik magától.“ Az e mondatokban kifejezett oksági törvény oly ősrégi és a legalsóbb műveltségi rétegekben is élő logikai törvény, akár az azonosság ($A = A$) vagy az ellenmondás (A nem B) logikai axiomái.

Villámlást látunk a közelben, mire dörgés következik: azt mondjuk, a villámlás oka a dörgésnek, a dörgés okozata a villámlásnak. A villámlás időben okvetlenül megelőzi a dörgést és egyik a másik nélkül el sem képzelhető. Villámlás és dörgés oksági kapcsolatban vannak. Ha kalapáccsal ráütök az üllőre, akkor ez azon a helyen megmelegszik és ezenkívül hangot is ad: a megmelegedés és a hang okozatai a kalapács lezuhanásának; ennek oka a fölemelés, ennek oka az izomerőm, ennek oka a bevett táplálék, ennek oka — ha pl. növényi volt — a napsugár, a szén-sav, ásványi táplálékok stb. Ha sokszor nem is tudjuk megtalálni az okokat, mégis szilárdan meg vagyunk győződve, hogy bármi történjék körülöttünk, annak oka van, ennek az oknak megint oka van és így tovább; mindenütt az okok láncolatában hiszünk.

Az ok és hatás kapcsolatának ismerete nagyon fontos lehet az ember életében, mert — bár a létező dolgok sokféle kapcsolatban lehetnek egymással, mégis — az ok- és okozatbeli reláció különösen kidomborodott az emberi gondolkodásban. A „miért?“ kérdés izgatja állandóan és legjobban az emberi elmét. Az okok keresése, az »okoskodás« kezdete minden filozófálásnak, de nemcsak kezdete, hanem fenntartója is minden időkig. A tüneményeknek oksági kapcsolatban való fölfogása annyira gondolkodási formájává vált az emberiségnek, hogy e kapcsolaton

kívül nem is tudjuk fölfogni a tüneményeket és az, amit *tudásvágy*nak nevezünk, tulajdonképpen e gondolkodási formának kielégítést követelő ereje s a tudományok célja a dolgok okainak kiderítése, a legfőbb tudományé, a filozófiáé, pedig lehetőleg a végső okok kimutatása.

De hát *miért* kell minden dolognak okának lennie? Az oksági törvény fegyverét önmaga ellen is fordíthatjuk. Az örökös „miért?”-eknek mi a „miért?”-je? Mi az oksági törvény oka? Mert valóban kissé rejtélyesnek látszik, hogy minden dolognak kell okának lennie. Hogy a fentebbi kérdéseket föl lehet tenni, az mutatja, hogy az oksági törvény még sem annyira evidens, mint az igazi logikai axiomák: az azonosság törvénye, mely szerint „minden dolog az, ami” és az ellenmondás törvénye, mely szerint „semmi sem az, ami nem.” Az oksági törvény tehát mindig tárgya volt a bölcselek különös gondoskodásának. Igyekeztek magyarázatát, származását megadni. Kant-nál pl. e törvény egyikét teszi a tizenkét kategóriának; szerinte az oksági kapcsolatban való fölfogás elméneknek egyik gondolkodási formája, amely benne minden tapasztalattól függetlenül azaz *a priori* meg van. Hume azt mondja, hogy e törvény egyszerűen induktív törvény: szám'alanszor tapasztaljuk két tüneménynek időben egymásutáni lefolyását, tehát azt mondjuk összetartoznak s az elsőt oknak, a másodikat okozatnak nevezzük. E magyarázatok azonban nem elégitenek ki bennünket, mert az első dogmatikus ízű, a második pedig azért nem, mert pl. az éjjelre elejétől fogva mindig elkövetkezik a nappal, az éjjel még sem oka a nappalnak.

A következőkben az oksági törvénynek sokkal jobb magyarázatára akarom fölhívni t. olvasóim figyelmét. E magyarázattal „megértjük” a törvényt; „megértés” alatt értvén itt is csak azt, amit általában érteni kell, hogy t. i. a megmagyarázandó törvényt sikerül egy általánosabb, már megértett törvényre visszavezetni.

Ismert dolog, hogy még a mult század közepe táján — miután Hegelék üres észhüvelyezéseikkel a filozófiát rossz hirbe hozták — a szaktudósok, különösen a természettudósok a filozófiát mélyen lenézték, addig az utóbbi évtizedekben — amelyekben a bölcsészet ismét elfoglalta királynői trónját a tudományok között — éppen a természettudományok művelői közül adják magukat mind többen és többen a filozofálásra. Példák erre Helmholtz, Haeckel, Spencer, Wundt, Mach stb. és legújabban *Ostwald* Vilmos, a lipcsei egyetemen a fizikai kémia hírneves tanára.

E tudós szaktudományainak legvégsőbb és legrejtélyesebb alapkérdéseivel foglalkozik, mondhatni e tudományok épületeinek alapköveit mozgatja és nem kisebb célra tör, mint éppen ez alapköveknek ujjakkal való kicserélésére, így pl. az atomelméletnek és az aetherhypothesisnek jobb elméletekkel való helyettesítésére. Mélyreható vizsgálódásai közben — könnyen érthető módon — átterelődött a bölcsészet határába. Két ízben tartott már *természetbölcsészet* címen előadásokat; a mult éveket én is hallgattam. Előadásait könyvben is kiadta (W. Ostwald: Vorlesungen über Naturphilosophie. Leipzig. Veit & Comp. 1902.) Az ott hallottak és olvasottak alapján mondom, amiket elmondandó vagyok.

Ostwald filozófiájának sarkköve a mult századnak tudományos téren

elért legnagyobb fölfedezése: *az energia megmaradásának elve*. Mindjárt itt megjegyzem, hogy az e dologgal való foglalkozás egy kis jártasságot kíván a természettani fogalmak körében. Így mindjárt az elején szükség van a munka fogalmára. Ha egy zsák búzát fölviszek a padlásra, vagyis ha bizonyos erőt bizonyos uton végig legyőzök: *munkát* végzek. A munkát tehát kifejezi az erő és ut szorzata (P. S). Már most azt, hogy: ha pl. az emeltyű egyik végével bizonyos munkát akarok végeztetni, akkor a másik végén ugyanannyi munkát kell a gépbe belefektetnem, ezt az ókortól fogva tudták az emberek. A mechanikai arányszabállyal ezt így fejezték ki: amit a gépeken nyerünk erőben, azt elveszítjük utban és megfordítva. Mechanikai munkát tehát semmiből teremteni nem lehet és mechanikai munka semmivé nem lesz. Ez a munka megmaradásának elve, amely tulajdonképpen a perpetuum mobile lehetetlenségéből leszűrt tapasztalati tétel. Tovább menve: tapasztalati tény, hogy mechanikai munkával hőt lehet fejleszteni (pl. a vadember tűzgerjesztése száraz fák összedörzsölésével) és megfordítva, melyből munkát kaphatunk (pl. a gőzgépekben). Már most erre nézve tették a mult század 40 es éveiben R. Mayer heilbronni orvos és Joule angol sörgyáros és fizikus egymastól függetlenül azt a világra szóló fölfödözést, hogy egy bizonyos mennyiségű hő fejlődik és e hő visszaalakítva munkává, ugyanannyi munkát ad, mint amennyiből keletkezett. A munkából tehát akkor sem vesz el, ha meleggé alakul át vagyis a munka akkor is *megmarad* teljes értékében, mikor hővé alakul. Ámde — még tovább menve — munkából villamosságot is lehet kapni (pl. a dynamo) és megfordítva villamosságból munkát (pl. az elektromotor), továbbá munkából fényt, hangot, kémiai elváltozást s még többfelét is lehet előállítani és megfordítva. Mindezekre pedig nehány évvel a fentebbi fölfedezés után kimutatta Helmholtz, hogy ez átalakulások is mind bizonyos aequivalentia szerint történnek vagyis ha bizonyos A munkát B, C, D állapotokon engedek végig menni és a végén megint munkává változni: megint A munkát kapok, természetesen betudva az elkallódásokat. Mivel mechanikai munka, hő, villamosság, fény, hang, kémiai elváltozás stb. ilyképpen egymásba átalakulnak, tehát mind egy valamirek változatai, azért közös névvel is elnevezhetők és e közös név: *energia*. *Energia vagy munkaképesség tehát mindaz, ami munkából keletkezik vagy ami munkává válhatik*. Az előbb mondottakat most már így fejezhetjük ki: *az energia igen különféle alakokat vehet föl, de mennyiségére nézve mindig ugyanakkora marad. Ez az energia megmaradásának elve*. A munka megmaradásának elve ez általános elvnek csak egy speciális esete.

Az energia fogalmával jól meg kell barátkozni. Nem valami titokzatos abstractio ez, hanem nagyon is közönséges valóság. Pl. egy kis vasgolyót tartok a kezemben és egy ablak elé állok; most belevágom a golyót az ablakba: ez csörömpölve száz darabra törik; ezt az ugyancsak zajos hatást bizonyára nem egy hypothetikus valami idézte elő, hanem valami reális valóság és ez ám nem a golyó magában, mert hiszen a golyót lassan is oda tehetem az ablakhoz, hanem a golyóhoz kötött mozgási energia.

Hogy az energia nem hypothetikus mennyiség, hanem valóság,

sőt az egyetlen valóság, amelyről tudomással birhatunk, azt csakhamar belátjuk, ha odaállunk lelkünk kapuához és megnézzük, mi jut azokon keresztül tudatunkba. Itt kezdődik a dolog filozófiai része. Midőn valamiről *hallás* útján veszünk tudomást, akkor a hangban a levegő mozgási energiája hat reánk; amit *látunk*, az a sugárzó energiának recehártványunkban kifejtett kémiai munkája; a *szaglásban* és *ízlésben* kémiai energiák jutnak tudomásunkra; ha valamit *megtapintunk*, akkor azt a mechanikai munkát érezzük, amely ujjunk és a megtapintott test összenyomódásához szükséges.

Minden, amiről tudomást szerezhetünk ennél fogva csak energia lehet és a külvilág nekünk a térben és időben elosztott energia különfélesei gyanánt jelenik meg. Ha van is még más a világon energián kívül, arról nem szerezhetünk tudomást.

Ez energetikai világfelfogás elfogadásában eleinte az *anyag* fogalma okoz nehézséget. megszoktuk ugyanis, hogy az energiának kell „hordozó”-jának lennie és ez az anyag. Azonban Ostwald kimutatja, hogy azok a tulajdonságok, amelyeket az anyag fogalmában egyesítünk, szintén nem egyebek energia fajoknál. Ha egy több méter hosszú fémdrótton keresztül kellő erősségű villamos áramot vezetünk, akkor az izzásba jön, de egyúttal lefelé hajló ívalakot is vesz föl, tehát alakját és térfogatát is megváltoztatja. A beleadott villamos energia részben hő- és fényenergiává alakul át, de az alak- és térfogatváltozás is csak a belevezetett energiából keletkezhetett, tehát van *alakenergia* és *térfogatenergia* is. A súly, általában a gravitatio is energiafaj, melyet Ostwald *distancia-energiának* nevez. Van *felszínenergia* és van az energiának még számos formája, melyeket Ostwald rendre tárgyal. E vizsgálódások eredménye gyanánt kitűnik, hogy az anyag fogalmára nincs többé szükség, az anyag fogalma föloszlik az energia fogalmában és *bármely test nem egyéb, mint bizonyos energiafajok complexuma*. Az energia a substantia és accidentia is egyúttal; az energia a Ding-an-sich:

Az energetika első alaptételéből, az energia megmaradásának tételéből, tehát levezethető, — amint láttuk — hogy minden ami van: energia és minden ami történik: energia átalakulás. Már most arra a kérdésre, hogy: mikor, mely feltételek mellett történik valami? erre megfelel az energetika második alaptétele, mely szerint *ahhoz, hogy valami történjék, szükséges, hogy a jelenlevő energiákban intenzitás-különbség legyen* és pedig olyan, amely más energiafaj által nincs ellenstülözve, nincs compensálva. Más szóval: ott történik valami, ahol valamely energia magasabb intenzitásról (potenciálról) mélyebbre eshetik. Az összes energiafajokban ugyanis két tényezőt lehet megkülönböztetni: egy mennyiségét (capacitas) és egy erősségét (intenzitás). A kapacitástényezők különbségéből nem származik energiaátalakulás, ehhez intenzitás-különbség szükséges. Pl. ahhoz, hogy a víz *distancia-energiája* mechanikai munkává változzék át, szükséges, hogy a víz a föld színétől bizonyos magasságban legyen (ez az intenzitás-különbség) és az edény fala által a leesésben gátolva ne legyen. Az energetika e második alaptételét először Sadi Carnot állapította meg 1824-ben a hőenergián. Általánosítást a többi energiafajokra azonban sokkal később kapott e tétel, miután az első alaptétel teljes érvényben már bevonult a tudományba.

Összefoglalva az eddig mondottakat, látjuk, hogy Ostwald az idő, a tér és az energia fogalmainak keretébe az egész világot bele tudja foglalni. Ez az ő energetikai világgépe. E kép nemcsak a szervesetlen világot foglalja magában, habár példáinkat csak ebből vettük, hanem a szervezet is. Ostwald a szerves élet jelenségeit is szépen magyarázza az ő energetikai nézőpontjából, bár itt a magyarázat a bonyolultabb viszonyok miatt nehezebb. Nagyszerű alkotás ez, egyebek mellett különösen azért, mert ime egy egész világgörfogás áll előttünk — *egyetlen hipotézis nélkül*. Nincs e világgépnek egyetlen tényezője sem, melyet fizikai eszközzel mérni és mennyiségileg kifejezni nem lehetne, már pedig ez kritériuma a hipotézis-mentességnek.

Visszatérhetünk most már eredeti problémánkhoz, az oksági törvényhez, amellyel az előre bocsátottak után könnyen és röviden végezhetünk. Talán aránytalannak is fog látszani az eddigi előkészítés a tulajdonképpeni kérdés tárgyalásához képest, de nem így van, egyrészt mert az előkészítés szükséges volt a megértéshez, másrészt mert az eddigiekben voltaképpen a főkérdés is tárgyaltatott alattomban, amint mindjárt látszani fog.

Azt már láttuk, hogy — bár ok és okozat időben mindig egymásután következnek — ez időbeli egymásutániség nem teszi ki az oksági kapcsolatot. (Pl. az évszakok mindig egymásután következnek, mégsem okai egymásnak.) S miután térbeli összefüggésekről sem lehet szó, tehát az ok és okozat összefüggését olyas valamiben kell keresnünk, ami az időn és a téren kívül a világot kiteszi: *az energia átalakulásában*. Ha a kalapáccsal ráütök az üllőre, akkor az ütés, mint ok, szüli a hangot és az ütés helyének megmelegedését, mint okozatokat. Mi történt itt? *A kalapács mozgási energiája átalakult hang- és hőenergiává*. Az ok tehát egy átalakulásra képes, nem compensált vagyis szabad energiafaj, az okozat pedig egy vagy több más energiafaj, amelyek az előbbiből keletkeztek. Innen vannak azok a tapasztalati tények, hogy az ok megelőzi a hatást, hogy az ok a hatás fellépése után megszűnik és hogy a hatás az okkal egyenes arányosságban van vagyis minél nagyobb az ok, annál nagyobb a hatás. Az oksági törvény ama kifejezése, hogy: semmi sem történik ok nélkül, más szóval így hangzik: semmi sem történik bizonyos energiafajoknak más energiafajokká való aequivalens átalakulása nélkül. Ez pedig az energia átalakulásának s illetve mennyiségi megmaradásának elve. *Az oksági törvény tehát azonosul az energia megmaradásának (az energia átalakul, de mennyiségileg megmarad) elvével*. A megmagyarázandó törvényt ilyképpen visszavezettük egy felsőbb rendű, kételyt nem tartalmazó törvényre s így — az elől jelzett értelemben — megértettük!

Ostwald ezután az ok és okozat összefüggésének, más szóval az energiaátalakulás módozatainak igen beható elemzését adja, amelyre már nem terjeszkedem ki. Kimutatja, hogy a közbeszédben sokat oknak mondunk, ami tulajdonképpen nem az. Így pl.: bizonyos elektromos töltés másképpen alakul át hővé, ha fémvezetéken vezetjük le vagy ha levegőn keresztül sütjük ki; erre azt mondjuk, hogy a vezeték „ellenállása” az oka a hő ilyen vagy amolyan keletkezésének, holott azt kellene mondani: „feltétele”; vagy: ama bizonyos hollószárnyrebbenésről

azt mondjuk, hogy oka a lavinának, pedig az ok itt a hőtömegek helyzeti energiája (distancia-energia), mely az ellensúlyozás lelkisebb megszűntetésével mozgási energiává alakul át; vagy azt mondjuk, a lámpa azért ég, mert meggyújtottam, holott az ok itt a petroleum és az oxigén kémiai energiája, mely okozatként fénné és hővé alakul, ha a köztük levő compensatiót megszüntetjük; a hollószárny-rebbenést és a meggyújtást tehát inkább „indíték“-nak, „kiváltás“-nak kellene nevezni.

Ami már most az oksági törvény logikai természetét illeti, nyilvánvaló, hogy az nem „logikai szükségképeniség“, nem a priori gondolkodási forma, amilyenek egyáltalában nincsenek is. Tapasztalati tétel az, mint alapjában minden ismeret. Hogy a világ tüneményei között eligazodhassunk, — ami boldogulásunkra nézve nagyon fontos — egyező élményeinket összefoglaljuk és „fogalmat“, máskor „törvényt“ alkotunk belőlük. Amilyen mértékben helyes volt az összefoglalás, olyan mértékben lesznek igazak fogalmaink és törvényeink. Annyi bizonyos, hogy az idő és a tér fogalmaival együtt *az oksági törvény is hosszú fejlődés által szerzett és átörökítés által megerősített alapvető módja élményeink elrendezésének*. Amint pl. a szarvasfajnak hosszú idő alatt hatalmas agancsai fejlődtek, mert a létért való küzdelemben így jobban megállta helyét, úgy fejlesztette ki az emberiség magában a külvilági események szemlélésének és elrendezésének e módját, az oksági kapcsolatban való fölfogást, mert ez megélhetését elősegítette.

Ismertetésemet azzal a megjegyzéssel végzem, hogy nem az oksági törvény rendszeres tárgyalását tekintetem feladatombul, hanem e törvényt csak példának választottam, amelynek kapcsán egy mind inkább elterjedő, új s a jövőben valószínűleg uralomra jutó filozófiai iránynak alap-gondolatait akartam bemutatni. A vázlat persze száraz, de az egész mű tanulmányozását ajánlhatom mindenkinek, aki egy igazán exakt gondolkozásu, természettudományi módszerrel filozofáló nagy elme egyszerű alkotásában gyönyörködni akar.¹⁾

Amberg József.

A testi munka szerepe a nevelő-oktatásban.²⁾

„Minden Demosthenesnél szebben beszél a tett!“ Örömmel tapasztaljuk, hogy a neveléstudomány is e közmondásban kifejezett igazság álláspontjára helyezkedik újabban. Míg régen t. i. az volt a didaktika főelve, hogy: „Magyarázz meg jól mindent!“ később az, hogy: „Szemléltess mindent!“ a legújabb elv így szól: „Végeztess mindent magával a tanulóval!“ Cselekvés közben ugyanis meghallja és meg is látja ő maga a hallani és a látni valókat. Régen azt mondta a tanító tanítványainak:

1) A „Magyar Paedagogia“ 1904. jun.—júliusi számában található egy érdekes közlemény Waldapfel Jánostól *Paedagogia és energetika* címen, amelyben a nevelés célja van az itt vázolt energetikai alapon szépen kifejezve.

2) Répay Dániel kolozsvári tanítóképezői tanár előadása Budapesten 1905. július havában tartott tanítói továbbképző tanfolyamon.

„Hallgassátok...!” majd: „Nézzétek...!” most: „Cselekedjétek, csináljátok s győződjetek meg önmagatok a dolgok mibenlétéről!”

Amit a gyermek maga megcsinál, ahhoz nem kell magyarázat, nem kell bölcselkedés. Az önálló tapasztalás útján, a munkaközben s épen a munka által szerzett ismeret már magában véve is olyan tudást jelent, amely önmagunk alkotta ítéleten alapszik; ellentétben a ránk erőszakolt, a beemlézett, de meg nem emésztett tudással.

A tanítási anyagnak — legyen az bár a legvonzóbb is — passiv (szenvedőleges) befogadása, bemagolása egyáltalában nem gyarapítja sem az észet, sem a szívet. Igazi tudás csak az, amit önmagunk szereztünk, amiért meg kellett dolgoznunk önmagunknak. A tanító csak taníthatja növendékét; de nem tanulhat helyette. Tanulnia öneki kell magának. Csak így válik az ismeretben rejlő kincs sajátjává, soha ki nem fogyó, sőt hova-tovább mindig jobban és jobban kamatozó vagyonává.

Igazi tudás csakis önálló munka útján szerzhető. A pusztai szemlélés — bármily beható legyen is az —, a közlötteknek passiv befogadása nem eredményez eleven ismeretet, igazi tudást.

Tiszta fogalmakhoz, önálló véleményhez, biztos ismerethez a fiziológiai-kísérleti lélektan tanítása szerint is csak úgy juthatunk, a dolgok mibenlétéről — hacsak megközelítőleg is helyes — tudomást csak akkor szerezhethetünk, hogyha nemcsak 5 érzékszervünk közül minél többel vizsgáljuk a dolgokat és jelenségeket, hanem emellett még összes mozgási érzeteinket s egész testünk közérzetét is számításba vesszük, azaz: hogyha az ismeretszerzésnél testi és lelki erőink összességét működésbe hozzuk.

Világos dolog tehát ezek szerint, hogy a test ügyességének, technikai készségének megbecsülhetetlen hasznát vehetjük az ismeretek szerzésénél.

Jól tudjuk, hogy már a pusztai szemléletnél is az érzékszervek épségén kívül azok gyakorlottsága is elengedhetetlen feltétele az észrevételnek. Pedig a helyes észrevételnél magánál még nem állapodhatunk meg. Ezzel még csak a kezdetén vagyunk az ismeretnek, a tudásnak. A végére akkor érünk az ismeretszerzés folyamatának, hogyha arról, amit tudunk, egyuttal számot is adhatunk önmagunknak s még inkább akkor, amikor tudásunkat az annak kifejezésére szolgáló módok és eszközök valamelyikének segítségével embertársainkkal is közölni tudjuk.

Nem állítom ugyan egész natározottsággal azt, hogy *mindenki csak annyit tud, amennyit másokkal közölhet*; annyi bizonyos azonban, hogy az ember — ha bármilyen primitív módon is — ki tudja fejezni azt, amiről lelkének tudomása van, hogy érzelmeinek, meggyőződéseinek, elhatározásainak, egyszóval lelke tartalmának kinyilvánítására képes. Hacsak nem hülye természetesen.¹⁾

Az meg már egészen bizonyos igaz, hogy csak annak a tudásnak (lelki tartalomnak) van értéke, amelynek akár anyagi, akár erköcsi

¹⁾ Én például teljesen meg vagyok róla győződve, hogy csak a mostoha anyák mentegetődő szavajárása az a közmondás, hogy: „Néma gyermeknek az anyja sem érti szavát.”

hasznát tudja venni a tulajdonosa, amelyet akár a maga, akár a mások javára, gyönyörűségére, avagy okulására fordítani, amelyet valami módon kifejezni, megérezkíteni képes.

Legértékesebb tudás (lelki tartalom) mindenesetre az, úgy annak tulajdonosára, valamint a közre nézve is, amely a legtökéletesebb módon és formában jut kifejezésre és legszerencsésebb az az ember, aki lelkének kincseit a tökéletes kifejezési eszközök és formák valamelyikének segítségével, művészi módon képes kinyilvánítani, megérezkíteni, *realizálni*.

A lelki élet, az eleven tudás megnyilatkozásának eszközei, módjai, formái: a mozgás (taglejtés, arckifejezés), a hang (beszéd, művészi szóbeli előadás, ének, zene), rajz, művészi ábrázolás; anyag-alakítás, képzőművészeti alkotás s az igaz, szép és jó kifejezésének megszámlálhatatlan sok más eszköze, formája és módja.

Aki ez eszközök mennél többjének segítségével s mennél tökéletesebben kinyilatkoztathatja lelke tartalmát: annál tökéletesebb is az a tartalom. A fejletlen, a műveletlen ember érzelmi és gondolat kifejezési eszközei, módjai és formái még igen közel állanak az állatéihoz. Lelkének és testének tökéletesedésével együtt tökéletesedik a lélek tartalom kifejezési módja s változatosabbakká lesznek annak eszközei és formái is.

Nem bocsátkozom annak vitatásába, hogy a lelki tartalom megérezkítésének melyik a legtökéletesebb eszköze és módja. Az esztétikusok dolga, hogy eldöntsék vajjon a hangzó művészetek (beszéd, költészet, ének zene) és az alakító képzőművészetek (építészet, szobrászat, iparművészet, festészet) közül melyik a tökéletesebb. Az ő dolguk annak a meghatározása, hogy melyik művészet képes az igazat, a szépet, a jót, kézzel és szívvvel leginkább felfoghatóbban kifejezésre juttatni s hogy melyik művészeti megnyilatkozás a legáltalánosabb és legmaradandóbb úgy mineműségében, valamint hatásában. Annyit határozottan állíthatok azonban, hogy az lenne a legtökéletesebb kifejezési módja és eszköze az emberi lélek tartalmának (érzelmeknek, gondolatoknak, elhatározásoknak), amely mód és eszköz mindezeket, ezer meg ezer árnyalataikkal együtt a leghűebben kifejezésre juttatná.

Ezt a módot természetesen csak a Mindenható ismeri s ilyen eszközzel csak ő rendelkezik. De vajjon nem a legfényesebb bizonyítéka-e az ember isteni eredetének az a tény, hogy ő is lelke tartalmának, eszméinek, terveinek kifejezésére, megvalósítására törekszik, hogy gondolatainak, érzelmeinek, elhatározásainak megtestesítésére vágyik, s ezt meg is kísérli, hogy formálni, alkotni, hogy *teremteni* tud?!

Erősen hiszem, hogy noha az esztétikusok szerint a költészet a lélek tartalom legtökéletesebb kifejezője: az ember legeredetibb gondolat- és érzelem-kifejezési eszköze mégsem a beszéd, hanem a mozgás, a taglejtés, az arcjáték, az alakítás, a gondolatoknak és érzelmeknek *látható* formában és módon való megtestesítése. Utánozni, mimelni, alakítani, megmutatni, megcselekedni tud és sokkal inkább és hamarabb kész az ember már akkor is, amikor beszélni még meg sem tanult. És, amennyire igaza van Herbartnak abban hogy: „Allen Operationen der Hand entsprechen eben so viele des Geistes“ (A kéz minden ténykedésének ugyanannyi szellemi ténykedés felel meg); épen annyira igazam van

— úgy gondolom — nekem is, ha azt állítom, hogy *minden lelki tevékenységet — párhuzamosan — ugyanannyi testi munka kísér.*

A lelki élet mintegy ösztönyszerűleg nyilvánulni igyekszik az izommozgásban a testen. Minden fejlett és gyakorlott idegzetű ember teste oly élénken tükrözteti vissza lelke munkáját, hogy legtöbbször a pusztá taglejtésből és arcelváltozásból is csaknem biztosan eltalálhatók gondolatai és érzelmei.

A lelki működés karöltve halad a testi működéssel s így a *gondolatoknak testi cselekvésben, célszerű mozgásban, tettben való megtestesítése fiziologiai szükségesség.*

Kiváló szerepet játszanak a gondolatok és érzelmekek megérezkítésében különösen a karok, a kezek, a gyakorlati tevékenységnek e legfontosabb hordozói s véghez-vivői. A kéz, amely taglejtés alkalmával oly ügyesen levegőbe rajzolja a gondolatokat, époly hűen vetítheti azokat szilárd tárgyra, papírra, vászonra, kőbe, agyagra stb. is, ha az eszközzel való bánásmód technikáját elsajátítja. A legkezdtelegesebb gyermeki rajz, avagy alakítás is mindenkor eredménye a belső, a gyermek lelkében végbemenő alakulásnak az ott termelt képnek, avagy gondolatnak. Az ember semmit nem gondolhat el úgy, hogy a gondolata alaktalan valami maradjon. Ha csak lelki szemekkel is; de *mindenesetre látható valóság minden gondolat.*

Itt tűnik ki a slöjdnek, mint a cselekvéssel kapcsolatos gondolat-kivetítés, megérezkítés, megtestesítés egyik kiváló eszközének és módjának nagy jelentősége. *Minthogy a legtökéletesebb szóbeli, a legtüzesebb szemléltető oktatás nem biztosítja egymagukban a tanultak helyes felfogását; minthogy az igazi, eleven tudáshoz csakis a mozgással, cselekvéssel kapcsolatos ismeretszerzés útján juthatunk; minthogy elvont gondolatok is csak úgy szerepelhetnek lelkünkben, ha azokat legalább gondolatképek gyanánt megérezkítjük lelki szemünk előtt s mindaddig, amíg realizálni nem tudjuk őket, legfeljebb csak sejtelmek azok; minthogy csak az a gondolat ér valamit, amely tettekben megvalósítható: épen azért a slöjdnek nevezett okszerű tevékenység, továbbá a rajz, amelyek épen a gondolatok realizálására, megtestesítésére törekcsenek, a legkiválóbb méltánylásban részesítendőek a nevelő-oktatásban.*

A leghatározottabban óhajtandó, hogy az egész elemi népiskolai oktatás a cselekvéssel kapcsolatos érzékeltetés, az okszerű testi munka, az utánzó, alakító, a teremtő munka alapjára helyezessék. Ónajtandó, hogy a slöjd, azaz: a jelzett értelemben felfogott okszerű cselekvés, alakítás, gondolat-megtestesítés, mint a lelki élet megnyilatkozásának legeredetibb, legtermészetesebb módja és eszköze a gondolat és érzelmekifejezés többi alkalmazott tehnikai eszközeivel (írás, olvasás, rajzolás, játék, föld-megmunkálás, torna) együtt, állandó, folytonos alkalmazásban legyen az összes tantárgyak tanításánál s nevelői és taníói eljárásunk minden legkisebb mozzanatánál.

Hadd öntse lelke tartalmát szellemi fejlettségének és testi ügyességének fokához mért formába a gyermek. Hadd testesítse meg minden szerzett gondolatát, hadd munkálkodjék, hadd alakítson, hadd teremtsen, mert ez az ő legtermészetesebb joga, legszebb emberi hivatása!

Senki se ámitsa azonban önmagát és a világot azzal, hogy a heti 1—2 órai u. n. kézügyesítő oktatással — amely még hozzá szintén tetemes szellemi munkát és egyhelyben maradást kíván — már az élet legkülönbözőbb körülményei között leendő biztos tájékozódásra, boldogulásra és a sorsán önerejéből való segíteni tudásra képesíthető az ifjuság.

Igenis életrevalóságra, a gyakorlati életre neveljen a népiskola és minden iskola egyaránt; de véleményem szerint ezt nem teheti meg a heti 1—2 órai u. n. kézügyesítő oktatással, hanem egyedül a folytonosan munkáltató, az összes ismeretszerzést okszerű, testi cselekvéssel összekapcsoló nevelve oktató módszer alkalmazásával

Ezt a nevelve-oktató eljárást munkáltató, cselekedtető, szellemet és testet egyszerre és egyaránt foglalkoztató, munka közben s épen a munka által való nevelő-oktatásnak nevezzük. Ez a munkáltató alakított tanítás nem elégszik meg heti 1—2 órai agyaggyurással és faricskálással, hanem folytonos, állandó és együttes testi és szellemi foglalkozást kíván s nem is vezéreltetik sem a hasznosság sem a szakszerűség elve által.

Ne legyünk olyan hiszékenyek, avagy önhittek, hogy a gyermek testi és szellemi erőinek összhangzatos kimivelését heti 1—2 órai u. n. kézimunka-oktatással már biztosíthatjuk. A gyermek egész élete ellentmond e föltevésnek, mert vérmérséklete, munka- és mozgási ösztöne, utánzó, alakító kedve, teremtő hajlama nem redukálható heti 1—2 órára, nem fér belé heti 1—2 órai időbe. A gyermek folytonos testi tevékenységre vágyik és pedig annál inkább, mennél inkább közelebb van az állati eleihez. Megülni télenül, passzív szemlélődésben, hallgatásban egy percig sem képes megerőltetés nélkül. Réá nézve kín, gyötrelem minden egyes pillanat, melyben testi létlenségre, egyhelyben maradásra van kárhozthatva. Még enni sem tud nyugodtan. Ismételten mondom tehát, hogy önámítás azt hinni, hogy az iskolai kánpadokban, passzív szellemi munkától elszenvedett gyötrelemért heti 1—2 órai u. n. kézimunka-oktatással már kárpótolhatjuk a gyermeket, hogy eligázottságát elfeledtethetjük vele, hogy ennek káros következményeit orvosolhatjuk.

A gyermek szellemi munkát végezni, elméleti ismeretet szerezni, azaz köznyelven: tanulni is csak úgy tud igazában, hogyha a tanulás testi mozgással van kapcsolatban, hogyha amellet, hogy lehetőleg összes érzékszervei működésben vannak (ha lát, hall, szagol, izl l, tapint), *együttal tess-vesz is, ha mozog, ha fog, ha emel, hajlong, egyszerűval, ha cselekszik, ha testi és szellemi erői teljességét működésbe hozhatja.*

„A világos felfogás érzetét tartom én a nevelő-oktatás legigazibb fűszerének” mondja Herbart. És hogyan jut e fűszerhez a tanuló? Cselekvési ösztönének akadálytalan megnyilatkozása, érvényesítése által. Pusztán csak az 5 érzékszerv közvetítésével — mint mondtam — még egyáltalában nem juthat tiszta, világos felfogáshoz a gyermek. Önmagának kell azt megszereznie az érzéki észrevételt kiegészítő s ezt igazi ismeretté, eleven tudássá tevő, helyesen irányított, önálló tevékenységgel.

Goethe mondta egy helyütt: „Amit atyáidtól örököltél, szerezd meg újból, hogy valóban a tiéd legyen!” Nagyon helyes intelem. Bár már atyáink is a lelkükbe vették volna e mondást! Bizonyára nem kerültek

volna dobra ősi udvarházaik, méneseik, gulyáik s arany kalászt termő, gyönyörű rónáik.

Csakhogy az újra-szerzéshez megfeszített munka kell ám! Fel hát, munkára, nemzetem ifjúsága!

*

A népiskolai észszerű cselekvésre való nevelésnek s a testi készségek, ügyességek kiképzésének alapelveit a következőkben foglalom össze az elmondottak alapján:

1. Az elemi népiskola kizárólag általános nevelő-intézet és nem meghatározott élethivatásra előkészítő szakiskola. Ennélfogva:

2. egyetlen egy tantárgy sem szerepelhet tantervében olyan, amely önmagáért taníttatnék s mint ilyen pusztán a saját különleges céljait szolgálhatná s elsősorban gyakorlati, hasznossági érdek által vezéreltetnék.

3. Az u. n. közügyesítő oktatás — eddig legalább — különösen hajlandó a hasznossági szempontot irányadóul tekinteni. Ez ellen a leg-határozottabban tiltakoznunk kell az elemi népiskola nevelő-intézeti jellegének megóvása, sértetlen megőrzése érdekében. Az u. n. közügyesítő oktatás is csak annyiban foglalhat tehát helyet az elemi népiskolában, különösen annak mindennapi tagozatában csak annyiban foglalhat helyet, amennyiben a többi tantárgyak tanításánál s a többi nevelői ténykedések végrehajtásánál segítségül vehető, a cselekedtető érzékeltetésnél alkalmazható.

4. Az agyag-, papir-, fa- és fémmunkáknak külön órákban és külön tantárgyként való tanítása is csak addig engedhető meg és kívánatos tehát az elemi népiskolában, amíg az illető munkák anyagával, ennek kezelésével, formálásával, sajátosságai titkaival a gyermekek megismerkednek. Mihelyt tisztában vannak ezekkel, a kézimunkának (*slöjd-nek*) külön órákon való tanítása azonnal beszüntetendő s összekapcsolandó a többi tantárgyak tanításával, mint eszköz, részint az előkészítés, részint az előterjesztés, leginkább pedig az alkalmazás fokán épen úgy, mint más technikai ügyesség, pl. az írás, olvasás, rajzolás, stb.

5. A tanulók a tanítás és nevelés cselekvő részeseivé teendők. Erre kiváló készséget szerezhetnek a gyermekek a *testi munka*, a *slöjd* üzése, gyakorlása által.

6. A slöjd gyakorlása belátásra, tudásának megbírálására, a külvilág jelenségeinek kutatására, helyes megítélésére s megokolására is képesíti a gyermeket, önbizalmat, önérzetet kelt a tanulóban, mert sikerhez juttatja igen hamar. Képessé teszi az ifjút egyszóval arra, hogy az élet göröngyös utjain biztos lépésekkel, nyitott szemmel haladhasson.

Mindezek egyuttal a nevelő-oktatás céljai is. Ime a testi munka szerepe annak keretében.

Répay Dániel.

Megfigyelések a népiskolába járó gyermekek iskolai életéből.

— Harmadik s utolsó közlemény. —

Betegség.

A testi betegség, mely némileg megzavarja a lélek szabályszerű hullámzását, bemutatom az általam nyolc éven át végzett megfigyelésemet, melyek az iskolába járt gyermekek egészségi viszonyait tüntetik fel. Megjegyzem azonban, hogy a táblázatban foglalt adatok nem lehetnek irányadók, mert az éghajlati viszonyok, az egyes vidékek talajviszonyai, továbbá a járványos betegségek, melyek eddigi tapasztalataink szerint leginkább az iskoláskorban levő gyermekeket támadják meg, módosítják az egészségi viszonyokat. Minthogy pedig az egészségi viszonyok mind a társadalom élete, mind az iskoláztatás szempontjából végtelen fontos, véleményem szerint nagy horderejű munkát teljesítenénk, azzal, ha minél szélesebb körben terjesztenők ki erre figyelmünket. Közvetlen érintkezünk a néppel és gyermekeivel, tehát módunk volna alapos, megbízható munkát teljesíteni. Megállapíthatnók az egyes vidékek egészségi viszonyait és az iskoláztatás hatását a gyermekek egészségére.

Adataim a X-ik táblázatban láthatók. Ezen táblázat első tekintetre megdöbbentő számokat tár elénk. Éppen ezért szükséges, hogy az adatokat megvilágítsam. Nemcsak az ágyban fekvő betegeket jegyeztem fel, hanem a gyermek egészségének legkisebb változását is.

X.

Iskolai év	A gyermek kora												Még halt	Összesen
	6		7		8		9		10		11			
	Nem beteg	Egészs. vált.	Nem beteg	Egészs. vált.	Nem beteg	Egészs. vált.	Nem beteg	Egészs. vált.	Nem beteg	Egészs. vált.	Nem beteg	Egészs. vált.		
1896/97	16	18	10	9	5	3	—	5	—	1	—	—	—	67
1897/98	1	26	10	20	8	2	1	2	—	1	—	—	4	75
1898/99	11	26	4	21	1	6	2	1	—	2	—	—	—	74
1899/900	25	27	16	16	7	3	1	3	—	—	—	—	—	98
1900/901	25	7	22	7	11	1	3	2	3	1	—	—	—	82
1901/902	18	27	24	14	3	9	4	4	1	1	1	—	—	106
1902/903	13	32	21	17	6	9	3	5	—	—	—	—	2	108
1903/904	16	21	8	10	3	5	1	1	1	—	—	—	—	66
Összesen	128	181	115	114	44	38	15	23	5	6	1	—	6	676

Fejfájás, csömör, gyomorhaj, tüdőhurút, lábfájás, fültőmirigy, arc-daganat, fül-fájás, szemfájás, bárányhimlő, 1—2 napos váltóláz, stb. mind fel lettek jegyezve. Ezért oly nagy az egészségi változások száma a táblázatban.

A következő táblázat összefoglalva tünteti fel kor szerint a nyolc évi adatokat.

XI.

A gyermekek		Egészségi változása nincs		Egészségi változása van		Meghalt	
kora	száma	szám	%	szám	%	szám	%
6	310	128	41·6	181	58·4	1	0·3
7	232	115	50·9	114	49·1	3	1·3
8	82	44	53·7	38	46·3	—	—
9	40	15	42·5	23	57·5	2	5·2
10	11	5	45·6	6	54·4	—	—
11	1	1	100	—	—	—	—
Össz.	670	308	45·6	362	54·4	6	0·8

Ezen adatok összesítéséből látjuk, hogy az összes iskolásgyermeknek csak 45·6 tized százalékának egészsége nem szenvedett változást; míg 54·4 tized százaléka, tehát több, mint fele, ki volt téve kisebb-nagyobb változásnak. Ez a körülmény eléggé indokoltá teszi azt, hogy egészségi szempontból soha sem helyeselhető a gyermekeknek egyhuzamban több órán át szellemi munkával való foglalkoztatása. Az elme tevékenységére sem jár haszonnal. Ezért tettem azt, hogy a gyermekek szellemi foglalkozását minél rövidebb időre redukáljam. A gyermekeket naponta csak három órán át foglalkoztatom. Délelőtt két órát, délután egy órát. Ez elegendő volt mindig a tananyag bevezetésére. Mert a gyermek értelmi tehetsége csak azt fogadja be maradandóan, amit odaadó figyelemmel hallgat. Többet tanul a gyermek tizenöt perc alatt élénk figyelemmel, mint egy órai figyelem nélküli gyakorlással.

De lássuk a komolyabb következményekkel járó betegségeket, melyek az alábbi táblázatban vannak feltüntetve. Itt egészen más számadatokat találunk.

XII.

A gyermekek		I s k o l a i é v e k								Összesen	Százalék
		1896/7	1897/8 ¹⁾	1898/9	1899/900	1900/1	1901/2	1902/3	1903/4		
kora	száma	beteg	beteg	beteg	beteg	beteg	beteg	beteg	beteg		
6	310	7	26	10	10	3	7	9	4	76	24·5
7	232	7	24	6	6	2	2	6	4	57	24·5
8	82	2	3	2	2	1	3	1	1	15	18·3
9	40	4	3	—	1	—	2	1	—	11	27·5
10	11	1	1	—	—	—	1	—	—	3	27·2
11	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Össz.	676	21	57	18	19	6	15	17	9	162	24
Százalék		31	76	24	19	7	14	15	13	—	—

E táblázatban már azokat számítottam, kik egy hétig vagy huzamosabb ideig tartó oly betegségben szenvedtek, mely jó gondozás és orvoslás hiányában komolyabb következményeket vont volna maga után. Ilyenek: a tüdőgyulladás, váltóláz, difteritis, vörheny, himlő, stb.

Amint e táblázatból látszik, a nyolc év alatt 6 éves gyermek volt összesen 310. Ebből komoly betegséget szenvedett 76. A 7 évesek száma 232, betegséget szenvedett 57. A 8 évesek száma 82, beteg 15. A 9 évesek száma 40, beteg 11. A 10 évesek száma 11, beteg 3. Tehát átlagos számítás szerint minden korban körülbelül 25 százalék beteg. Meghalt: 1 hat éves, 3 hét éves és 2 kilenc éves. Ha évenként vesszük a komoly betegségeket, átlagosan minden évre esik 24 százalék. Megjegyzendő azonban, hogy az 1897/8-ik iskolai évben a vörheny-járvány uralkodott a gyermekek között, ez az oka, hogy ez évben legtöbb a betegek száma. Ha ebből a megfelelő százalékot leütjük, még akkor is figyelemre méltó a betegség százaléka. Ennek okát egyáltalában nem az iskoláztatásban kell keresni, hanem a szülők némi gondatlan-ságában. Igyekeznünk kell azért azon, hogy alkalomadtán felvilágosítsuk a szülőket arról, hogy amennyire lehetséges, ruházatban, ételmezésben és tisztaságban kellően gondozzák gyermekeiket. Legyen gondunk az egészség ápolására is. Mert csak egészséges testben lakik az egészséges lélek.

Ami a vidék, helység vagy város egészségügyi viszonyainak megismerését illeti, némi részben ebben közreműködhetünk. A közigazgatás hivatalnokainak a kötelessége ugyan a közegészségügyi viszonyok megfigyelése, de adatainkkal hasznosan támogathatjuk őket.

1) Ez évben a vörheny uralkodott a gyermekek között.

A tanítás és nevelés egészségi szempontból.

A népiskolai tanításban és nevelésben két igen fontos dolgot kell szem előtt tartani. Első a gyermek fejlődés alatt álló testi szervezete, másik a kezdetleges állapotban levő szellemi tevékenysége. E két dolog mindegyikének megvan a maga munkálkodási köre. Sem az egyiknek, sem a másiknak nem szabad természetes fejlődését sem gátolni, sem pedig előtérbe tolni. Mert míg a testi szervezet a gyermekkorban nagyfokú tevékenysége mellett a test fejlődését munkálja, addig a szellem a külbehátások következtében gyarapodik. A testi szervezet fejlődésére nem csak belső, de külső ráhatásokkal is hathatunk. Mert az izmok s a test egyes szervei a tápláltság mellett csak úgy jutnak erőhöz, ha rendeltetésükhöz, életcéljukhoz acéloztatnak. A szellemi tehetségek munkálkodását előmozdító szervek, tehát az agy idegei az emberi testnek legfinomabb s így a legkényesebb eszközei, melyek megtűrnek ugyan erősebb ingert is, de sohasem veszélyeztetés nélkül. A szellemi tehetségeket a túlhajtott külbehátások a tapasztalat szerint veszélybe döntik. Azok az idegek, melyek a szellem számtalan irányban való munkásságát előmozdítják, finomságuknál és érzékenységüknél fogva megkövetelik, hogy óvatosan bánjanak velük. Mert amint tudjuk, munkásságuk csak egy irányban is csappanjon meg, úgy a többi sem képes a munkát összhangzóan teljesíteni.

Az inger, mely az agyra, a szellemi tehetségeket munkáló idegekre hat, mindenkor mérsékelt legyen. Nem arra kell törekedni a szellem képzésekor, hogy minél erősebben hassanak reá, hanem hogy minél inkább mérsékeljük a hatást, s adjunk neki pihenőt. Sehol annyira nem fontos a kimélet, mint éppen az értelemképzésnél. Hiszen ha az agyat, mely még akkor sem pihen, mikor a test többi szervei nyugosznak, kitesszük a zaklatásnak, az erőltetett izgatásnak, könnyen tönkre tehetjük. Már azt a törekvést, hogy minél több eredményt és minél rövidebb idő alatt igyekeznek elérni bizonyos munkakörben a pedagógusok, nem lehet eléggé kárhóztatni. Ez a legnagyobb botlás, melyet a nem eléggé alapos megfigyelés szülhet.

Az élet túlhajtott izgalmai közepette a társadalmi életben fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy a nagyfokú idegesség ijesztő módon szaporodik. A szakértő orvosok állításait kétségbe nem vonhatjuk, mert magunk is látjuk az idegbetegek nagy mennyiségét. A művelt társadalom kétharmada e felette veszedelmes betegségnek van kitéve. Ha ez így áll, úgy feltétlenül szükséges már a gyermekkorban e jelenséget mély figyelemre méltatni s a gyermeknevelésben minden oly munkálkodást, mely — habár a legkisebb mértékben is — hozzájárulhatna a bajhoz, igyekeznünk kell alaposan megvizsgálni és megszüntetni. Könnyelműen venni a dolgot nem szabad, mert e jelenség nem egyszerre, hanem hosszas idő multával üti fel fejét, amikor már a gyógyítás lehetetlen.

„Az idegesség létrejövetelében szerepet játszanak bizonyos anthropologiai tényezők is; ilyenek a kor, nem, foglalkozás, testalkat, stb. Az idegesség fő jele a szellemi körben az ideges gyengeség, azaz az ilyen bajban szenvedők idegrendszere izgatottabb, sebesebb működésű,

de gyengébb is, mint másé. Az idegesség nem hirtelen tör ki, hanem lassankint, mintegy lopva lep meg bennünket; jelentkezésének tünetnyei a következő sorrendben sorolhatók fel: álmatlanság, fejfájás, fülzúgás, túlságos hidegség vagy melegség érzete (idegláz), sebes érverés, szivdobogós, légzésbeli zavarok, ideges emésztetlenség, a bőr égésének túlságos fokozódása vagy teljes kialvása, rendellenes bőregések, gyors kifáradás, reszketés, görcsök és az izmok bénulása. Az önuralom elvesz, kedvetlenség és félelem kapnak lábra. Kényszerszergondolatok és a képzelőtehetség fokozódása zárja be ezen oly gyakori kórképet.“ (Dr. Laufenauer Károly. Az idegességről.)

Az emberi szervezet idegrendszere két csoportra osztható. Egyik csoport alá tartoznak azok az idegcsoportok, melyek akaratunk által működnek, másik csoportba azok, melyek akaratunkon kívül eső mozgásokat végeznek. Ez utóbbi *szimpatikus idegrendszernek* nevezetik. E két idegrendszer egymástól nem éppen független. Bármelyik legyen is kiteve erősebb hatásoknak, a másik szintén megérzi azt. A szívnek például szimpatikus idegrendszere adja meg a folytonos mozgást, lüktetést. Az akaratunk alá rendelt idegcsoportnak erősebb igénybevétele reflex uton hatást gyakorol nemcsak a szív működésére, de a többi szimpatikus idegcsoportra is. „Amily mértékben van szívünk, mint a vérkeringést fenntartó szervünk, kedélyi életünkben a reflektorikus hatásoknak alávetve, melyek eredménye a kedély izgalmainak megfelelő szivdobogás: éppen olyan, sőt nagyobb mértékben hatnak a legcsekélyebb pszichikai hatások is átterjedőleg az edénymozgató középpontokra.“ (Természettud. közl. 155. l. Ónodi D. Adolf.)

Ezen tétel világosan fejezi ki, hogy a legcsekélyebb lelki munkálkodás is kihat a szimpatikus idegekre is. Már ez is elég bizonyíték arra, hogy a lelki munkálkodást nagyon fokozni veszedelemmel járhat.

Az emberi szervezet idegeinek — műszóval élve — vannak bevételei és kiadásai. A gyermek születése alkalmával bizonyos mennyiségű idegerőt hoz magával a világra. Ezt az idegerőt szaporíthatja, növelheti, de fogyaszthatja sőt ki is merítheti. Ha a bevételhez nem arányosítja a kiadást, szóval nagyobb mértékben igénybe veszi annak munkásságát, mint azt az idegek mérsékelt működése megkívánja, úgy veszélynek van alávetve a testi szervezet legfontosabb mozgató ereje.

A túlfokozott szellemi munka, habár semmi külső inger nem játszik is közre, veszedelmet rejt magában nemcsak az agy idegeire, de a többi idegcsoportokra is. Mert az agyban keletkezett mindennemű mozgalmak az idegfonalakon, mint villamfolyam terjednek szét a test minden részébe s hol itt, hol ott nyilvánulnak erősebben, vagy gyengébben. Ezért az agy idegei, valamint a vele összeköttetésben lévő idegcsoportok kiadásait mérsékelni s normális helyzetben tartani feltétlen kötelessége a nevelésnek mind az értelmi, mind az erkölcsi nevelésben.

Hogy mennyire veszedelmes betegség az idegesség, legyen szabad idéznem erre nézve *Moravcsik* Ernő Emil szavait: „Az ideges egyén lelki hangulata felette változó s a legszélsőbb határok közt ingadozik... A szerzett ideges hajlam esetében már korán mutatkozik a különbség: szeretnek álmodozni, légvárat építeni, s képzeletök — a megfontolás

csökkenése következtében — felette csapongó. Az egyes képzeteket mindig élénk hangulat szinezi. Csekély ok elégséges, hogy kicsapongó jó kedv levertségnek, nyomottságnak adjon helyet. Az ilyen ideges egyén lelki világa a sejtelmek, nyomasztó előérzetek egész tárháza. Nincsen gondolata, tette, lépése, amelyet valami abnormis hangulat ne kísérne. Sokszor csekély ok miatt eltépelődik órák hosszáig. A lelki hullámmásra jelentékenyen hat a képzelet, a külvilág eseményei, az időváltozás. Az ilyen egyén az utjába kerülő akadályokkal nehezen tud megküzdeni, gyorsan elveszti lelki erejét reményeinek, vágyainak meghiusulásakor megtörtén omlik össze s érzelmi világa egész erővel zudítja rá a legnyomasztóbb, legkétségbeesettebb hangulatot.“ (Természettud. közlöny, 1891. 117. l.)

Az eddigi fejtegetésekből kiviláglik, hogy nem annyira az erős testi foglalkozás, mint a szellemi munkásság fokozott előtérbe helyezése veti el magvát az idegbetegségnek. Megerősödését növeli a világi javak utáni lázas törekvés, a megélhetést biztosító rohamos tevékenység. Ha e betegség ellen küzdeni módunkban nincs és látjuk annak felette veszedelmes terjedését, beható megfigyeléseinkkel oda kell törekednünk, hogy a fejlődésben lévő testi szervezetet megóvjuk attól, ami még jobban elősegítené a kóros állapot csirázó képességét. Bebizonyított tény, hogy az elme minden külső mesterséges ráhatás nélkül is ki van téve a veszélynek. Ha már most ehhez külső mesterséges fogásokkal is hozzájárulunk, nagy mértékben segítjük elő az idegbetegséget, melytől leginkább a fejlődő testi szervezetet kellene megóvni.

Az újabb időben azt tapasztaljuk, hogy még a jelesebb pedagógusok is meggondolatlanul téves uton kezdenek járni. Elvül tüzték ki: *Minél több eredményt, minél rövidebb idő alatt.* Nem gondolván meg, hogy ez az elv mily óriási veszedelmet rejt méhében. A népiskolában az olvasás tanításával nincsenek megelégedve, alkalmas módot keresnek arra, hogy a felállított veszedelmes axiómának érvényt szerezzenek. A gondolkodás, a képzelet, az emlékezőtehetség fokozására felhasználják a testi szervezet idegeit. Tehát az agy idegeinek munkáját külső mesterséges mozdulatokkal fokozzák. A megismertetendő hangot, ezzel kapcsolatban a betűt a test végtagjainak mozdulataival, rágásaival kötik össze, azt mondván, hogy így könnyebben maradandóbbá lesz az emlékezetben. Ezt nevezik phonomimikának. Megelőzi ezt egy mese vagy történet elbeszélése. A mese vagy történet elbeszélését követi az arcjáték és tagmozdulat, mint főmomentum, mely hivatva van hatni az emlékezőtehetség erősebb munkálkodására.

Ha az elbeszéléseket, meséket figyelembe vesszük, ha ezeknek képző hatását az értelemre, a képzetre és a gondolkodásra vizsgáljuk, elvitázhatatlan tény az, hogy a gyermeknek ezek kedvesek, kellemesek. Ezeket örömmel hallgatja, s ezek már magukban is mélyen lekötik figyelmüket, de ott a hiba, hogy ezeknek a végén a betűk hangjának maradandóbbá tétele végett még az arc, a végtagok idegeinek működését is igénybe veszik, hogy ez által még nagyobb feszültségnek legyen kitéve az emlékezőtehetség idegszála. Az arc és végtagok folytonos munkában

tartásával készítetik az agy idegeit a munkára. Szerencsétlen gondolat! „A tárgyak (vagy hangok) minden tulajdonságainak felfogására külön-külön idegsejt szükséges s ezek együttesen teszik a tárgyat (hangot) illető asszociáló-csoportot. Ha aztán máskor látunk (hallunk) hasonló tárgyat (hangot), egyes tulajdonságai már nem fogják megnehezíteni idő tekintetében meghosszabbítani a felfogást, elég a látás ingere, hogy az egész kis asszociáló rendszer mozgalomba jöjjön s a tárgy minden okoskodás nélkül jelenjék meg öntudatunkban. Így képződnek lassan, tapasztalat, gyakorlás útján az egyes emlékezeti képek s az agyvelő kérgének több milliónyi sejtjei lassanként benépesülnek. A képeket az agyvelő minden külső inger nélkül is feldolgozhatja a képzelő erő segítségével.“ (Természett. közl. XIII. kötet 114. l.)

Egy kísérletekkel végzett megfigyelés az emberi beszédszervek működéséről olvasás közben, oly állapotban, mikor ez hangosan történik és amidőn csak szemmel olvasunk, amikor tehát látszólag csak a gondolat és a szem ide-oda nézése működik, a következőket konstatálta: Azon idegek, melyek a hangos olvasáskor működnek, abban az esetben sem szünetelnek, amidőn látszólag nem működnek; tehát szemmel való olvasás alkalmával is teljesítik feladatukat. Ha ez igaz, akkor a phonomimika pártolónak az a véleménye és felfogása, hogy annak semmi befolyása nincs a testi szervezet idegeire, azt károsan nem érintik, teljesen elesik. Mert a gyermek a phonomimikai gyakorlatok által izom s így idegmozgást is végez, amelyek létre hozzák az olvasáshoz szükséges hangok kiadását és egybe olvasztását. Ez teljes begyakorlást kíván, még pedig rendszeres izom és idegmozgást. Ha az anticipált mozgás begyakorlása szükséges, úgy az az idegeknél okvetlen benmaradó leend. Vegyünk csak példát a kisdedről, amidőn valami rossz szokást a felügyelet hiánya miatt elsajátít. Ilyen például az ujj-szopás, ajak csavargatása, haj huzogatása stb. Egész életére kihat ez s még nagy korában is önkéntelenül cselekszi. Igen, mert az inger az idegekben mély gyökeret vert. Ha valamit többször és rendszeresen tesz a gyermek, azt megszokja. Igaz ugyan, hogy lassanként le is szokhatik róla, de csak külsőleg. A belső reflex mozgás mindig megmarad, épen úgy, mint a beszédbeli szerveknél, hol látszólag nem működnek az izmok, de az idegek épen azt a mozgást végzik, melyet a látható és hallható beszéd és olvasás alkalmával eszközölnek. Ha az idegek reflex mozgása megmarad a rászoktatás miatt, úgy örökös is leend a szervezetben. Ha örökös leend, előáll az a symptoma, mely a testi szervezet rombolását elősegítheti. Mert valahányszor a phonomimikával olvasni tanult egyén olvas, akár hangosan, akár szemmel, nemcsak az olvasásra rendelt izmok és idegek működnek, de a test szerveinek többi idegei is; nemcsak a hangszalagok idegei, de a szervezet azon idegei is belső mozgást végeznek, melyeknek ahhoz semmi közük. Végeredményében pedig az idegesség symptomáját eredményezhetik. Ezért az emberiség jövőjére egészségügyi szempontból végtelen károsnak (? Szerk.) s így megengedhetőnek nem tartható. Meg kellene gondolni alaposan a phonomimikának merész alkalmazását, s a szaktudósoknak pedig sorompóba lépni az emberi nem egészsége árán felállított eme kifocimatott tortura ellen.

Hogy mennyire benmaradó a gyermekben a megszokott mozgás, megfigyelt adataim eléggé nyilvánvalóvá teszik. Mint körlátogató, az iskolák vizsgálatánál mindenekfelett meg akartam arról győződni, hogy vajjon a phonomimika mily hatást gyakorol a gyermekekre. Megfigyeltem egy fiú és egy első osztálybeli leány gyermekeket. A hatás egészségi szempontból ellene mond az alkalmazásnak. Az első fiú osztályban számoltattam. A gyermekek arra voltak szoktatva, ha a feladott számpéldát megfejtették, ujjokat nyujtsák fel. Ekkor tapasztaltam azt, hogy a felnyujtot ujjak és még a kar is ide-oda mozog, majdnem reszket. Azt kérdeztem a vezető tanítótól, hogy mi az oka e jelenségnek. Erre azt a választ kaptam: „Bizonyosan a vizsgálat alatt izgatottak voltak.“ Olvasás alkalmával pedig egynémelyiknek még a jelzés dacára sem volt biztos tudomása a betű alakjához kötött hangról. A gyermekek izgatottsága vizsgálat közben már elég baj akkor, midőn külsőleg is nyilvánvalóvá teszik azt.

Az első leány osztályban, hol a phonomimikát rendszeresen alkalmazták, még feltűnőbbé lett káros hatása az idegekre. Amidőn a gyermek olvasott s valamelyik betűnek hangját vagy összeolvasztását az emlékezete nem bírta, a kéz ujjai vagy a kar meg-megrándult, sőt megtörtént, hogy a gyermek feje és arca felé kapott. Sőt a jó olvasóknál is azt tapasztaltam, hogy nagyon izgatottan olvastak. Kitént az abból, hogy a gyermek ujjaival mutatva a sorokat, folyton ide s oda huzogatta a sorok alatt ujjait.

Ha mindazokat a dolgokat figyelembe vesszük, melyek az olvasás tanulásánál előfordulnak, s az egészség szempontjából alapos vizsgálat tárgyává tesszük: elvitázhatlan tény, hogy sem a test, sem a szellem munkálkodását soha sem szabad erősebb külső ingerrel kényszeríteni a fokozottabb munkára, mert ahol a szellem nyer erőben, ott a testi szervezet veszít rugalmasságából. Arra kell törekednünk minden szellemi munkánál, hogy azok a mozgató erők képeztessenek mérsékelt arányban, melyek egyenesen arra vannak rendelve. Az olvasás tanítása rendszerének megállapításánál is oda kell igyekeznünk, hogy csakis azok az izmok és idegek legyenek igénybe véve, melyek egyenesen és egyedül arra vannak alkotva. A száj, a nyelv, fogak, torok, ezeknek különféle állásai és alakulásai azok, melyeknek izmai és idegei eszközlik úgy a beszédet, mint az olvasát. Mert: Gyakorolhatjuk emlékezetünket s tudást is szerezhetünk, de azért a nevelés és művelés nem egyértelmű azzal, hogy a fiatal agyvelőt mechanikusan megtöltsék a tudás bizonyos összességével (Industrie-Blätter. Grashey.) „A túlhajtott mesterséges izgalmak a lelket sivárrá, kietlenné teszik, az elmét eltompíjják s az egyén lassanként azon örvény felé halad, amelynek az első lépcsője az idegesség, második az erkölcsi romlottság, harmadik az elmebetegség.“ (Természett. Közl. 120. l. Moravcsek Ernő Emil.)

A nevelésben és oktatásban a túlhajtott mesterséges módszerek oly arányokat kezdenek ölteni, melyek megtámadják nemcsak a szellemi tevékenység, de a test rugalmasságát is. Ma úgy látszik, nem törődünk a testtel, csak a szellem nyerjen erőszakos fejlődést; arra törekszik a pedagógiai világ, hogy a szellemet rabjává tegye. Hiszen nekünk az

volna talán a legfőbb célunk, hogy egészséges társadalmat teremtsünk, nem pedig testi nyomorékokat. Ime oda jutottunk túlhajtott buzgóságunkban, — alapos megfigyelés hiánya miatt — hogy lelki tehetségek munkálkodását előmozdító idegek tevékenységével könnyelműen bánunk!

Abban a testben, melynek elég baj és csapás az, hogy órák hossz-
száig nyomorgatják az áldatlan rossz levegőben, megtámadják nemcsak a vért, hanem annak munkatársát az idegeket is, melyeknek pedig végtelen fontos feladatai vannak, a test erőiben való megmaradásában nagy szerepet játszanak. Pedig ha mélyen beható élettani szempontból figyelemre méltatnák az emberi szervezet bonyodalmas, de együttható munkálkodását, beláthatnák, hogy e művelet jóra soha sem vezethet. Káros következményei a későbbi korban fognak nagy mértékben előfordulni s az emberi társadalmat egészségi szempontból megmételtyezni.

A ferde pedagógiai irány fejlődése közepett, hol vannak az orvosok, ezek közül pedig a lélekbúvárok, elme- és idegyógyászok? Hiszen nem nagyon régen épen ezek voltak, kik a mai oktatás némely ferdeségeit napfényre hozták és elítélték

Felemeltem szavamat a gyermek szellemi és testi tehetségeinek védelme szempontjából, mert azon végtelen szeretetem s hivatásbeli lelkiismeretem, mellyel a tanügy iránt viseltetem, nem engedte meg, hogy megfigyeléseimet elhallgassam. Ha fejtegetéseim, melyek célja az egészséges ember nevelése, pusztában elhangzó nem lenne: ez volna a legszebb jutalma szeretettel és a legnagyobb lelkiismerettel teljesített fáradozásainknak!

Hajdú-Nadudvar.

Várady Lajos.

I R O D A L O M.

Könyvismertetések.

1. *Bánóczi József és Wessely Ödön: Stilisztika és olvasókönyv.* A tanító- és tanítónőképző-intézetek első osztálya számára. Ára 2 kor. 60 fill. Budapest, Lampel Róbert (Wodiáner F. és fiai).

2. *Ugyanazok: Poétika, retorika és olvasókönyv.* A tanító- és tanítónőképző-intézetek második osztálya számára. Ára 3 kor. 60 fill. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai).

3. *Ugyanazok: Poétika, retorika és olvasókönyv.* A tanító- és tanítónőképző-intézetek harmadik osztálya számára. Ára 3 kor. 60 fill. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai)

Közkezen forog néhány igazán kitűnő középiskolai stilisztika. És mégis Bánóczi és Wessely teljesen újat álltak stilisztikájukban. Ez onnan van, hogy nagy a különbség a középiskola s a tanítóképző céljai között. Nyolc éve van a középiskolának. E nyolc év alatt nem gyötrik a középiskolai tanárt *szak-gondok*. A közép-iskola általános műveltséget ad, képességet magasabb tanulmányainkhoz. Minek ide a stilisztika? A közép-

iskolai stilsztika igazán csak esztétikai célokért küzd. Kapcsolatban a Példával megtanítja a tanulót, hogy becsülni, érteni, élvezni tudja a nagy művészek gondolatközlő nyelvi formáit, s arra is, hogy majdan maga is alkotó kísérleteket végeztesen a gondolat kifejezés nehéz pályáján. E célon kívül a tanítóképzőnek egyéb feladata is van. Mialatt e magában is nehéz feladatot megoldja, példáit, melyeken írni tanít, úgy kell megválogatnia, hogy azok egyuttal bevezetőül szolgáljanak a tudományos irodalomba. És itt a Bánóczy- Weszely-féle stilsztikának egyik igen fontos sajátosságához jutottunk el.

Köztudomásu, hogy hivatalos tantervünk bizonyos szaktudományi anyagot ír elő a tanítóképző intézetek számára. Ez anyag legnagyobb részét a stilsztikába kell beolvasztanunk. De hogyan? Hát nem elég nagy feladat maga a stilsztika? A középiskola, szűkebb körű célatokkal, egy évet ad neki, mi, kik többet kérünk tőle, még annyit se? Ez volt Bánóczinak s Weszelynek fő nehézsége. Ők ezt leküzdötték. Könyvük, miközben a stílus tulajdonságait tárgyalja, három nagy tudományos eszmekörbe vezeti be olvasóit. E könyvben megvannak a *nyelvtörténetnek*, a *nyelvjárás tanulmányának* elvei s meg van benne írva a *magyar prózai stílus története*. Ha nem volna előttem ez a könyv, csodálkozva kiáltanék fel: Hát hogy tudták ezt mind egy könyvbe szorítani?

Elindultak tudományos irodalmunk erdejébe. Ebben az erdőben sok hatalmas tölgy van, árnyat adó. (Aki nem ismeri, természetesen nem hiszi). Csakhogy kevés van szépen, kertész-művészettel lenyesegetve, magyarul: tudósaink között bizony vajmi kevés a stilista. Ki kellett keresni ezeket a keveseket, a világosakat, a stílus szempontjából is mintáknak valókat. Ime egy stilsztika, melyben bőven, világosan tárgyalva van a régi magyar nyelv, összefüggő nyelvelmékeivel. Közölve a Halotti Beszéd, ifj. Szinnyi József olvasása szerint s mai magyar nyelvünkön. Közölve az első bibliafordítás (a müncheni codexből reproductio is). Szintén hasonló az első magyar könyvből, Komjáthy Benedek fordításából, a Szent Pál leveieiből.

De talán e régi nyelvi tanulmányoknál még fontosabb az, amit e könyv tesz nyelvjárásaink tanulmányai ügyében. Tantervünk megköveteli „a főbb nyelvjárások ismertetését”. Abban a rövid nyelvjárás tanulmányi munkatervben, amelyet a Magyar Nyelvtudományi Társaság adott ki újabban (sz. A magyar nyelv I. 289.), kellőképpen méltatva van az a fontos szerep, amely új s most már lankadatlan erőre kapott nyelvjárás tanulmányainkban a tanítóra vár. Kinek volna a nyelvjárás tanulmányára több alkalma, mint a tanítónak? Sorsa odaékelte a nép közé, ott él évekig nagyok és kicsik között, aratáskor és a guzsalyasok idején. Amit ma följegyez, évek múlva kijavíthatja. Nyelvjárását maga is beszéli, s ha megvan a megfigyeléshez szükséges nyelvtudományi alapja, gyűjthet egy egész életen keresztül. Könyvünkben 14 lapos fejezet (57—70) szól — a Balassa József kidolgozásában — a magyar nyelvjárásokról. Rövid bevezetés után — melynek tárgya a magyar nyelvterület ismertetése, a tájszavak fogalma — a nyolc nyelvjárás-terület jellemzését kapjuk e könyvben, mindenütt a nyelvjárások jellemzése után odatéve egy-egy kis népnyelvi szöveget. Ez anyagnak pontos ismeretét megkövetelhetjük

minden tanítványunktól, sőt ezzel kapcsolatban mennél több szövegbe vezethetjük be őket. A leghelyesebb, ha olvasunk és olvastattunk mennél többet s így tapossuk ki azt az utat, amelyet könyvünk vágott a magyar nyelvjárásstanulmány pedagógiai történetében . . .

Prózai stílusunk történetét e könyv szemelvényekben foglalja össze. Nagyon helyes, hogy sok helyet foglalnak el a néprajzi tárgyú leírások. (Kolumbán és Pintér leírásai.) De a tudományos tárgyú példa-szövegek atviszának bennünket a következő kötetekre. A második, a poétika-retorikai kötetek elseje, valóságos tudományos szemelvény-gyűjtemény. Van abban nyelvtudomány (Szinyei: A magyar nyelv rokonai, a Magyar Nyelv-hasonlításból, Balassa József: A magyar írás története), pedagógia (Fináczy Ernő: A népoktatás állapota a régi rendszer utolsó éveiben), sok történelem (Horváth Mihály, Szalay László, Fraknói Vilmos stb). Szellemes dolog volt fölvenni Apáczai Jánosnak jellemzését Bethlen Miklóstól. Egyszerre kettőt adtak ezzel szerkesztőink: egy kis pedagógiai s egyben egy kis történetirodalmi szemelvényt.

A harmadik kötetbe a nagy költői műfajok kerültek: az eposz, a dráma, a regény, még azután a retorikából az értekezés s a beszéd. Itt megint látjuk a pedagógussal egyesült irodalomtudóst. Salamon, Erdélyi, Gyulai darabjai mellett olvashatjuk Arany János elveit a mesegyűjtésről s igazán hálával említhetjük meg Sebestyén Gyula cikkének (Tanító-képzésünk az 1868. évi népoktatási törvény előtt) fölvetelét.

Ez egyoldalú megjegyzéseinkből is kiviláglik, hogy tankönyv-etikai elveinkre e könyveknél jobb példát nem említhetnénk. Összeállott egy nagyszerű irodalomtudós s egy kitűnő pedagógus. Mi lett munkájuk eredménye? Tankönyvirodalmunk becsületos, hasznos gyarapodása.

Dr. Rubinyi Mózes.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyv.

A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1906. évi január hó 29-én tartott gyűléséről.

Jelen vannak *Katonáné Thuránszky* Irén elnöklete alatt: *Radó* Vilmos, *Miklós* Gergely, *Buttenbinder* Miklós, *Palágyi* Lajos, *Nagy* László, *Kolumbán* Samu, *Horvay* Ede, *Sztankó* Béla, *Farkas* Sándor és *Stepanko* Albert, utóbbi jegyző.

1. Katonáné Thuránszky Irén megnyitja az ülést s jelenti, hogy Peres Sándor elnökünk családi körülmények miatt nem jelenhet meg a mai ülésen.

Tudomásul vétetik.

2. Titkár bemutatja a tanítóképző-intézeti tanárok képzésére és képesítésére vonatkozó közoktatásügyi tanácsi tervezetet, melyet a miniszterium egyesületünknek véleményadás céljából leküldött s 14 napon belül kéri válaszungat.

A tervezet fölolvása után a válaszung e fontos kérdéssel hosszasan kíván foglalkozni s e célból február hó 5-én és 10-én is üléseket tart.

3. Titkár jelenti, hogy a miniszterium a tanítói továbbképző tanfolyamok szabályzatát kiadta s mint belőle látszik, néhány javaslungat elfogadta.

Tudomásul vétetik.

4. A pénztárvizsgáló bizottság s Gergely jelenti, hogy a pénztárt s annak vezetését a leg... találták s köszönetet mond Horvay Ede pénztárosnak buzg... rt.

A válaszung örömmel veszi tudomásul a jelentést, a közgyűlésnek a felmentvény megadását fogja javasolni.

5. Pénztáros bemutatja a mult évi számadást és a jövő évi költségvetést.

A válaszung a pénztáros jelentését tudomásul veszi s úgy a számadás, mint a költségvetésnek a Magyar Tanítóképzőben való ki-nyomatását határozza.

6. Palágyi Lajos az el. isk. tanítóképesítő vizsgálat tárgyainak apasztása iránt tesz javaslungat.

A válaszung e kérdéssel egy közelebbi gyűlés alkalmával fog foglalkozni.

7. Farkas Sándor Éber Rezső csurgói tanítóképző tanár azon javaslungat adja elő, hogy csatoljunk közlönnyünk mellé pótfüzeteket, amelyek a képzőintézeti szaktanárok tárgyaik köréből kölcsönös okulás céljából módszeres mintatanításokat közölnének.

A válaszung ezen kérdéssel is egy közelebbi gyűlésen kíván foglalkozni.

Befejeztetett.

K. m. f.

Katonáné Thuránszky Irén,
elnök.

Stepanko Albert,
jegyző.

Hitelesítjük:

Horvay Ede, Farkas Sándor

Jegyzőkönyv.

Felvetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete válaszungának 1906. évi február hó 4-ikén tartott ülésén.

Jelen vannak: Peres Sándor elnöklete alatt: Katonáné Thuránszky Irén, dr. Baló József, Nagy László, Kolumbán Samu, Geőcze Sarolta, Palágyi Lajos, dr. Málnai Mihály, Bittenbinder Miklós, Farkas Sándor, Horvay Ede, Miklós Gergely, dr. Váangel Jenő, Sztankó Béla.

1. Peres Sándor kegyeletes szavakkal emlékezik meg György Aladár elhunytáról, ki egyesületünknek megalapítása óta buzgó s tevékeny vál. tagja volt. A választmány legőszintébb sajnálatának, kegyeletes megemlékezésének s mély részvételének jegyzőkönyvileg ad kifejezést.

2. Peres Sándor sajnálatlaltal jelenti Kibédy Lajos, dévai áll. tanítóképző tanár tagtársunknak elhunytát. Szomorú tudomásul szolgál.

3. Főtitkár jelentésére a választmány örömmel igtatja a rendes tagok sorába: Jankulov Boriszláv bajai áll. tanítóképzőtanárt, Fliegl Kálmán csurgói áll. tanítóképző tanárt s dr. Szabó Emil székelykereszturi áll. tanítóképző tanárt; tudomásul veszi a következő kilépési jelentéseket: Herczegh Kamilla (Pozsony, az 1906. év végére eső hatállyal); Bod Peter (N.-Szeben, az 1906. év végére eső hatállyal); Horvath József (Csurgó), Kovács Sándor (Félegyháza), Lustig Emma (Egreskáta).

4. Targyalatik a Tanítóképző-Int. tanárok képzéséről és képesítéséről szóló s a 105806—1906. számú min. rendelettel egyesületünk választmányához véleményezés végett leküldött szabályzati munkálat.

Sztankó Béla ismertetvén a nevezett szabályzatot s a választmányának a tanárképesítés tárgyában készített 1904. évi munkálatát, az általános vitában részt vettek: Palágyi Lajos, Nagy László, dr. Váγγελ Jenő. Kolumbán Samu, dr. Baló József, Geőcze Sarolta, Miklós Gergely, Farkas Sándor, Horvay Ede; az élénk és tartalmas általános vita után a választmány azon elvi kijelentésben állapodik meg, hogy fenntartva az 1904. évben kifejezett abbéli óhajtasát, miszerint a tanítóképző-intézeti oktatás színvonalának egyetemes emelése s a tanítóképzés egységes nemzeti irányú fejlesztése végett a tanítóképző-int. tanárképzés és képesítés az egész országra kiterjedő hatással törvény alakjában volna rendezendő, mindazonáltal a legnagyobb örömmel üdvözli a rendeleti szervezést is, mert szabályozva látja a tanítóképzés ügyének egyik legfontosabb s mindezideig szabályozatlan kérdését, intézményesen szervezve a képzést, rendezve a tanárjelöltek gyakorlati kiképzésének ügyét s megoldva a tanárképesítést.

A részletes vita során a választmány a következő módosító javaslatokat határozta:

Ad 2. §. E pont kibővítendő azzal, hogy „tanítóképző-int. tanárjelöltek lehetnek alapvizsgálatot tett középiskolai tanárjelöltek is, hat felévi egyetemi tanulmány feltétele mellett.”

Ad 3. §. Tekintettel arra, hogy a szabályzat némely szakokról (zene, rajz, torna) egyáltalában nem intézkedik, e pont így volna fogalmazandó: „A jelöltnak az 5. §-ban felsorolt szakcsoportokra való elméleti képzése...” stb. Ugyane §-ban világosan ki volna teendő, hogy a jelöltek gyakorlati képzése az „arra kijelölt elemi tanítóképző-intézetekben” történik.

Ad 5. §. Az I. sz. (pedagógiai) szakcsoport tárgyai közé be volnának igtatandók: az élettan s a hazai és külföldi közoktatás szervezete; a VI. sz. (természettudományi) szakcsoportban az állattan és növénytan külön, önálló tárgyként, tehát a „biológia” összefoglaló kifejezése nélkül nevezendők meg; a tárgyak így lennének felsorolva: állattan,

növénytan, kémia ásványtannal, természettan; ugyane §-ban VII. csoportként fel volna veendő: földrajz, természetrajz, vegytan.

Ad 7. §. A valamennyi szakcsoportra kötelezett tárgyak közül törlendők volnának: a lélektan, a logika, a elméleti pedagógia; a népoktatás szervezetének ismerete csak a magyar népoktatás szervezetére szorítandó; viszont fel volna veendő az általánosan kötelezett tárgyak sorába a jelölt „saját tárgyainak tanítása módszere.“

Ad 10. §. Világosan ki volna teendő, hogy a didaktikai gyakorlatok „elemi tanítóképzőkben“ végzendők.

Ad 11. §. E §. 2. bekezdése így volna fogalmazandó: „Egy-egy jelöltnek részint az elemi tanítóképzőben, részint a gyakorló népiskolában való didaktikai gyakorlati elfoglaltsága két ízben 4—4 hétig, összesen tehát 8 hétig tart a tanfolyam tartama alatt; az elfoglaltság idejének kijelölését a jelölt kérheti; azok a tanárjelöltek, kik az egyetemen, vagy műgyetemen nyolc félévet hallgattak s a középiskolai tanári alapvizsgálatot letették, a kijelölt tanítóképzők valamelyikében legalább egy féléven át népiskolai és tanítóképző-intézeti tanítási gyakorlatokat végeznek.

Az idő előrehaladtával a tárgyalás folytatása a következő vál. ülésre maradt.

K. m. f.

Jegyezte:

Peres Sándor
elnök.

Sztankó Béla s. k.
főtitkár.

Hitelesítjük:

Horvay Ede, Farkas Sándor.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesület választmányának 1906. évi február 10-iki ülésén.

Jelen vannak: Peres Sándor elnök, Katonáné Thuránszky Irén, dr. Baló József, Hajtmann Pál (Déva), dr. Kovács János, Bittenbinder Miklós, Lubinszky Emilia, Nagy László, Hegedűs Paula, Kolumbán Samu, Stepankó Albert, Horvay Ede, Farkas Sándor, Sztankó Béla.

1. Elnök az ülést megnyitván, kezdetét veszi a tanítóképző-intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről szóló Szabályzat-tervezet folytatólagos tárgyalása.

A választmány pontonkint behatóan tárgyalván a szabályzatot, az alábbi javaslatok tételét határozza:

Ad 12. §. A hospitálásokra és tanításokra vonatkozó módzatok megállapításánál az igazgató mellett elégnék látszik az illető érdekelt tanár meghallgatása.

Ad 14. §. A kollegiumok elemi tanítóképző-intézetekkel kapcsolatban szervezendők. Az első bekezdéshez hozzápótlendő, hogy a „kollegium tagjai mellékfoglalkozásra nem vállalkozhatnak.“ — Új bekezdések gyanánt beigtatandó: „A kollegium tagjai kétfélek: belső tagok és külső tagok; belső tagok (ösztöndíjasok) lehetnek, kik ilyenekül felvétetnek,

külső tagok, kik ilyenekül jelentkeznek.“ — „A kollegium vezető tanárait a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki s a kollegium a rendtartást illetőleg külön szabályzatot készít.“

Ad 16. §. E §. ki volna pótlendő ezzel: „A vizsgáló-bizottságban képviselve van a kollegiumok s a tanítóképzők tanárkara.“

Ad 21. §. e) pont; kipótlendő ezzel: „vagy bizonyítvány a középiskolai tanári alapvizsgálatról s igazolása 6 félévi egyetemi tanulmányoknak.“

u. a §. f) pont; bepótlendő: „vagy leckekönyvvel igazolása annak, hogy az előbbi pontban megjelölt egyetemi tanulmányok után“ valamely hazai egyetemen stb.

u. a § h) pont; törlendő ez: „a kollegium igazgatójától“.

Ad 22. §. a) pont. *Zárthelyi* írásbeli helyett *házi* dolgozat teendő.

Ad 23 §. E §. helyett ez lenne felveendő: „A házi dolgozatnak az a feladatuk, hogy bennük a jelölt tárgvainak szakirodalmában való jártasságát, szakismereteinek színvonalát s fölfogásának önállóságát kimutassa (l. középisk. tanárvizsg. szabályzat 31. §).“

Ad 24. §. E §. helyébe a házi dolgozatok szempontjából a következő rendelkezések volnának felveendőek: „A jelölt házi dolgozatának tételét a vizsgálatra való jelentkezéskor kapja ki. A tétel megállapításában a jelölt óhajta a lehetőség szerint figyelembe vehető. A házi dolgozatnak nincs visszavető hatása a szóbeli vizsgálatra való bocsájtás szempontjából.“

Ad 25. §. (2-ik bekezdés) az iskolai szervezetre vonatkozó ismeretek számba vételénél elég a *magyar* népoktatás intézményeire tekintettel lenni.

Ad 28. § Kétszeri sikertelen vizsgálat után a jelölt „*elutasítandó.*“

Ad 30. §. A bizottság elnevezése mindenütt így: „Tanítóképző-Intézeti Tanárvizsgáló Országos Bizottság“ (v. ö. 31. és 32. §.).

Ad 31. §. „21. §. f)“ helyett: „21. §. g)“ teendő.

Utolsó pont gyanánt fel volna veendő ez: „A zene, rajz- és tornatanárok képzése és képesítése tárgyában külön szabályzat intézkedik.“ Az indokolásba felveendő, hogy a választmány a képzés és képesítés ezen ágazatainak is sürgős rendezését óhajta s hogy e rendezés a jelen szabályzat szellemének megfelelően történjék.

Ad „Melléklet.“ Az oklevél címe: „Tanári Oklevél.“ A szövegben a polgáriskolai oklevél szerzésének felemlítése mellett a „középiszkolai tanári alpvizsgálat“ letévése is fel lévén a jelen javaslatokból kifolyólag esetleg említendő: „s ugyanazon szabályrendeletben elrendelt didaktikai gyakorlatokból bizonyítványt mutatott fel.“

A választmány megbízza az elnökséget, hogy e javaslatokat — a szükséges okadatokkal kísérve sürgősen terjessze fel.

2. *Hajtmann Pál* a gyakorló isk. tanítók együttes megállapodásából kifolyólag előterjesztést tesz a gyakorlóiskolai tanítók helyzetére vonatkozólag. A nagy érdeklődéssel hallgatott előadásért a választmány előadónak jegyzőkönyvileg mond köszönetet. Az előadást igen élénk és beható vita követte. Hozzászóltak: *Katonáné Thuránszky Irén*, *dr. Baló József*, *dr. Kovács János*, *Farkas Sándor*, *Horvay Ede*, *Peres Sándor*. Az általános érdeklődés mellett lefolyt vita után a választmány

határozatilag kimondja, hogy a gyakorló-iskolai tanítók alkalmazásának s képzésének elvi fontosságu kérdéseit illető tárgyalások további fenntartása mellett fölterjesztés teendő a vall. és közoktatásügyi miniszteriumhoz a gyakorló iskolai tanítóknak a rendes tanárok statusába való felvétele, fizetésügyüknek a rendes tanárok fizetésügyével egyenlő rendezése tárgyában; ideiglenes rendezésképen kéri a választmány, hogy a jelenlegi gyakorló-iskolai tanítók létszámának fele a IX. fizetési osztályba soroltassék; továbbá hogy minden áll. tanítóképzőben két gyakorló-iskolai tanító alkalmaztassék; fölkérendőnek határozza a választmány a felekezeti tanítóképzőket fenntartó egyházi hatóságokat, hogy az általuk fenntartott tanítóképzőkben a gyakorló-iskolai tanítók fizetésügye s a gyakorló-iskola szervezete hasonló módon rendeztessék.

3. Főtitkár jelenti, hogy György Endre, b. e. György Aladár fivére átiratot intézett az elnökséghez, melyben elhunyt testvére végóhajából 200 koronát utal ki egyesületünk részére, az elnökség által megjelölendő, nem alapítvány természetű célra. A választmány kegyeletes hálával fogadja az adományt s megbízza az elnökséget, hogy elhunyt tagtársunk e nemes tettéért nm. György Endre úrnak a választmány köszönetét fejezze ki s az adomány hováfordítására nézve tegyen javaslatot.

Peres Sándor,
elnök.

K. m. f.

Jegyezte :
Sztankó Béla,
főtitkár.

Hitelesítették :

Horvay Ede, Farkas Sándor.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete“ bevételeinek és kiadásainak kimutatása az 1905-ik évről.

Bevételek :

1. Át hozat az 1904-ik évről	---	---	---	---	36 kor.	98 fill.
2. Államsegély 1905-re	---	---	---	---	1600	” — ”
3. Tagsági díjak 1898-ra	---	8 kor.	— fill.	---	---	---
1899-re	---	6	” 40	”	---	---
1903-ra	---	18	” 20	”	---	---
1904-re	---	575	” 77	”	---	---
1905-re	---	1983	” 76	”	---	---
1906-ra	---	24	” —	”	2616	” 13 ”
4. A „M. Tanítóképző“ kiadójától szerkesztői tisztelet-díj fejében	---	---	---	---	600	” — ”
5. Takarékpénztári időleges kamatok	---	---	---	---	38	” 43 ”
Összesen	---	---	---	---	<u>4891</u>	<u>kor. 54 fill.</u>

Kiadások:

1. A „M. Tanítóképző“ 1905. évi kiadása	---	---	1992	kor.	48	fill.
2. A „ „ „ „ 14 ívtöbblet	à	48 K	672	„	—	„
3. Nyomatványok	---	---	157	„	39	„
4. Írói díjak 1905-re	---	---	1049	„	75	„
5. A szerkesztő tiszteletdíja 1905-re	---	---	600	„	—	„
6. A főtktár	„	„	200	„	—	„
7. A pénztáros	„	„	100	„	—	„
8. Szerkesztői, titkári és pénztárkezelési apróbb kiadások	---	---	41	„	86	„
9. Vegyesek	---	---	31	„	—	„
10. Pénztári készlet mint átvitel 1906-ra	---	---	47	„	06	„
Összesen	---	---	4891	kor.	54	fill.

Jegyzet. Az egyesületnek kétszáz (200) kor.-nyi alaptőkéje az 1893. ápr. 12. óta esedékes kamattal együtt, takarékpénztárban van elhelyezve. Budapest, 1905. december hó 31-én.

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

Az egyesület 1905. évi számadásait az 1—403. tételekig bezárólag átvizsgálva, a bemutatott eredeti okmányokkal összehasonlítottuk s a feltüntetett 4891.54 korona bevételt, a 4844.48 korona kiadást és a 47.06 korona pénztári maradványt helyesnek találtuk.

Kelt Budapesten, 1906. január 29.

Bittenbinder Miklós s. k.
a bizotts. tagja.

Miklós Gergely s. k.
a bizotts. elnöke.

Kolumbán Samu s. k.
a bizotts. tagja.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete“ bevételeinek és kiadásainak előirányzata az 1906-ik évre.

(Elfogadtatott a választmánynak f. é. január 29-én tartott ülésén.)

Bevételek:

1. Áthozat az 1905-ik évről	---	---	47	kor.	06	fill.
2. Államsegély 1906-ra	---	---	2000	„	—	„
3. Folyó évi és hátralékos tagsági díjak	---	---	1850	„	—	„
4. A „M. Tanítóképző“ kiadójától szerkesztői tiszteletdíj fejében	---	---	600	„	—	„
5. Takarékpénztári időleges kamatok	---	---	20	„	—	„
Összesen	---	---	4517	kor.	06	fill.

Kiadások :

1. A „M. Tanítóképző“ 1906. évi kiadása	2000	kor.	—	fill.
2. A „ „ „ 10 ívtöbblete	480	„	—	„
3. Nyomtatványok	300	„	—	„
4. Írói díjak 1906-ra	500	„	—	„
5. Könyvtárra	200	„	—	„
6. Szerkesztő tiszteletdíja 1906-ra	600	„	—	„
7. Főtitkár	200	„	—	„
8. Pénztáros	100	„	—	„
9. Szerkesztőségi, titkársági és pénzkézelési apróbb kiadások	90	„	—	„
10. Vegyesek	40	„	—	„
11. Pénztári maradvány mint átvitel 1907-re	7	„	06	„
Összesen	4517	kor	06	fill.

Budapest, 1906. januar 1.

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

VEGYESEK.

A tanítóképző-intézeti tanárok képzése és képesítése. A tanítóképző-intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről szóló nagyfontosságú szabályzat, melyet a tanítóképző tanárok hosszú évek során keresztül annyiszor sürgettek, végre napvilágot látott. Ezen a tanítóképzők szervezetében kétségtelenül fordulatot jelentő rendeletet, a lap lezárása miatt, az alábbiakban egyelőre csak kivonatossan tudjuk közölni. A szabályzat szerint tanítóképző-intézeti tanárjelöltek lehetnek olyan okleveles polgári iskolai tanítók, akiknek oklevele azokból a tárgyakból, amelyek tanítóképző-intézeti tanári szakcsoportjának is tárgyai, jeles osztályzatú, a többi tárgyakból pedig legalább jó osztályzatú. A jelölteknek a szakcsoportokra való elméleti képzése az egyetemen vagy műegyetemen történik, gyakorlati képzése pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztertől arra kijelölt elemi iskolai tanítóképző-intézetekben. A képzés tanfolyama két évig tart. A kétéves tanfolyam magában foglalja mind az elméleti, mind a gyakorlati képzést. A szakcsoportok a következők: I. Filozófia és pedagógia (lélektan, logika, etika, a filozófia története; elméleti pedagógia, a pedagógia története, a hazai és a külföldi közoktatás szervezete). II. Magyar nyelv és irodalom, történet, földrajz. III. Magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom. IV. Történet, földrajz, német nyelv és irodalom. V. Mennyiségtan, természettan (a természettani és csillagászati földrajzzal). VI. Állattan, növénytan, kémia ásványtannal, természettan. Minden jelölt köteles az egyetemen vagy műegyetemen félevenként legalább heti 20 órát hallgatni, beleszámítva a gyakorlatokat is. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyetem székhelyén elemi iskolai tanító-(tanítónő)képző-intézeteket jelöl ki, amelyekben a jelöltek didaktikai gyakorlatukat végzik. Erre a célra nem csupán állami, hanem — a fentartó hatóság beleegyezésével — más jellegű képző-intézetek is kijelölhetők. A didaktikai gyakorlat áll: hospitálásból a tanítóképző-intézetben és a gyakorló-iskolában és folytatólagos tanításból a tanítóképző-intézetben.

A tanítóképző-intézeti tanárok képesítésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter állami vizsgáló-bizottságot nevez ki Budapest székhellyel. A képesítő-vizsgálat áll zárthelyi írásbeli vizsgálatból és szóbeli vizsgálatból; ez utóbbi nyilvános. Ha a vizsgálat minden részletében sikerült, akkor az elnök a jelöltet szaksoportja tárgyainak tanítóképző-intézetekben való tanítására képesítettnek nyilvánítja. Amennyiben a vizsgálat nem sikerült, a jelölt javító-vizsgálatra utasíttatik, amelynek idejét és körét a vizsgáló-bizottság állapítja meg. Ha kétszeres ismétlés után sem sikerült a javító-vizsgálat, a jelölt véglegesen elutasítandó. A sikerrel befejezett vizsgálat után a képesítésről pergamenre írt oklevél állíttatik ki.

A miniszter a szabályzatot külön kíséző rendelettel megküldötte *Pauer Imre dr.-nak*, az új tanárvizsgáló-bizottság elnökének. A rendeletnek ismertetését és méltatását egyebekben a jövő számra tartjuk fenn.

Kimutatás

a f. évi febr. hó 12-éig befizetett tagsági díjakról.

1904 re: Kolumbán Samu (1 kor.); 1905-re: Amberg József, Dr. Baló József, Kolumbán Samu, Miklós Gergely, Bittenbinder Miklós, Szarka Lajos, Snasel Ferenc, Rucsinszki Lajos, Párvy Endre (8—8 kor.), Farkas Sándor (2.60), Szente Pál (2.60); 1905. II. félévre: Özv. Bartók Béláné (4 kor.); 1906-ra: R. k. tanítóképző (Kőszeg), Amberg József, Dr. Baló József, Dr. Barcsa János, Barcsai József, Boga Károly, Farkas Sándor, Fuchsné Eitner Milla, Gömöri Sándor, Hegedüs János, Kolumbán Samu, Kurucz Ernő, Kirchnerné Petrasevich M., Molnár Oszkár, Nagy László, Németh Sándor, Simkó Endre, Szöllösi István, Szente Pál, Somogyi Géza, Svarba József, Sztankó Béla, Stepanko Albert, áll. tanítóképző (Pozsony), Csepreghy Endre, áll. tanítóképző (Félegyháza). Siketnémák orsz. int. (Vác), Ruppenthal Lajos, Bobak Carola, Léderer Ábrahám, Dr. Walter Gyula, Dr. Pauler Ákos, Schön István, áll. elemi tanítóképző (Bpest), áll. polgári tanítóképző (Bpest), Katonáné Thuránszky Irén, Wollmann Elma, Molnár Leontin, áll. tanítóképző (Pápa), Scherer Sándor, Joó István, Bellosics Bálint, Huzják Lukács, Éber Sándor Kiss József, Desics József, r. k. tanítóképző (Csiksomlyó), Peres Sándor, Répay Dániel, Hodossy Béla (8—8 kor.), Dániel Jenőné (7.50), Éber Rezső (7.50), Keményffy Kálmán (7.50), Kováts Andor (2.50), Miklós Gergely (5.75), Mohar József (6.25); 1906. I. félévre: Özv. Bartók Béláné (4 kor.); 1907-re: Hegedüs János (8 kor.).

Kérelem.

Felkérem a t. tagtársakat, sziveskedjenek tagsági díjaik beküldésére a januári számhoz mellékelt utalványt felhasználni és pedig mielőbb.

Tisztelettel

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.